శ్రీ

ప్రమద్వర

[పదంకముల కల్పిత నాటకము.]

కర్త

చిఱ్ఱావూరి కామేశ్వర రావు

మొదటి కూర్పు

రాజమహేంద్రవరము

ఆంధ్ర సారస్వత నికేతనము వారిచే ప్రకటింపబడినది.

1917

కాపీరైటు.

రాయవరము.

శ్రీ మేరీ ముద్రాక్షరశాల

1917.

కృతి సమర్పణము

సాంఘికహితోపదేశకుడును, దక్షిణహస్తమునై, మన్నించి
కాపాడు శాంతమూర్తి, పుణ్యపురుషాగ్రణి, దయా
నిధి, సత్యనారాయణాంకునకు, నా ద్వితీయ
సోదరునకు, కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా,
మనోవాంఛిత క్ష్మాడేర, నీతరు
ఈ కమలిమునుసర్పించు
చున్నాను.

ఇందువచ్చుపాత్రలు.

పురుషులు

విజయసేనుఁడు.——కథానాయకుఁడు.

పురీంద్రసేనుఁడు.—ఒకసామంతరాజు కథానాయికతండ్రి

సుసేనుఁడు.—పురీంద్రసేనుని కుమారుఁడు.

హేమపాలుఁడు—ఒకక్షత్రియుఁడు.

పుళిందుఁడు.—కిరాతరాజు.

కళింగుఁడు.—పుళిందుని తమ్ముఁడు.

దుర్జయుఁడు.—పుళిందుని ముఖ్యసేవకుఁడు.

సుజయుఁడు.—కారాగృహాధికారి.

సుమిత్రుఁడు.—పురీంద్రసేనుని ముఖ్యసేవకుఁడు.

సుమంతుఁడు.—సంగీతగురువు.

వజ్రపాణి—హేమపాలుని యాంతరంగిక సేవకుఁడు.

న్యాయాధికారి—కాశ్మీరాధిపునిచేఁ బంపఁబడినవాఁడు.

స్త్రీలు:

ప్రమద్వర.—కథానాయిక.

రోహిణి.—చెలికత్తె.

సునంద.—ఒంతముసలిది.

(సందర్భానుసారము మఱికొందఱువచ్చెదరు.)

ప్రమద్వర

ప్రథమాంకము

నాంది

వెలుఁగుచు సంతసంబు పృథివీవలయంబున నిర్మలాత్మురై
సలలిత మాధురీగరిమ సారెకు జిప్పిలి జీవకోటులన్
గలుపుచు, బంధనంబులను గల్పనసేయుచు మోదవర్తియై
జెలఁగెడు ప్రేమదేవి నివసించుత సభ్యులమానసంబులన్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సభామండప మలంకరించు పరస్పాగ్రేసరులారా! నా భాగ్యకారణమున మీరెల్లరు నుత్సాహభరితాత్ములై నాటకవీక్షాకాంక్ష నేతెంచినారలు. హృదయరంజకమగు నాటకాభినయమునకుఁ గడంగవలయునని యత్నమొనర్చి విదుషీరత్నము నటీసహాయములేమి యాందోళనమొందవలసి వచ్చె. ఆమెనుబిలిచి కర్తవ్యమూహింతును. —

(తెరవంక దరిగి)

మనోహరీ! నటీ!

(నేపథ్యమున)

ఆర్యపుత్రా! వచ్చుచున్నాను.

సూ — (చూడ్కుసారించి) ఆహా!

తే॥ గీ॥ పంచబాణుని గొనయంబు వలె నిడుపగు
వేణిఁ జీరాడ, పయ్యెద వివిధగతుల
గెలనవరించుకొనుచు శంపాలతగతి
వచ్చుచున్నది కన్నుల పండువగుఁగో!

(నటి ప్రవేశించుచు)

పంచచామరవృత్తము.

మనోహరాంగ! శ్రీకుమార! మామకీనరత్నమా!
మనోగతంబుఁ దెల్పినాడ మానసంబుఁ దన్పవే!

(ప్రణమిల్లి) నాథా!

తే॥ గీ॥ పురుషునకు నర్ధదేహంబు గరిత గాన
నేఁడు మీ మనోగతమున నిలచి, కలఁచు
సంశయము నెఱుంగఁ బలికె సకియ ముద్దుఁ
దీర్పఁ బ్రార్థింతు ప్రణయంబు తేటపడఁగ

సూ——మనోజలక్ష్మి! సొంపుగుల్కు మందహాసబంధురం
బు నీముఖంబుఁ గన్గొనంగ మోదమబ్బు సుందరీ!

ప్రేయసీ! ఈ సభ్యుల నలరింపఁ జేయఁగలుగు నాటకాభినయమునకుఁ గడంగవలయునని నిశ్చయించి, యేకథ రసోదంచితమై యుండునా యని యోజించి, భావింపఁజాలనైతిని.

నటి——ప్రియా! మొన్న సాయంకాలము గాలిమేడమీఁద నా ప్రియచెలి మధురిక గ్రంథంబొండు చదువుచుండెను. నే దానిం డగ్గరి, "చెలీ! ఆపుస్తకమేమే!" యని యడిగితిని. సంతోషము సూచించుచు నామె, "చెలీ! ఎఱుఁగవా! ఇది, ఆంధ్రసారస్వతనికేతనము వారిచే నూతనముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన ప్రమద్వర యను దృశ్యప్రబంధము. గంగవంశమను

పూర్వధరణీధర శృంగమున నుజ్జ్వలకాంతులు జిమ్ము విభాకరుఁడు, కృపామయ మహీవల్లభుని రాజధాని, బృహత్కిమిడి గ్రంథకర్త జన్మస్థానము. ఆతఁడు చిత్తావూరివంశ మహార్ణవసుధాధాముండగు పర్వేశ్వరభట్టునకు పౌత్రుఁడు. సత్యవాక్య భవాధ్యుఁడగు కామేశ్వరుని ప్రియకుమారుఁడు. కామేశ్వరాభిధేయుఁడు. ఆతఁడు కల్పనాచమత్కృతి విడంబింప నీనాటకమును రచించెను. చెలీ! నీవుకూడ దీని నొక్కసారి చదువుము.” అని పలికెను. ఆర్యపుత్రా! ఆనాటకమును నేను కడముట్ట చదివితిని. దానిని ప్రదర్శించిన మీ యభిమతమీడేరునని తలంతును.

సూ—సఖీ! తన్నాటకాంతర్గత కథ పురాణప్రసిద్ధమా? లేక ఇతిహాస విలసితమా?

న—ప్రియా! ఈకథ పురాణములందుఁ గానఁబడదు. ఇతిహాసము లవియైనఁ బొడమదు. కేవల కల్పనాత్మకము.

సూ—అట్లయిన నీతిబోధకము కాదేమో?

న—ప్రియా! నాటకములు నీతులుగఱపఁ గంగణమును దాల్పవు. సదయులగు సభికులు కూడ నీతులు నేర్చుకొనుటకే నాటకమునకు రారు. నాటకముల ముఖ్యోద్దేశము ప్రమోద మొసంగుట. హరిశ్చంద్ర నాటకముఁజూచి సత్యముపలుక నేర్చుకొన నెంచువా రెవ్వరుందురు? విశ్వామిత్ర వసిష్ఠుల వాక్కలహమును విని నవ్వులుకూరువారు కొందఱు. చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుల దుర్దశకుఁ గన్నీరుఁ గార్చువారు కొందఱు నక్షత్రకుని నిష్ఠుర మనోగతమునకు గోపమును, జాలియును, బూనువారుగొందఱు. తుదకుమాత్రమందఱును నాటకశాలనుండి పైకేగుచెంచునపుడు ప్రమోదభరితులగుదురు. చూపరులు నీతి గ్రహించువారుకొందరుండవచ్చును; గాని నీతి గఱపుటే నాటకముల ముఖ్యోద్దేశము గాదు. ప్రమద్వరనువ్రాయునపుడు గ్రంథకర్త రసగ్రహణ ధురీణుల

గు సభికులమనోరంజకకారణమగు కథను కల్పించెను. ప్రియా! సకల దేశీయుల నాటకవాఙ్మయము వాంఛించునదింతియ. అదియీ పేరు నేని తన లేఖిని యదృష్టవతియని కవి సంతసించును.

సూ— ప్రేయసీ! అట్లయిన, ఆనాటకమునే యాడుదము. ఇప్పుడు చాల వేళయైనది. పూర్వదిక్సతి వినోదార్థమెగరవేసిన పారావతమువలె చంద్రుఁడు మెఱుఁగెక్కి మిన్ను నలంకరించుచున్నాఁడు. పాత్రలు సిద్ధపఱుపవలయును. రమ్ము. పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

విష్కంభము.

ప్రథమరంగము

ప్రదేశము. ముల్తానునగరమున నొక సౌధము.

(ప్రవేశము. పురీంద్రసేనుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై.)

కటకటా! దినములొకతీరున జరుగనేరవు; కాలచక్రమొకతీరునఁ దిరుఁగునని తలఁచుట వెఱ్ఱి.

ఆ॥ వె॥ నిలువనీడలేని నిరుపేదవారల
సింహపీఠమందుఁ జేర్చి, పిదప
నిబిడవన్యసీమ నిడుమలఁ బెట్టెదు
కాలమా! యెఱుంగఁ గలమె నిన్ను!

ఔను! నాయెఱింగినంతదనుక నేనాతని యెడ దోషమెట్టిదియును జేసియుండలేదు. అట్లయినను, నాయందాతని కాగ్రహము గలిగినది.

సీ॥ హృదయంబు సాక్షిగా సంచివరించిన
సతిఁ బాసి యతివ నెవ్వతె నెఱుంగ

ఘోస్వార్థమెపుడు గాదని యర్థంబుఁ
దక్షతోనన్నొనరింపఁ దప్పియెటులఁగ
ప్రజలకేరికినైనఁ బాములుగల్పించి
దుఃఖానలంబునఁ ద్రోసియెటులఁగ
శరణన్న శాత్రవుఁ గరమనురక్తితోఁ
గనకకారిన్యతఁ గొంచియెటులఁగ

తే॥ గీ॥ విమల దేశాభిమానంబు విడచుటెటులఁగ
రాజభక్తిఁ బోనాఁడి, దురంతములకు
వసతిమానసగృహమువం దోస్తఁగియెటులఁగ.
నకట! యీగతికిఁగతమే మగునో చెపుమ?

రెండుదినములలో జన్మభూమి విడువవలయును! తీవ్రమగు రాజాజ్ఞ మీరితినా, ప్రాణములు దక్కవు. హా! మల్లాను రాజ్యలక్ష్మీ! నిన్నుఁ బాసి నేనెట్లు సుఖింప నేర్తును?

చం॥ చినతనమాదిగా నెడము సేయక, లేశము చింత లేక, నె
మ్మనమున నీయనన్యకృప మాటికిమాటికి సంస్మరించి సం
జనితముదావహంబునఁ బ్రశాంతమతిన్ జరియించినాను నే
డనయము ద్రోఁచె, నేవిధమవ్యాకులపాటు హరించు నక్కటా!

హా! హతవిధీ! సముద్రుఁడు గర్భస్థిత రత్నసముదాయంబుల కత్యంతానందమొంది యుప్పొంగురీతి నా సంతానమును గాంచి మురియుచుంటిని. సంపదలకుఁ గొఱంతయెఱుంగనైతిని; విశదంబగు యశంబు నార్జించితిని. ఎవ్విధిఁ దలపోసిచూడ నేనదృష్టవంతుఁడనని దృఢముగా నమ్మికొంటిని. నన్నెఱింగినవారెల్ల రట్లే తలంచిరి. నేఁటికి నీయనుగ్రహమువలన

విట్టిసర్వభరసుర్ధన సంప్రాప్తించెను. హా!—

తే॥ గీ॥ నిర్మలయశో సుధాంబుధి యూర్మిడోలి
కలనీరంతర మూగాఁడు ఘనతఁ బాసి
దుర్యశోవీచి కలనెట్లు దుఃఖపడుచు
నుండువాఁడను; గతియేమి యోయెఱుంగ!

నాయెడలోపమెట్టిదియును గలిగియుండలేదని యధికార ముద్రవహించిన యుత్తమోత్తములెందఱో యాతనితోఁ జెప్పిరి; గాని కార్యము లేదాయె. ఔను, రాజులకు నిజానిజములతోఁ బనియేమి? ఆశ్రితులమాటలు వేదతుల్యములు.

ఆ॥ వె॥ తన్ను నాశ్రయించి ధర్మమార్గముబాసి
పలుకువానినమ్మ నిలధవుండు;
ప్రక్కనున్న ముండ్ల మొక్కపైఁ బ్రాకదే
లతసతంబు వక్రగతులు బూని?

అయ్యో! వీఁడిడినై రాజోత్తముఁడగు సురపాలుని దూషింప నేమిటికి? నాయదృష్టమిట్లుండ నెవ్వరేమిచేయుదురు? జన్మస్థానవియోగదుఃఖమనుభవింప వ్రాసియుండఁ దప్పునా? అనుభవించితీరవలయును.— నాగతియెట్లయినను విచారింపను.

చ॥ సిరిగలయింటఁ బుట్టి గుణసింధుల చెల్మి గ్రహించి మించి సం
బరమునఁ గాలయాపనము మానుగఁ జేసితి, కీడుబొందినన్
బొరయదు దుఃఖమించుకయుఁ బూతచరిత్రులు పుత్రులున్ గుణో
త్తరసుతయున్ విదేశములదాపెటులుందురటంచుఁ గుందెదన్

ఆ॥ వె॥ హిమమరీచితనదు కమనీయతనువల్లి

సోఁకెనేని యోర్వ లేక, నుస్సు
రనెడు బాల యుడుములను దేలియేరీతి
గట్టుఁజేరి బ్రతుకఁ గలుగుసకట?

ఉత్తరక్షణమున నేమి వచ్చునో యెఱుంగఁ జాలము. హా! ధీవిశాలా! సురపాలా!

శా॥ క్రూరాత్ముండు కళింగరాజుమనపైఁ గోపించి సైన్యంబుతో
వీరాలాపములాడుచున్ నడచిదో ర్వీర్యంబుఁ జూపంగనౌఁ
డేరీతిన్ వధియించివానిని ముదం బీవాంధ్ర వర్తించితిన్;
గారాబంబునఁ జూడవేయుపుడు;నా కర్మంబు దూషించెదన్

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

దేవా! హేమపాలుఁడు తమదర్శనాపేక్ష వేచియున్నవాఁడు. మొదలయాగు నేని తోడ్తెచ్చెదను.

పు. సే.—ఏమీ! కళ్యాణిపురాధీశ్వరుఁడు హేమపాలుఁడా? (ఆలించి)
ఆహా! నా భాగ్యమేమందును? ఆతని సమక్షమునకు దారిసూపుము.

(సేవకుఁడుముందు నడువ, హేమపాలుని సమీపించును.)

హేమపాలకుమారా! స్వాగతము.

తే॥ గీ॥ కుశలమా మీకుదిగ్దంత విశదకీర్తి?
క్షేమమా మీకు విద్వేష సింధురహరి?
ఆయురారోగ్యమా మీకు నవనినాథ?
కలిగె తులలేనిమీరాక కలిమిమాకు!

హే. పా.—ఆరోగ్యత్తమా! నిర్భాగ్యుఁడనగు నాకు గుశలమూగా క్షేమి? మీర వినియేయుందురు.

చ॥ అతులితసత్ప్రతాపమహీ మాధ్యుఁడు,సద్గుణశేఖరుండు,సం

ప్రమద్వర

తతవిజయుండు మన్మథుఁడు ధన్యుఁడు మాతొలిజన్ముఁడక్కటా!
పతితులచే వధింపఁబడి భంగము నొందుటనెన్ను నప్పుడా
తతము విషాదమయ్యెడు, నుదారచరిత్ర! భరింపశక్యమే?

హా! ఆవరగుణాభరణమూర్తిని, యతఘనుతరకీర్తిని, దయాప్రపూర్తినిఁ దలంచినఁ, గొనియాడినఁ, దనవితీయనా?

పు. సే — రాజకుమారా! గతము ద్రవ్వనేమి కారణము? విచారింపకుము. గతించినవారు మనవారు కారు. ఆతని యప్రతిమాన ప్రతాపంబు, నతులసుగుణసంపత్తి నెఱుంగనివా రెవ్వరుగలరు? అతఁడు మనలను బాసి మర్త్యలోకమంతయు బంధురవిచారవంతముగాఁ జేసినాఁడు. తనువులు శాశ్వతములు గావని దృఢమనస్కులమై శాంతి వహింపవలయును.

హే. పా — ఆర్యా! మీమాట సత్యము; కాని,

చ॥ చటులపరాక్రమంబున రసాతలమంటగ వైరివీరులన్
జటులనఁ జేయువాఁడమర సంస్తుతవర్తనుఁ డేగమొందినై
పటుతర దేహలోభమునఁ బ్రాణములన్ విడనాడకీగతిన్
గటకట! యున్నవాఁడ; తొలికర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో?

పు. సే — అవును. మీయన్న సత్యపాలుఁడు సార్థకాభిధేయుఁడు. ఆతనికోతఁడే సాటి. సత్యపాలుని సఖియు సుమిత్ర సుచరిత్ర. విశేషించి సువివేకనిలయ. పాపము, దురాత్ము లెవ్వరో యాదంపతులను నిష్కారణముగాఁ వధించిరి. ఇంతకు,

తే॥ గీ॥ వనిధివలయితధారుణీ వరులుగాని,
చేరుటకుఁ, దినుటకు, లేని వారుగాని
చమురుతేనట్టిదీపము సరణినంత

రింతురు భయదమరణజిహ్వాంతరమున!

విచారించినఁ లాభము లేదు. ఎందఱెందఱు నృపోత్తము లుద్భవింపలేదు? ఎన్నెన్ని మహాకార్యము లాచరింపలేదు? వారందఱిప్పు డేరీ? మృత్యుదేవత వారియెడ జాలిఁగొనియెనా? అందఱు నామెకు సమానులే సుమా? హేమపాలా! మేడమీఁదికరుగుదము రమ్ము.

(సౌధోపరిభాగమునకుఁ బోవుదురు)

హే. పా — ఆర్యా! నేనిట కరుదెంచినపుడు మీచరితంబాలించియుంటిని సత్యాసత్యము లెఱుంగునంతదనుక నా చిత్తం బుత్తలపాటందుచున్నయది.

పు. సే — కుమారా! ఆయాసన మధిష్ఠింపుము. సర్వము నీకు నివేదించెదను. (హేమపాలుఁడు కుర్చీలోఁ గూర్చుండును.) ఎఱుఁగుదువుకదా, ముల్తానువిభుని సురపాలుని, అతఁడు సుగుణాలవాలుఁడయ్యు, నార్తజనావనుఁడయ్యుఁ, బ్రజానురంజకుఁడయ్యు, నాదురదృష్టకారణమున నిర్దోషినగు నాపై నాగ్రహముఁ గొని యీనగరమును వీడుకొలుపవలయునని యుత్తరువు జేసినాఁడు. ఆతని యాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము. ఎల్లి నేనీరాజ్యమును బాయకుందునేని, సురపాలక్ష్మాపాలుని యాగ్రహాగ్నికి నింధనము గావలసివచ్చును. కాశ్మీరంబు సుభిక్షంబని వినికి. అందువాసంబు నాకభిమతంబు. అచటి ప్రకృతి సౌందర్యావలోకనమున సంతాపనీరదములు హరించును. మామకీనమనోతలమును పట్టముగాఁ గప్పియున్న దుఃఖాంధకార మా కాశ్మీర రాజవదన బాపునని నమ్మకమున్నది.

హే. పా — అయ్యో! మీ కెంత కష్టము వచ్చినది. సురపాలుఁడు సురపాలుఁడనియే వాడుక. మీరు సద్గుణమూర్తులరు. మీయందాతని కాగ్రహకారణ మగోచరము. శాంతమూర్తులకుఁ గోపము రా నేరాదు; వచ్చునేని, యెదిరివారల నాశనము సేయక మానదు. అతఁడు విధించిన బుల

మీరీనగరమును సకాలమునవిడచుట శ్రేయంబు. ముందుముందు నిజా నిజములు బయలుపడును. ఈనగరమున మాగృహమున్నయది. అది యొక విశాలమైన భవనము. అందుమీరు వాసంబు సేయవచ్చును. నే నిప్పుడు కార్యాంతరమున ముల్తానులో రెండు నెలలుండవలసియున్న యది. సమయమగు వేని సురపాల ధరణీశుని దర్శించి, మీయందాతని కాగ్రహ కారణంబరయువాడ. నాసేవకుండను వజ్రపాణిస్వామిభ క్తికిఁ బెట్టినదిపేరు. వానినిమీవెంట నంపెదను. మిమ్ములనువాఁడా గృహమునఁ బ్రవేశపెట్టును.

ప్ర. సే—ఆహా! మీను మానసఁగల కూర్మి నిరుపమానము.

ఖండ స్రగ్విణి.

సోమపాలా! దయా
సీమ! నీ సద్గుణ
స్తోమముల్ పేర్కొనన్
లేము సుంతేనియున్.

సో. పా—మీరు పోయెదరు; గాని, మాగృహమున దయ్యములు గలవని మిమ్ము పెక్కండ్రు జడిపింతురు. మీరుమాత్ర మిట్టి పిచ్చి యనుమానములకు లోబడవలదు. మీపిల్లలకీవిషయమై చెప్పవలదు. చిన్నవారగుటవలనవారు భయపడియెదరు సుండీ!

ప్ర. సే—నాకుమారుఁడు సూసేనుఁడు సమదవైరి వీరభయంకరుఁడు. ఆతఁడిట్టి మాటలాలించిన హాస్యము సేయును. విజయసేనుఁడు బలవద్రిపు గర్వతమోపహారి. ఉదయమార్తాండ ప్రచండుండు. ఆతఁడెన్నఁడిట్టి పిచ్చియనుమానములఁ బూనఁడు. నాకుమారిత ప్రమద్వర గుణరత్న నిధి. మీరామెనుగూర్చి వినియేయుందురు.

సో. పా—ఆర్యా! ప్రమద్వర జగతీజనంబుల జిహ్వారంగస్థలి నాట్యమా

డు మన్నియది. ఆమెను జూడవలయునని నేనెన్నిమారులో యభిలషిం చితిని; గాని నాయభిలాష తీరలేదు. (మెల్లగా) నేఁడామెను జూడ నెంచి, యేనిటకరుదెంచితిని. మీరంగీకరింతురేని యామె నర్ధాంగిగా వడయుటకు సన్నద్ధుఁడను. మీ బాంధవ్యము నేవాంఛించుట నిష్ప్రయోజనముగా నుండునని తలంచెదను. తలంచుటే కాదు; దృఢముగా నమ్మెదను.

పు. సే—ఆహా! నేఁడెట్టి సుదినము! నా మనోధ్యానము కాంతిమంతమైనది; అయినను హేమపాలా! తొందరపడి వివాహకార్యములు సేయరాదు. నిలకడవహింపవలయును.— ఆమెనుజూతువేని నీమనంబెటులమారునో? (ఎలుగెత్తి) సేవకా!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

దేవా! అనుజ్ఞవేఁడెద.

పు. సే—ఓరీ! నీవుపోయి సునేనవిజయసేనులను, ప్రమద్వరను సత్వరము రమ్మంటివనుము.

సేవకుడు—మహాప్రసాదము. (నిష్క్రమించును.)

హే. పా—ఆర్యా! ప్రమద్వరకిప్పుడు ప్రాయమెంత? విజయసేనుఁడు మీ తనయుండా?

పు. సే—ఆమెకిప్పుడు పదునారువత్సరములు పూర్తియైనవి. కుమారా! విజయసేనుని చరితంబు నాకేమియును దెలియదు. అతని తలిదండ్రు లెవ్వరో యెఱుంగుటకుఁ దగిన విషయములు నాకు లభింపవయ్యె. అతని గుణగణంబులు వర్ణనాతీతములు. నన్ను 'అప్పా!' యని పిలుచును. పాపము! వానికేమి తెలియును? నిజ మెఱింగినవాఁడనయ్యు నే నాతనిని 'కుమారా!' యని పిలుచుచుందును.

(సునేనవిజయసేనులును ప్రమద్వరయును, ప్రవేశింతురు.)

పు. సే.—కుమారా! సునేనా! రమ్ము. విజయసేనా! భద్రమా! కుమారీ!

ప్రమద్వరా! నీకు శుభంబే? అదిగో, హేమపాల ధరణీకాంతుఁడు. ఆతఁడు మిమ్ములఁజూడ వేడుకపడి యరుదెంచినాఁడు. ఆతని యాశీర్వచనమ్ములఁ బడయుఁడు.

(సు—వి. సే—ప్ర— హే.పాలునకుఁ బ్రణమిల్లుదురు.)

హే.పా—దీర్ఘాయుష్మంతులగుదురుగాక! (ప్రమద్వరనుజూచి, యాత్మగతమున) ఆహా! ఆకళ్యాణి రూపరేఖావిలాసము లేమనికొనియాడుదును! భూలోకమునకవతరించిన మోహినియా?

కం॥ హరిణీనయనకు నెనయే
హరిణీనయనలును లేరు; హరిహయుసతియో?
హరు నర్థాంగియొ? హరికిన్
హరువగు సిరియో? యెఱుంగ నగునే నాకున్

మానవకాంతకిట్టి సౌందర్యముండనేర్చునా? ఆహా! త్రిలోకమోహన తనూవిలాసిని యీసుమాంగి!

కం॥ తోలుకారు మెఱుఁగుతోడను
దులతూఁగెడు మేనుగలిగి తోయజముఖి, పూ
విలుకాని శరాళికినన్
బలిఁజేసె నికేమిసేతు భరియింతునెటుల్?

హాయందిమెకెట్టి భావముదయించెడినో? ఔరా!

సీ॥ రోలంబజాలంబు రోఁతసేయఁగఁజాలు
నెఱికొప్పు గన్నుల గఱవుఁదీర్చు
నిండుచందమామఁగళంక మొందఁజేయఁగఁజాలు
వదనంబుజింతలఁ బారఁదోలు

వికసితకుముదారవిందంబులనుబోలు
కన్నులానందంబుఁ గలుగఁజేయు
నరుణదీప్తులఁజిమ్ము యధరబింబంబువా
గమృతంబుఁజిలికి వికాశమొసఁగు

తే॥ గీ॥ అహాహా! మానససీమ నత్యంతముదము
వాసమును జేయునిప్పుడు, వనరుహాక్షి
యేమనునొ? పాలముంచునో? యిష్టపడదొ?
నీటముంచినఁ బ్రాణము లేటికిలను?

సే— సోమపాలా! ఏమట్లున్నాడవు. నీముఖంబున మార్పు తోఁచిన దేమి?

పా— ఆర్యా! క్షమింపుఁడు. ప్రమదాశిరోమణియగు ప్రమద్వరను గాంచినంత ప్రమదాంబుధి మునిఁగిపోతిని. అహా!

॥ పలువురు సుందరాంగియని వర్ణనసేయఁగ నాలకించి, సం
కలిత ప్రమోదమూర్తినయి కాలముఁబుచ్చితి గాని మన్మనో
నిలయమనీ ప్రమద్వరను నేఁడుగనుంగొని జన్మమంతయుఁ
ఫలితము జేసినాఁడ, నవ భానుఁడు పద్మినిఁ జూచుకైవడిఁ

ధర్మజ్ఞా! పురీంద్రసేనా! నా చెప్పినవిషయము మరల చెప్ప నేల? అందువిషయమై శ్రీనగరముకు సమగిడి సేనరుచెంచునపుడు. నా కె ఱిఁగింపఁ బ్రార్థితులు.

(సు—వి. సే—ప్ర—నిష్క్రమింతురు.)

సే— అటులనే చేసెదను.

॥ ఆనవలాలలామ తగు నంగననీకుఁ, దలంచిచూడనీ

నానతివాక్కలికిఁ దగును నన్నివిధంబుల, మీవివాహముం
బూనియొనర్చుటే శుభము పొచ్చముగాని తలంపుతోఁ డుతన్
మానవనాథచంద్ర! యనుమానము మానుము, వేయు నేటికిన్

ఈవిషయమునుగూర్చి యాలోచింపఁదగిన దేమియును లేదు; గాని ప్రమద్వర మనోగతి మెఱింగినఁగాని నే నేమియును జెప్పఁజాలను. మీరు మానగరమున కరుదెంచునపుడు తత్ప్రతికారమ్మును మీ కర్పించుటనుగూర్చి నిశ్చయ మెఱిఁగింతుము.—వజ్రపాణినిఁ బంపువారలుకదా?

హే. పా.—తప్పక ప్రయత్నించెదను; గాని నామాటాలింపుడు. మాయన్న సత్యపాలుఁడు దారుణమృత్యుముఖంబునఁ బడినవాఁడగుట, నాతనికి కుమారులు లేమి, నేనిప్పుడు కళ్యాణపురాధీశ్వరుఁడ నైతిని. నాగూర్చి చెప్పుకొనుట లక్షణము గాదు — నాకడమాట యేమందురా?

ఉ॥ రాజితకీర్తిసాంద్ర! రిపు రాడ్జతమోదివనాథ! నామనో
బీజము దుఃఖకీలక మపేక్షయొనర్చి కృషింపఁ జేసె; నం
భోజదళాయతాక్షినగు మోముకతంబున నంకురించు, మీ
రీజతనంబు మానిన నిఁకేమి వచింపుదు; మీ రెఱుంగరే?

పు. సే.—మీ రింతగాఁ జెప్పవలయునా? సర్వగతుల మీ మనోభీష్ట మనుస రింపఁ బ్రయత్నించెదను.

హే. పా.—(తొందరపాటభినయించి) అబ్బా! ఎంత వేళ యైనదిఁక?

తే॥ గీ॥ భానుఁ డపరాబ్ధియందునఁ బడియె; తార
లొకటితరువాత నొకటిగాఁ బ్రకటితంబు
లాయె; తిమిరేభసింహమై యాకసమున
లలితమూర్తి పొలిచె మృగలాంఛనుండు!

ఆర్యా! నాకు సెలవొసంగుడు. మీతోసంభాషణము కాలపరిమాణ మెఱుంగనీయదు. నేపోయివచ్చెదను.

(హే. పా. మెడదిగి నిష్క్రమించును. పు. సే. లోనికరుగును.)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. శ్రీనగరమున నొక సౌధరాజము. ప్రవేశము. వజ్రపాణి.)

హేమపాలభూనాథుని యనుమతివడపున పురీంద్రసేనుని గుటుంబ రక్షితంబుగా నీసౌధంబునఁ బ్రవేశపెట్టితిని. వారికెట్టిలోపములును గలుగకుండ మెలఁగుచుంటినని నానమ్మిక; వారును దమకెట్టిలోపములును గనటుల సూచింపలేరు. పురీంద్రసేనుని పరిచారకుఁడు, సుమిత్రుఁడు మహాయోగ్యుఁడు; స్వామికార్యనిర్వాహణదక్షుఁడు. నిన్నరాత్రి నన్నాతఁడు జేరంజీరి, "వజ్రపాణీ! నీతోఁ గొన్నివిషయములు మాటాడవలసి యున్నది. ఇప్పుడు చాలరాత్రియైనది. రేపు నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను." యని వాక్రుచ్చెను. ఆతఁడు నాతోఁ జెప్పనెంచిన విషయమేమై యుండునో కదా? హేమపాలునిఁగూర్చి యాతఁడేమైన వినియుండునా? ఆరహస్యంబెఱుఁగుటకు హరిహరాదులకైన శక్యంబుగాదు! (చూడ్కిసారించి) వచ్చువారెవరు? (పరికించిచూచి) ఓహో! సుమిత్రుఁడే! (ఎలుఁగెత్తి) మిత్రమా! నీకై వేచియున్నాఁడను.

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించును.)

సు—వజ్రపాణీ! నీకై వెదకుచుంటిని; అందువలనాలస్యమైనది. పాపము! నాకై వేచి నీవెంత విసిగితివో! నీవుశ్రమగలిగించి నందులకు నన్ను మన్నింపుము.

వ—సుమిత్రా! ఇందు మన్నించుటకేమున్నది? నాతో మాటాడవలసి

యున్నదని నిన్నరాత్రి పలికితివి. సదుత్తర మొసంగఁ గలుగువాఁడ నేని ధన్యాత్ముఁడను.

సు.—మిత్రమా! ఈసౌధమునఁ బ్రవేశించి వారముదినములైనది. ఇట కరుదెంచునప్పుడెందఱో మస్మోహర్మ్యమునఁ జేరవలదని వారింపఁ జూచిరి. కారణమడుగ నిందు దయ్యములున్నవని జవాబుచెప్పిరి. వారిమాటలయందు నేనించుకేనియు విలువయుంచను. చిన్ననాఁటఁగోలె నీవు హేమపాలునిఁ గొల్చుచున్నవాఁడవు. ఈగృహమునుగూర్చి నీకంతయుఁ దెలిసియుండవలయును. నీవువచించునది సత్యమని నమ్మెదను. నాహృదయతలమున గాఢముగ నాటుకొనియున్న యీసంశయమును దీర్పఁగలవాఁడవని నమ్మికొంటిని.

వ.పా.—చెలికాఁడా! నీవువినినది కేవల మనృతముగానేరదు. దయ్యములున్నవని చెప్పుటను నేనెన్నఁడు నిక్కడే కాదుకదా, మఱియెందును గూడ జూచియుండలేదు. ఒక్కనాఁటిరాత్రి సత్యపాలుని సతియు శయనాగారమున నొక నీలాకృతిఁ జూచెనట! అది మెల మెల్లన మనుష్యాకారమును బూనెనట. సుమిత్రి భయవివశయై కేకలిడెనట! సత్యపాలుఁడామెను సమీపించి, యనునయించెనట. ఇంతియె నాకుఁ దెలిసిన విషయము. శయనాగారమున శ్యామలాకృతి గానవచ్చుటేమి? క్రమక్రమముగా మానవాకృతి వహించుటేమి? దీని యర్థము నాకింత దనుక దెలియకున్నయది. సుమిత్రా! నీవిట్టి యనుమానములను మనంబునఁ జోటొసంగకుము.

సు.—వజ్రపాణీ! సరియె.—హేమపాలుఁడు ముల్తాను నగరమున రెండు నెలలుండునట, కారణము? మా ప్రభువగు పురీంద్రసేనుఁడు నాకుఁ జెప్పకఁదా నేమియుఁ జేయఁడు. హేమపాలుఁడు గూడ నీయందట్టి నమ్మకము గలవాఁడనియనుకొందును.

వ.పా.—మిత్రమా! నాకు దెలియని విషయము మాతనికిఁ దెలియదు. స్నేహి

తుఁడవగుట వలనఁ జెప్పుచున్నాను. నిజముగా హేమపాలున కా నగరమునఁ బనియేమియును లేదు. ప్రమద్వరను జూడ వలయునని యాతఁడందుఁబోయి యుండెను. మరియును ప్రమద్వరను నర్ధాంగిగాఁ గైకొన నెంచినవాఁడగుట, తద్విషయమై ప్రయత్నము లను జేయుచున్నవాఁడు.

ం—అటులనా? ఆతని యభీష్టమున కంతరాయము గలుగకుండుగాత!

.పా—ఒక సంగతి యడిగెదను. కోపమూనవు కదా? పురీంద్రసేనునితో నిటకరుదెంచిన విజయసేనుఁడాతని బంధుజనుఁడా? లేక యాతని కుమారుఁడా?

ం—విజయసేనుఁడాతని కుమారుఁడు గాడు. ఆతని చరితం బతివిచిత్రంబు. పురీంద్రసేనుని వివాహమహోత్సవమ్ము జరిగి నేఁటి కిరువది వత్సరంబులైనది. వివాహానంతర మొకనాఁ డాతఁడు చావడియందుఁ గూర్చుండి, కొంతవడి స్నేహితులతో వినోదగోష్ఠిఁ బుచ్చెను. పిమ్మట వారల వీడ్కొలిపి లోనికరిగెను. మధ్యరాత్రమున నాతనికొక యార్తనాదము వినవచ్చెను. ఆతఁడులికిపడి శయనాగారమును వీడుకొలిపి చావడిలోనికరుదెంచెను. ఆతనికన్నుదోయి కొకబాలుఁ డడ్డమయ్యెను. ఆశ్చర్యనిమగ్నుఁడై యాచిఱుతప్రాయంపు బాలుని నెత్తుకొని యాతఁడు మేడమీఁదికరిగి, నన్ను జేరంబిలిచి, "సుమిత్రా! ఈబాలుఁడు రూపజితమన్మథుఁడు. వీనియందు నాకనురాగము జనించినది. వీనిని బెనిచి, పెద్దవానిని జేయ నాకభిమతము గలదు. నీయభిప్రాయమేమి?" యనియడిగెను. నేనందులకొడంబడితిని. ఆనాఁటఁగోలె నాబాలుని విలువిద్యయం దసమానునొనరింప నాతఁడు ప్రయత్నించెను. ఏవిద్యల నేర్వఁగడంగినను, సునాయాసముగ గ్రహించువాఁడగుట, 'విజయసేనా!' యని యాతఁడాతనిం బిలుచుచుండును. పురీంద్రసేనుని కుమారుఁడు, సుసేనుఁడు; తనూజాత ప్రమద్వర.

వ.పా—మిత్రమా! నీమాటలు వినుకొలంది నాకుత్సాహ మధికమగుచున్నది. మఱియొకమాట. దిక్కులేని విజయసేనుని పెంచి, పెద్దవానిగా నొనరించిన్న పురీంద్రసేనుఁడాతనికిఁ దండ్రి సమానుఁడు. ప్రమద్వర యాతనికి సోదరితుల్య. అట్లయ్యు, విజయసేనుఁడామెను వరింప,—

సు—(అక్షోణోక్తిలో) వజ్రపాణీ! నిజానిజము లెఱుంగక నీవిట్టిమాటలాడరాదు. విజయసేనుని నీవెఱుంగవు. ఆతఁడు సుగుణరత్నాకరుఁడు. కుముదాప్తునకైనఁ గళంకమున్నది. గాని యాతనియెడ నెట్టిదోషములును లేవు. ఇవి నేఁజెప్పుమాటలు గావు; లోకమంతయు నెఱిఁగినవిషయము. ఇంతకు హేమపాలునకు నిశ్చయింపఁబడిన కన్య నొండొకఁడు జూడఁగలఁడా?

వ.పా—క్షమింపుము. తెలియక నిన్నడిగితిని. నా సందేహము న్యాయమగునదికాదు. మిత్రమా! మఱల నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను. మీయజమానునకేమి కావలయునో యెఱుంగవలయును. ఇప్పటికి నాకు సెలవొసంగుము.

వ—నేనుగూడ పోవలయును. సంసేనకుమారుఁడు మృగయా విహారార్థము సమీపారణ్యభూములకరుగును. అందుకు వలయువిధము నాయత్తపరుపవలయును. మఱల కలిసికొందము.

(చెరియొకవైపు నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయ రంగము

(ప్రదేశము. ఒక యాగారము. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడాసనాసీనుఁడై.)

అవును. ఆమెయే నామనోహారి. ఆరమణీమణీ దరహాసకౌముది మన్మనోతలమును విశుభ్ర కాంతి మంతమొనరించెడిని. ఆసుగుణాలవాల నామతమునసుండునేని భూలోకము స్వర్గధామమగును. అప్పటి యానం

దోత్సాహ సంభ్రమంబులు వర్ణింప నేఁజాలను! ఆహా!

సీ॥ తలిరాకుఁ బోణినిఁ గలనైనఁ బాయను
మఱుగయ్యెనేమి సమక్షమందు?
కలకంఠవాణి బల్కాడునెప్పుడు నాతో
మాటాడదేమి సమక్షమందు?
గానముల ప్రోక సద్గోష్ఠిఁ బాయకున్న
మఱచెనా? యేది సమక్షమందు?
నవలావతంసము, నామనోనిలయ, ప్ర
మద్వర లేదు సమక్షమందు!

తే॥ గీ॥ అతివఁ బాసినక్షణము శతాబ్దమగును!
సతినిఁ జూడనియప్పుడు విశాలగగన
తలమునహిమ మయూఖ మండలము లేని
చందమునఁ దోఁచు, నెటులోర్చి యుందునకట!

(చెక్కున కరంబాని.)

హా! ప్రేమమా! నీవెంతయపరాధ మొనరించితివి?

చ॥ కనులనుమూసి సౌఖ్యాక్షర గాఢసుషుప్తినిఁ దేలియాడునే
ళనో, కమనీయలక్షణ విలాసిఁ బ్రమద్వరఁ గాంచునప్పుడో?
మనమున నామె సద్గుణ సమాజము వర్ణనసేయు కాలమం
దునో? యెపుడో యెఱుంగను వినోదముగా ననుగాసిపెట్టితే?

తే॥ గీ॥ కరుణఁదలపోసి యొక్కింత గద్దెపైనిఁ
గరుణతోలఁగిన దుర్గమ కాననముల

గ్రమ్మరంగను జేతువు; గూడినిన్ను
మోదమొందిన వారలీ భూమిలేరు

ప్రేమమా! నీచెలికార మంగీకరించితిని. నీవలన సుఖింతు ననునాశ లేశము లేదు. అట్లయ్యు నిన్ను విడువఁజాల కున్నాఁడను.

తే॥ గీ॥ కన్నులకు నించుకైనను గానరావు;
అఖిలలోకంబులందుఁ బ్రత్యక్షమీవు!
నీయునికియట్లు చిత్రంబు నీదుబలము!
నిన్నునమ్మిన నగునేమొ యెన్నఁగలమె?

(ఇంచుక యోజించి) ప్రమద్వరయే నాప్రపంచము; నాకామె తోడిదె లోకము!

సీ॥ నాపూర్వ పుణ్యంబు నామోము లిఖితంబు
లలితశిరీష కోమలశరీర!
నామోహవారాసి నావలపులపంట
సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్రవదన!
నామనోహారిణి నాజన్మకారణం
బతుల గుణగణ రత్నాకరంబు
నాసన్నిధానంబు నాయర్థ దేహంబు
ప్రవిమల వికసిత పద్మనేత్ర

తే॥ గీ॥ నాప్రమద్వర గలదేని యీప్రపంచ
మెల్లసంతోషధామమై యెసగుచుండు
నామెలేకుండునేని, గాఢాంధకార
మెల్లయెడల గ్రమ్ముకొనెడి నిష్టలీల

హా! ప్రియమద్వరా! ప్రమదాశిరోమణీ! నేఁడు నిన్నుఁ జూడమి నా గత మిట్లు వ్యాకుల పాటందుచున్న యది. నిను బాసి నిలమట దుఃఖ గాకుండునే?

తరుణీరత్నము మైలతంబెసఁగి చేతఃప్రీతినా చూపుతోఁ
గరయంబారగ నుల్లసిల్లిసుమ సంగాతంబునై యొప్పి, మో
దరసంబాత్మజనింపఁ జేసెడిని, సాదంబొందునో, లేక సం
బరమే యిచ్చి తరింపఁ జేయునో మనోవాంఛల్ త్వరన్ ముట్టగన్

(మోమెత్తి యోజించి, సవిచారముగా) ఔరా! నేప్రవర్తింపఁ నది దుర్మార్గము గదా?

జననంబొందితి నేకులంబుననో తేఁజంబైనఁ బోల్పంగరా
దు; నిరూపింపఁగఁ దల్లిదండ్రు లెవరో దోషంబు గాకుండఁ ద్రే
లునొకింతైనఁ గదల్పలేను; విదితా శ్లోకంబు నేనా మెపై
మనముం నిల్పుట పాపహేతువిది దుర్మార్గంబు ముమ్మాటికిన్

జన్మస్థాన మెద్దియో, మాతాపిత లెవ్వరో, నిజాభిజాత్య సంగత రీతియెట్టిదో, యెఱుంగక, పరుల పంచలఁ బెరుగు నే నేడ, సద్గుణాకరంబ, పాలితాఖిల లోక సౌందర్య విరాజమాన, మానవతీ లలామ, మె యేడ? తలపోయ నాకే సిగ్గగుచున్నయది.

గీ॥ పలుచకులమువాఁడ, నొరుల యెలమికలిమి
వలన భూతలమునఁ బ్రాణములనునిలిపి
చలనమూనెద; ఎలనాగ వలని ప్రేమ
దలఁపనాయెడ మలినంబు తులవదనము

ఆమెను దలంచుటకైన నేనర్హుండఁ గాను. కటకటా! ప్రియమద్వరా!

ఆ॥ వె॥ అమృతకణము; ప్రవిమలాహ్లాదజనకంబు;
నిర్మలాత్మకంబు నీదుపేరు
నారసనముజేరి నీరసమొందెను
గనులలో సువర్ణ కలికరీతి

నిశ్చయముగా నేనామెయెడ ద్రోహచింత జేసితిని. కృపావర్షుండగు పురీంద్రసేనుండీసంగతి యెఱుంగునేని యెంతవిచారించును; కోపగించును; మఱియు నెంతనొచ్చుకొనును. అభిమానధనుండగు సునేనుండీవృత్తాంతమించుక యెఱింగిన నెంతచింతించును; నన్నెంతదూలనాడును. ఛీ! నేనుకృతఘ్నుండను. ఇస్సీ! సుదతీలలామ ప్రమద్వరయే యెఱుంగునేని, నన్నెంతగాదూషించునో; తానెంతసిగ్గుపడునో!

తే॥ గీ॥ గోముఖవ్యాఘ్రమగాక! పయోముఖవిష
కుంభమహహా! వీనియెడల్ల కూర్మిఁదలఁప
బాధయేకాదు, మఱియును పాపమగున
టంచుఁ దలపోయదొక్కొ శీతాంశువదన!

(ఒకింత యోజించి) ఏమి! నాభ్రమ? ఏవస్తువు సర్వవిధముల లోకజాలములలో నెల్లఁ బ్రత్యగ్రంబో, దానియందుఁ బ్రేమ జనించుట సహజము;

మ॥ ధనమాలక్షలొసంగినన్ గొనదు; సత్పాత్రంబు బాటింపఁ బో
దు; నిమిత్తంబుఁ బరిత్యజించు; మదిలో దూరంబునన్ నిల్పు కా
రణసంబంధలతావితానములఁ, జేరంజీరు నేవేళలన్
ఘనులన్ నిర్మల ప్రేమ నైజమది, శక్యంబా నెయొండౌటకున్

ప్రమద్వర లోకోత్తర. తత్కారణమున నామనోరాగమునకుఁ బాత్రభూతమైనది. ఆమె మన్మనోంబుజాతనివాసిని యగు మధుపము. నా

నంద్రప్రతిభ. (యోజించి) నాయెడనామె కెట్టియభిప్రాయముగ నాకో? నన్నామె నిర్మలానురాగమునఁజూచునా? ఉత్తమకన్యకఁ త్తమునియందు సహజముగ జనించుప్రేమ నాయందామె కుత్పన్న మాకో! ఏలకో నా కామెయందట్టి నమ్మకము కున్నయది.

ననుజూచువేళల నగుమోముతో డుత
నెదురేగి డెంచి సమ్మదమొసంగు
జిలిబిలిపలుకుల నలరినామాటల
దినమొక క్షణమని తెలియఁబలుకు
అనుజన్మ నెడబాసి యారామసీమల
కోకిలధ్వనివినఁ గోరునన్ను
హంసతూలికతల్ప మందున శయనించి
కలలోన ననుగాంచి పలువరించు
నాఁడు పంజరంబును బాసి కీడుపడిన
శారికా రత్నమును దేరఁ జన్నువుమీరఁ
బంపునప్పుడు నాపైని బరపుచూపు
ళవియివి తలపోయ హృదయ మరయలేనె?

యందామె కెడలేని మైత్రి. త్రికరణశుద్ధిగా నానమ్మక మిట్టిది.—
(ప్రమద్వరనుద్దేశించి)—

అలదినంబున ముల్తాను నందుఁ గ్రూర
సింహదంష్ట్రల బలము నశించువేళ
యొకక్షణంబైన ననుబాసి యుండలేదు
నీవ సేవల నొనరించి నావుగడఁగి·

అప్పటి నీవిమలానురక్తి, నిజమైనభక్తి, మధురప్రసక్తి, సమయ ముచితోక్తి! నాహృదయఫలకమున సువర్ణాక్షరముల లిఖింపఁబడినవి.

(నేపథ్యమున 'విజయసేనా! విజయసేనా!' యనుపిలుపు)

వి. సే—(ఆలించి) తమ్ముఁడు సుసేనుఁడిట వచ్చుచున్నాఁడు.

తే॥ గీ॥ జలదములను తెరనుదాటి వెలికివచ్చు
తరణిబింబంబు వెలుఁగు భూతలమునెల్ల
వెల్లజేసెడు చందాన నుల్లముల్ల
సిల్లుసంఫుల్లముగ వీనిఁజేరునపుడు

(సుసేనుఁడు ప్రవేశించును.)

సు—అన్నా! విజయసేనా! ఒకండవై యాలోచనాధీనుఁడవై యున్నాడవేమి? నీగంభీరవదనము విలాసము జూపట్టకున్నదేమి?

చ॥ కలిమితొలంగెనో? రిపుల గర్వముసర్వమురూపుమాయదో
చెలిమిదలంపఁడాపిత? కృశించెనొ నీదుయశంబు? బాల్యచా
పలమున నాసహోదరి నెపంబులువెట్టెనొ? హేతువేమి? నీ
వలసినదేమి? నాకెఱుఁగఁ బల్కి కృతార్థునిఁ జేయవేసఖా!

వి. సే—సుసేనా! నాకువిచార మెట్టిదియునులేదు.

తే॥ గీ॥ సదమలాంగి ప్రమద్వర సంతసాత్మ
యేని, నీయనురాగము హానిఁజెంద
దేనిఁ, యప్పగారువిడవ రేనినన్ను
గలుగ దణువంతయైనను గలఁతమదికి.

సు—అన్నయ్యా! నీవుసంతోషవంతుఁడవేని నాకభిమతసిద్ధియుదియ. వినోదార్థమొకనాఁడు ప్రమద్వరతో వేటవిషయ చర్చఁజేయుచుఁ, తద్వ్యాపారములయందుఁ మనకుఁగల నేర్పు విశదంబుగ వర్ణించితిని.

సీ॥ గండభేరుండముల్ గహనభూముల లేవు
సింహశార్దూలముల్ క్షీణమొందె
చమరీ మృగంబులు సన్నగిల్లెరయంబ
భల్లూక సంతతి పలుచనయ్యె
వేదండతండముల్ విడివడిపారెను
వాజులు కరవాయె భయముజెంది
మృగములు తెగలుగా మేయుచుఁ దిరుగాఁడు
పక్షిసంతానముల్ వలసవచ్చె
తే॥ గీ॥ విజయసేన సుసేనులన్ వీరవర్యుల
కౌశలంబున వనరమ కినులవింపఁ
గొల్పి వరలుచున్నది సుమీ కువలయాక్షి
యనుచు సోదరితోడ బల్కాఁడినాను!

వి. సే — (నవ్వుచు) ఆమెయేమన్నది? నిజమనినమ్మికొన్నదా?
సు — నమ్మికొన్నది. ఇంతకు నిందతిశయోక్తి దోషముదవంతైనఁగలదే? ముల్తానునగరలక్ష్మి పైటచెఱఁగువలె విరాజిల్లు నాయరణ్యప్రదేశము పూర్వము భయదావహమై యుండెనుగదా? జవాశ్వముల నధిరోహించి సునిశితబాణజాలములు గేలఁ గీలుకొల్పి మనమిరువుర మానిబిడాటవినిఁ బ్రవేశించినది మొదలు క్రూరమృగంబొకటియైన నందుఁగానవచ్చినదా?

వి. సే — తమ్ముఁడా! నీపలుకునూనృతమని యెవ్వరెఱుంగరు?
సు — ప్రమద్వర పాపలుకులకలకి; తులలేని సంతోషకలితయై,
“ ఆ॥ వె॥ సవ్యసాచితోడ సమకొను విలుకాఁడు

ప్రమద్వర

విజయసేనుఁడెట్లు వేటలాడు
గనుఁగొనంగ నిచ్చ గలిగెడు నను వెంటఁ
దీసికొని జనంగదే సుసేన! ”

అనిప్రార్థన మొనరించినది. విజయసేనా! నీయందామెకు మోమాటమిలేదు. ఆమెయే వచ్చి నిన్నుఁ బ్రార్థించును.—

వి. సే.—సోదరా! క్రొత్తవానివిధంబున నాతోడ మాటాడెద వేమి? మృగయావిహారార్థ మెప్పుడు పోవుదము? నేఁటిసాయంకాలము—

సు.—సుమిత్రుఁడు సర్వము నాయత్తపఱచును. వానికనుజ్ఞ యిచ్చితిని. సముల్లసితుఁడవగు విజయసేనా! ఱేపుపోవుదము. సోదరి యిటకు వచ్చును. నేఁబోయివత్తునా?

వి. సే.—(సు. కౌఁగలించుకొని) అనుంగుసోదరా! అప్పగారియనుమతి వడసితివా?

సు.—వారికింకను దెలుపలేదు. అభ్యంతరము జెప్పరని దృఢనమ్మకమున్నది.

వి. సే.—సరియె.

(సు. నిష్క్రమించును.—వి. సే. లోనికరుగును.)

శ్రీ

ప్రమద్వర

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. శ్రీనగసమీపారణ్యము. ప్రవేశము వనపాలకులు.)
గరుడధ్వని రాగము.— ఏక తాళము.

(అందఱు) దండిమగలు రెండు కోదండపాణులై
చండశరభ సింహ వేదండతండముల్
నిండుభీతినుండవే కొండగుహాలలోఁ
రండురండు సేయఁగా గుండపిండిగాఁ

కవిరాజవిరాజితము.

ప్ర—సునిశిత బాణముశోణితముజవిచూడగనెంచెదుచూడుమురా
ద్వి—గుణధ్వనివీనులకుంగడువేడుకగొల్పిమృగంబులఁగోరెదురా!
తృ—వనమునభీకర ధ్వానములెల్లెడ బారమెరుంగక వర్తిలెదుఁ
తురీ—మనమునధైర్యము మానకు, స్థైర్యము మందమొనర్పకు
మా! హితుఁడా!

ఉత్సాహ.

తృతీ—జాలిదూలికూలఁ జేతుఁ జలము బలముఁ జూపు సిం

హాలపులుల కులమునెల్ల యముని ప్రోలికంపెదగా

ద్వితీ—మేలుమేలు జాలమేల? మేటిబలిమిఁ గూల్చి, ము

త్యాలురాల్తు కరులకిరుల తలలు జెండి దండిగా

తృ—సీ॥ హరిణశ్రేణులఁ జంప నరుదెంచుపులులను

చిటికలోఁ జంపెదఁ జటులగతిని

ప్రథ—వ్యాఘ్రాళి జడిపించు వన్యేభ సంతతి

ఖండింతు భుజబలోగ్రత వెలుంగ

ద్వితీ—కరికరేణులఁ గుంభ పరికరంబున కాశ

యొనరించు హరుల మర్దనమొనర్తు

తురీ—సింహ సందోహంబుఁ జీరాడఁజేసెదు

శరభాళి తీవ్రశస్త్రమున వేతు

తృతీ—తే॥ గీ॥ శరభములఁ దన్నుకొనిపోవ చదలఁ దిరుగు

గండభేరుండముల బాణ ఘాతమునను

గాసి పెట్టెద నిప్పుడ కరువలివడి

గడచియేగెడు మార్గణ గణముగనుడ!

(బాణము పైకివిడచును.)

ప్రథ—ఆ॥ వె॥ ఏదిజాంబవంత మేఘ్మి జంబుకములు

రాదు పక్షికులము రావు లేళ్లు

సాంద్రవన్యభూమి సత్త్వసంభూతంబు

గాదు నాదుబలము గలిమివలన

కవిరాజ విరాజితము.

ప్ర-అదిగదిగో పులి యాశరజాంపమునందునడాగెభయంకరమై
ద్వి-పదిలముసూ! గురి బాయకురా! యొకబాణము వేయుము వైళముగా౯
తృతీ-హృదయమున౯ భయమించుకలేక నహీనపరాక్రమవృత్తినిదే
యెదురుగబోయి వధింతుగనుంగొను మీమది కబ్బురమిచ్చెదరా!

(అనిపరుగెత్తును.)

తురీ—గొప్పసెప్పి నుప్పునఁగప్పగరితు వేసితివి! జాగ్రత్తసుమా!
(భయముతోఁజూచుచు) అరరే! దుష్టవ్యాఘ్రము వానిపైఁబడినదే! మిత్రమా! ఆగుమాగుము! భయములేదు! (అనిపరుగెత్తును)

ప్రథ—(చూచి) కటకటా! పరాక్రమోపేతులు, భయంకరాకారులు, వన్యభంబుల ధిక్కరించుబలయుతులు, నాకూర్మి చెలికాండ్రు, విలుకాండ్రు నేఁడొక పిటికిచారలమెకంబున కాహారమైరి. వారిమరణమునకు వారిదురదృష్టమే కారణము! మిత్రులారా! మనము సత్వరముపోయి యీవార్త సునేనవిజయసేనులకెఱింగింతము. వారిప్పుడుత్తరదిగ్భాగమున వేటాడుచున్నారు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయరంగము

ప్రదేశము—ఆదేయడవి.

(ప్రవేశము—విజయసేనుఁడాయాసమభినయించుచు.)

అబ్బా! పాదమ్ములెంత యాయాసపెట్టెను! అంపవానఁగురిపిం

చినను, కరఘాతంబున నొంచినను, జంకదయ్యె. ఆయిద్దరివనపాలురఁజంపి సౌదామినివలె రెప్పపాటులో నుత్తరదిశకేతెంచినది. నాఁడుముల్లోనగరమున్న నన్నెదిరించిన సింహము నేవిధముల నిదితీసిపోదు. సుసేనకుమారుఁడు గొంతదనుక దాని నెదిరించి, భయంకరశార్దూలము నొంగుగాంచి, తద్దేశకు వడివడిహుంకుంబుసు బరుగెత్తించెను. ముప్పాత్రిప్పాలఁబెట్టి యెట్టకేలకు దానినిసంహరించితిని. (నలువైపులఁజూచి) అబ్బా! వనరమ చీకాకుపడియున్నది!

ఆ॥ వె॥ కిరులశిరములు వన తురగచరణములఁ
గలిసె; కుంభికుంభములు, విఖండ
చండతుండవితతి, శశక మొండెములును,
పారెఁ దేలి నెత్తురేరు లందు

(ధనుస్సను ద్దేశించి)

ఉ॥ కండలు మొండెముల్ నిశిత కాండ విఖండిత జంతుతండముల్
గుండెలు దూలి ప్రాణములు గోల్పడియుండిన వేటకాండ్రను
ద్దండత నీవొనర్చిన మహాదంబునఁ దేలుచు నున్నవారు; కో
దండమ! శాంతిఁబొంది భుజదండము నెక్కి వికాశమొందవే

(ముందునకుజూచి) ఆహా!

తే॥ గీ॥ అమలజలజాత రమ్య హర్మ్యాంతరమున
లీల నుండు కలిమిజవరా లనంగ
నరుణకాంత మణితలమం దధివసించి
వరలుచున్నది యదె ప్రమద్వరసుమాంగి!

ఆమెనుసమీపించెదను. ఏమి!

తే॥ గీ॥ వెలఁది ధమ్మిల్లసార భాగముల నుగలిసి

మేనిపూఁతల వాసనఁ బూనిమంద
మందయానము గ్రాల నానందమొంది
యనిలుఁడు మదీయ యాయాసమును హరించె!

ఆహా! ఆసోయగ మేమనందగును!

తే॥ గీ॥ అరయ నీరేడు లోకము లందుఁగలుగు
లలితలావణ్య సంగ్రహ లక్ష్మియనఁగ
కుందనపుచాయ వెలుగొందుమకుందరదన
గనిన దీనినిగన్నులు గనిన ఫలము!

(ప్రమద్వరను సమీపించును. ఆమెయాసన్నముడిగ్గి ససంభ్రమయై)

మణిగణనికరము.

జయము! జయము! శుభచరిత! గుణగణా!
ప్రియజన సమహిత! విమతజనహరా!
నియమిత సవినయ! నిరుమ బలయుతా!
జయము! జయము! సుమశరసమప్రతిభా!

విజయసేనా! వేఁటతమకంబునఁ గరంబు నాయాసమొందితివి. ఈయాసన్నమధిష్ఠింపుము. (వి. సే. ఆమెసమీపమునఁ గూర్చుండును.)

ప్ర—తే॥ గీ॥ కరమున శరనికరములు గరముమెరయ
నిరుపమగుణార్ణవము మది వెలుఁగువెలుపు
సరభసముఁగొలుప, తురఁగ, వరముబరుగు
పరుగునఁ జనఁ గనవలెను దరమెపలుక?

వీరాపతారా! నీనైపుణ్యము వర్ణనాతీతము! నిన్నెట్లుగొనియాడుదును?

ప్రమద్వర

వి. సే — కాంతారత్నమా!

ఆ॥ వె॥ నాపరాక్రమంబు నీవొగడ్తువు దగ
దైన మిక్కిలి కొనియాడినావు!
నీకు నాదెసఁగల నిరుపమానాభిమా
నంబుగారణంబు కంబుకంఠి!

మరియును,

తే॥ గీ॥ ప్రేమయను సులోచనములు బెట్టుకొనిన
వారలకు స్వభావోక్తియె వరలు నతిశ
యోక్తి సతమ్ము; తత్కారణ మొలతాంగి!
నీబలంబౌట నీమాట, నిజము సుమ్మి!

ప్ర — (దరహాసవదనయై) విజయసేనా! నీవచనములు సుధారససేచనములు. సుసేనుఁడింకను రాడయ్యె నేమి?

వి. సే — ఆమువ్వన్నె మెకంబు ప్రదర్శించిన పరాక్రమంబున కోర్వఁజాలక యాతఁడొక శార్దూలమును దూరమునఁ జూచి దానిపైఁ గవిసెను. దానిని సంహరించి యాతఁ డిప్పుడే రాఁగలఁడు. ప్రమద్వరా! వనలక్ష్మి నీ సౌందర్యమును గాంచి, నిజౌన్నత్యమున నిరసనభావమెఱింగి సిగ్గును, విచారమును బెనఁగొన సోయగమ్ముదొఱంగి యెట్లున్నదో చూడుము!

ప్ర — విజయసేనా! సౌందర్యాసౌందర్యములు మనోగతము ననుసరించి యుండును; ప్రపంచమున నిది సుందరమగు వస్తువు, అదియనాకారమగు వస్తువు, అనియెడు భేదము వస్తుప్రకృతియందుఁ గానరాదు; మనోభిరామ మెట్లో యట్లయుండును.

తే॥ గీ॥ గగనమున మేఘమాలికా గతులగాంచి
మితియెఱుంగని సంతోషయుతుఁడొకండు

తద్విలసనం బెఱుఁగనైనఁ దలఁపఁ డితరుఁ
డొకఁడు; ధవళ సరోరుహ మొకని కింపు
మఱియు నొకనికి ఫిందగు నరుణ కమల
మింకొకనికిఁ బ్రియముగాన మెట్టిదైన;
వినఁడు మధుర రుతంబులు వేఱొకండు
ఇంకొకఁడు ' తోడి ' రాగమేఁ యిష్టపడును;
ఒండొకండు ' మోహాన ' విన నుత్సహించు!
విమలభావంబు వాంఛించు వేఱొకండు
మలినభావ మభిలషించు మఱియొకండు
సత్యవాక్య కలాప వాసన యొకండు
గోరు, నితరుఁడొకఁడు భూత కోటియందు
దయఁదలంపవలయునని నియతిఁబూను;
వీనికారణంబరయ నుర్విని పదార్థ
నిచయములయందుఁ గలుగదు; నిజమనోము
కురము నందలి ప్రతిబింబ మురువిచార!

వి. సే— నారీశిరోమణీ! నిజముపల్కితివి; గాని,

తే॥ గీ॥ తరుణి! నీపైని హృదయసద్మమున నెప్పు
డోయెఱుంగఁ బ్రేమాంకుర ముద్భవిల్లె
నాకు; దీనికారణము గా నఁబడదించు
కేని యెచ్చోటఁ గలదొ నీవెఱుఁగఁ జెపుమ?

ప్ర— విజయసమానా! విజయసేనా!

ఆ॥ వె॥ తారనుండి యొండు తారకు వెలుఁగెట్లు
పోవునో, యటుల ప్రఫుల్లహృదయ
మట్టి మనముతోడ నానంద మొందును
ప్రకృతినైజ మిద్ది పరవిదారి!

వి. సే—కన్యారత్నమా! నాయదృష్ట కేదారము పండినది. నాజన్మము కృతార్థతఁ జెందినది. నాహృదయ ప్రదేశమున నిర్మల సంతోషవాహిని ప్రవహించు చున్నది. నాశరీరము వివశత్వ మొందుచున్నది. అహా! నేను ధన్యతముఁడను! నసుఁబోలు కృతార్థీభూతుఁ డీశేఁడుభూములనెందైననుండునా? వేయినాలుకలు దాల్చి, 'యుండఁడని' చాటఁగలను. శరచ్చంద్రవదనా! సద్గుణాస్పదనా! మున్నుఁబుననిన్నువరించి, భావించి, ప్రేమాతిశయమున నీసుగుణరత్న సంచయమును గణుతింపఁ బ్రయత్నించి, వాక్కులుచాలమి, విషణ్ణహృదయుఁడనై, కర్మలనిన్నలరింప యత్నించి సమయానుకూలము గామి, యెంతయాందోళన మొందితినో, యెంతసంతాపించితినో, మఱియు నెంత నాదురదృష్టమునకు నన్ను నేఁ దూలనాడితినో, మాటలఁ దేటతెల్లము సేయఁజాలను! నాపుట్టినకుల మెట్టిదియో యెఱుంగనివాఁడనగుట, నామాతాపితలెవ్వరో తెలియని వాఁడనగుట, నీయాభిజాత్యగౌరవంబు, నీయనూనసౌందర్య సద్గుణవిశేషంబుఁ జూచువాఁడనగుట, నీయందుహృదయముఁ బదిలము సేయుట పాపహేతువని, విచారకారణమని హృదయము మరలింప నెంత ప్రయత్నించితినో, నీరము ధారుణీధరశిరోభాగమున కెట్లుక్రిందనుండి ప్రవహించును; ఎట్లు ప్రజ్వలిత జ్వాలాజాలమునఁబడి పరిమళనిలయమగు చందనమొలక జీవించును; అని నిస్పృహ జెంద క్షణక్షణమునఁ బుద్ధిఁ దలపోసినను, కార్యము లేదయ్యె.

—రూపజితానంగా! కులాభిమానమీవిషయమునఁ దలపెట్టరాదు. నీవు వెలితికులమున నుద్భవించినట్లే భావింపుము; నేను సత్కులప్ర

నూతననియే యెంచుము. అట్లయినను బాధయేమైన నున్నదే?

ఆ॥ వె॥ బంగరు నగయందు వరలి మాణిక్యంబు
నందమొంది నగకు నందమిచ్చు;
గుణముతోడ గుణము గూడి ప్రకాశించుఁ
గానఁ జింత దీనఁ బూన వలదు

వి. సే—అతివా! నిక్కముప చింతు వినుము.

చ॥ కనులను మూయునప్పుడు, ప్రకాశముగాఁ దిరుగాడు వేళభో
జనసమయంబునందు, నొక చక్కని వస్తువుగాంచునాఁడు, లే
క, నవనవోద్భవంబగు నొకానొక యూహకు నెమ్మనోతలం
బునముద మొందు కాలమున మోహనబాణమ! నిన్దలంచెదన్

ప్రియసఖీ!—

(కోపోద్దీపితుఁడై సుసేనుఁడు ప్రవేశించును.)

స్రగ్విణి

సు.—చాలురా! చాలు! వాచాట! దుష్టాత్మకా!
శీలమే నీకు దుశ్శీల! యీరీతిగాన్
కోలచేఁ గొట్టి నీగుండెఁ జెండాడెదన్
మేలురా! మేలు పాపిష్ఠ! మదాంధా! శఠా!

(తన్నఁబోవును.)

ఛీ! నోటికిఁ గలుపును ద్వారబంధమును లేదనుమాట నేటికినూటి యయ్యె!

శా॥ ఓరీ! బాలిశ! వీరసత్త్వములు లేవో? దుష్టసత్త్వంబులన్
క్రూరాసిన్ దెగనేయరాక్షొ—? రుధిరాకూపారముల్ నేయరో

యీరీతిఁ బిడియంబుఁ బోనడచి, యేమీ? ప్రేమ వాక్యంబులఁ
యీరామామణితోడఁ బల్కితివి; నోరెట్లాడెరా? దుర్మతీ!!!

ఛీ! కులపాంసనా! వృథాడంబరా! ఛీ! విషోరగమా! నీముఖము జూపరాదు!

తే॥ గీ॥ వేఁటలాడంగఁ జనుదెంచి, బోఁటితోడ
మాటలాడెదు, హృదయంబు తేఁటపడఁగ,
సాటిమెఱుఁగవు; పలుమాట లేటికింక
నేఁటికిఁగలిగె, కటకటా! చేఁటుమూకు

నాముంగలినుండి యావలికిఁబొమ్ము. నీవ్యక్తి నాకుఁజూడరానిది. నీవుమానవాకృతినున్న హాలాహలమువు! యుక్తాయుక్తములు నీకెట్లు బు కపడును?

(సోదరితో) ప్రమద్వరా!

ఉ॥ అన్న నెఱుంగ వైతివి; కులాభ్యుదయంబుఁ దలంపవైతి వీ
వెన్న వొకింతయేని పిత యెంతపరాక్రమవంతుఁడో?
విన్నఁదనంబుఁగూర్చితివి వేవురిల్లోఁ దలయెత్త లేకనీ
చోన్నతినుండఁ గావలసె నూపిరి మేనులనుండు నంతకున్

అమాయకురాలా! కలహంస మెన్నండేని మాలకాకిలోఁ గలియు నా? ఇఁక ముందు నీవెన్నఁడును వీనితో మాటాడకుము.

ప—సుసేనా! నీమాటలయర్థము నీవెఱుఁగుదువా? ఈవృథాకోపమునీ
కేటికి? మాలకాకి సాదృశ్యముఁ దేనేల?

౦. అనఘాత్మున్ మనతండ్రి నేమరుచ లేదావంతయేనిన్, కులం
బున కెగ్గేమియు నెంచ లేదయిన నేమో! మోమునెత్తంగ లే

మనిపల్కాడితివక్కటా! యెఱుఁగవే యాహ్లాదమో? దుఃఖమో
యనుజన్ముండిటు లాడఁ బోదఁ ని దురాపవ్యంబైన రోషంబుతోఁ

మఱియును, విజయసేనుఁడెఱుఁగనివాఁడనుకొంటివా?

చ. స్థిరమతినుండవే విజయసేనుని యందుఁ నిమేషమయ్యె ని
ష్ఠురతరకోపమూనుటకు స్రుక్కకుఁగ నీయనురాగవల్లి, యీ
పరుషవచో విధంబునకు భావనసేయఁగఁ గారణంబు లే
దుర, తగురా! దురంతముర; తొందరపాటువహింపఁగాదురా

సు—బాలా! వేలవు. ఈపక్షిలని మాయాజాలములఁ జిక్కితివి.

వి. సే—(శాంతముగా)

ఉ. సంబర సంభృతం బగు వచస్స్ఫురణంబు సదామనోంబుజా
తంబున నింపునింప, వినుతంబగునట్టి విధంబులెల్లఁ గ
ర్ణంబులఁ దన్పఁజెప్పెదవు నాయమె? కోపవిషంబుఁ గ్రక్క, నే
రంబును ద్రోసినాఁడవు, కరంబుభగంబుభరింపఁ దమ్ముఁడా!

సు—నీవుమాటాడకుము. నీవచోమారుతము మదీయకోపాగ్ని రవుల్కొ
ల్పెడిని.—ఇప్పుడు చాలాయాలస్యమైనది.

(తెరవైపుజూచి, యెలుగెత్తి.)

చ. జలరుహబాంధవుం డపరశైలశిరోగత మయ్యెఁ గావునన్
వలలను మూసి, బోనులను భద్రముజేసి, శరాసనంబులన్
గలియఁగఁగట్టి, జాగిల నికాయములన్ పడిగూడఁజేసి, వి
రలసినవార లౌటను, పినాటకులార! గృహంబుఁ జేరుఁడీ!

బోయిలారా! పల్లకి సిద్ధముజేయుఁడు.

(వింతముసలిది ప్రవేశించి)

సుసేనా! తొందరపడరాదు. ప్రమద్వర విజయసేనుని జన్మకారణము! (నిష్క్రమించును.)

సు—(ఆశ్చర్యముతో) సోదరీ! రమ్ము పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

వి. సే—గతజలసేతుబంధన మవివేకలక్షణము! నేను నిజముగా తొందరపడితిని. హా! మోహమా! నీ వెంతపుఁదగవు! నిరవధికకృపాపరతంత్రవైన ప్రేమయుండి గండశిలకంటె నత్యంతంబగు కాఠిన్యమూనితివి! దావానలకీలావళిఁ బడఁద్రోసితివి!—ఏమిది! నేనధైర్యమూనుచుంటినా? ఛీ! నాకిది తగదు.

తే. గీ॥ నిశ్చలంబపారమ్యంబు, వినిర్మలంబు
నిరుపమానంబు, నిత్యంబు నిశ్చయంబు
దివ్యమైనట్టి ప్రేమ సాధించు జయము
నరుగు నిద్ది యాచంద్రతారార్క మగుచు

కావున నిందుయోచనీయాంశము బొడసూపదు. ముందుముందెట్టివి రానున్నవో యెఱింగి యెదుర్కొనవలయును. భానుమంతుఁ డస్తగిరి మాటునకేగెను. (ఉపక్రమించి) అకటా! సుసేనుని పరుషాలాపములు దలఁపునఁ బాఱునపుడు గృహమునకుఁ బోవుటకు మనంబంగీకరింపకున్నయది. సుసేనుఁడు జనకునకీవార్తఁ దప్పకయెఱింగించును. అతఁడేమనునో తెలిసినఁగాని కర్తవ్యమూహింపఁజాల!

(నిష్క్రమించును.)

తృతీయ రంగము

ప్రదేశము. పురీంద్రసేనుని గది.

(ప్రవేశము పురీంద్రసేనుఁడాలోచనాధీనుఁడై)

ప్రమద్వరకుఁ బదునాఱేండ్లు నిండినవి. సంప్రాప్తయౌవనయగుటవలనఁ బరిణయమామెకొనరింపవలయును. ధనవంతుఁడును, గుణవంతుఁడునునగు నల్లునికై యరయు నవసరము లేకయే, యీఁడఁబోయిన తీర్థమెదురైనటుల హేమపాలనృపాలుఁ డభిలషించి, ప్రమద్వర కరగ్రహణమునుగోరును. ఆతనికిప్పుడు నలుబదియేండ్లుండును! అయిననేమాయెనుశ్రీ సుభిక్షరాజధాని కళ్యాణిపురమునకధీశ్వరుఁడే. రూపమున జయంతుఁడు. విశేషించి నిర్వక్రపరాక్రమధురీణుఁడు. వానిఁజెట్టవట్టి ప్రమద్వర నిరతిశయానందమున నోలలాడకుండునే? చినతనమాది మరాళతూలికాశయ్యా మేనువాల్చును. శాల్యన్నములు భుజియించును; విలువయెఱుంగని రత్నాభరణంబులు దాల్చును. హేమపాలునియింట నామెకష్టమెఱుఁగక మెలఁగఁగలుగునని నిండారుయభిమానముగలదు. కుమారుఁడు సుసేనుఁ డిందులకేమనునో? ఆతఁ డడ్డు సెప్పఁడనియే నమ్మకము.

(నేపథ్యమున)

తిప్పగారూ! రావచ్చునా?

పు. సే—(చూచి) సుసేనకుమారా!

తే. గీ॥ భీషణనినాద ప్రతినాద విపినభూమి
వేఁటలాడంగఁ బోతివి విజయసేను
తోడ క్రమ్మఱినావె సంతోషమొంది
రమ్ము! చల్లనికౌఁగిలి నిమ్ము! తండ్రి!

(సుసేనుఁడు తండ్రికిఁ బ్రణమిల్లును. పు. సే. కుమారునిఁ గౌఁగలించుకొని)

నాయనా! వేఁటతమకంబునఁ గరంబాయాసంబునొందితివి. కః
హారభుజియించి, సుఖశయ్యఁజేరుము. ఆలస్యమొనరింపకుము. ప్రాత
కాలమున సంభాషణము—

సు—(ఆక్రోశోక్తిలో) జనకా!

తే. గీ॥ అడవి మృగముల జంపు నాయాస మొక్క
క్షణములోఁ బాసిపోవును గాని హృదయ
మునకుఁ గలిగిన శ్రమయెట్లు పోవఁగలదు
పాపవిధినిఁ దప్పింప నెవ్వని తరంబు?

పు. సే—(సంభ్రమవిచారములు మల్లడిగొన) హా! కుమారా! ఏమాయెను?

మ॥ అనఁగుఁ జెల్లెలుహానిఁజెందెనో? ప్రియంబై యొప్పనీపేరుదు
వ్వియునల్ కేలియొనర్చిరో? తొలఁగెనో ద్వేషంబుఁగీల్కొల్పిన
జ్జనుఁడౌ యావిజయుండు? సింహముపసల్ చాటించిమాటయ్యెనో
యనయం బేమిజనించె? చెప్పుముర కుఱ్ఱా! వ్రాలుదూపింపకన్

తనయా! సుసేనా! నాయాందోళన మధికమగుచున్నయది. కన్న
తండ్రీ! నీకుఁగల్గిన సంతాపమేమి? తత్కారణమేమి? చెప్పుము నా
యనా!

సు—జనకా! ఏమనిపల్కుదును? హా!

తే. గీ॥ మనసు కృతరాసి, మననిధి, మన గృహారమ,
మన ప్రమోదంబు, మనగుణమణి, మన నయ
నోత్సవంబు, మీసుత, నాసహోదరి యగు
మన ప్రమద్వర యిఁకమీఁద మనదికాదు!

. సే—హా! ఎంతదారుణ మెంతదారుణ్యము! హా! ప్రమద్వరా! హా! ప్రమ
ద్వరా!—కుమారా! నిజమువక్కాణింపుము. నారత్నాలపేటి, నా

యామృతవల్లి, నా సుగుణరత్నాభరణము,— నా ప్రమద్వర యేమైనది!
సు— తే. గీ॥ ఏలతాంగిని ధనబల శీలములును
పరువు మర్యాదయును గలవాని కొసఁగి
పెండ్లిసేయుదు ననెద వావెలఁదిమిన్న
విజయసేనుని సౌమ్య్మ; సద్వినుతచరిత!

హా! దురాత్ముఁడు విజయసేనుఁడు మృదువచోరచనాకలాపముల వలన గోలయగు మన నీలాలకమనోజలజాతమును హరించెను. దుర్భరం బగు నిందతలపైఁ బడియెను.

పు. సే—కుమారా! నిజముగానియ్యది దారుణకృత్యము.—హా! విజయ సేనా!

చ. చిరుత తనంబునందు నను జేరఁగ, నా ప్రియ సూనురీతి ని
న్నరయుచుఁ బెంచినాను, నిను నమ్మితిసద్గుణమూర్తివంచు,ని
త్తెరఁగున నాగృహంబు గణుతింపక దారుణవహ్నిఁగాల్చితే?
కరుణఁదలంపనియ్యదియగా ఫలమయ్యెయె! మోసపోయితిన్

(దుఃఖమణఁచుకొని) సుసేనా! ప్రమద్వరమాట యిచ్చెనా?

సు—జనకా! విశదముగ నా మెఱానికి మనోగత మెఱింగించియుండలేదు. వాలు మెకంబొండు నాకుఁగానరా సత్వరముగ హయమునుబరుగెత్తించి నేనాజంతువుపైఁ గవిసితిని. బాణపరంపరల దానింగూల్చి మగుడి వచ్చుచు దూరమునవిజయసేనుఁడు సోదరిపజ్జఁ గూర్చుండియుండుటను గాంచితిని. వారేమిసంభాషించుచున్నవారలో వినఁ గౌతూహలాయత్తచిత్తుండనై హయంబుడిగ్గి మెల్లమెల్లన వారికిఁదెలియకుండ పోరినిసమీపించితిని. అప్పుడు ప్రమద్వరసుస్వరముతో (ఆ. వె॥బంగరు నగయందు అనుపద్యముచదువును.) అనిపల్కెను. విజయసేనుఁడు మితి రొంటుంగని సంతోషభరితాత్ముఁడై యిట్లనియెను. (చం॥కనులనూ

మూయమునప్పుడు అనుపద్యమును చదువును) నేనుకోపోద్దీపితుండనై విజయునిఁ బరుషోక్తులఁదూలనాడితిని. వాఁడొడలగ్నిగుండమునఁ బడ నట్లయ్యెను వానినిఁదన్నవలయునని పాదమెత్తితిని; వానియదృష్టము మంచిదగుట వెనుదీసితిని. సోదరితో గృహమున కరుదేరనుండు సమయమునవింత ముసలి దొకర్తు తత్ప్రదేశమున నవతరించి, "సుసేనా! తొందర పడరాదు. ప్రమద్వర విజయసేనుని జన్మకారణము!" అని పల్కి వనమధ్యమునకుఁ బోయెను." ఆమె వెర్రిది. దాని మాటలు సరకు సేయ నేల? — ఆధూర్తునిఁ దొలఁగించిన నన్నియు సరిగముగాజరుగును.

పు. సే — కుమారా! విజయసేనుని యందు ప్రమద్వర కనురాగ ముద్భవించినదని తోఁచెడిని. ఆకారణమున, వాని నిటనుండి పంపించి వేయవలయును; గాని యింతలో నట్లొనరింపరాదు. ప్రమద్వరకు వానియం దభావము గలిగించిన వెనుక వానిని తొలఁగింతము. మోహాంధులకు యుక్తాయుక్తము లగోచరములు. విజయసేనుని జన్మవృత్తాంతము మున్నే కదా, వాని సమక్షమున నీతోడను, సోదరితోడను జెప్పితిని. వాని కులమెట్టిదో, వాని జననీ జనకు లెట్టివారో, వాని జన్మస్థాన మెందునో, యెఱుంగుటకు వలయు తెరంగు లభింపదయ్యె అట్టిదిక్కుమాలినవాఁడు విలాసినీ శిరోమణి యగు ప్రమద్వరనా కన్నెత్తి చూచుట! కుమారా! ఈయవమానము సైరపదు నేని మనము జీవములతో నుండి యేమి ప్రయోజనము! ఇందును గురించి శాంతముగా యోజింపవలయును

(నేపథ్యమున)

దేవా! హేమపాల జనపాలుఁడు తన రాక మీకెఱింగించుచున్నాఁడు.

సే — (ఆలించి) సుసేనా! మున్నానగరమున నాఁడు మనగృహమునకేతెంచిన కళ్యాణిపురవరు మఱువవుకదా? ఆభూమండలాఖండలుఁడు మనయందుఁ జూపిన నిరతిశయానురాగము మఱువఁ దగినదా? నాయనా! ఆతనిని సందర్శింతము. రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

తురీయరంగము

ప్రవేశము. వజ్రపాణి.

హేమపాలుఁడు ముల్తానునగరమునుండి నేఁడేయరుదెంచెను. నాయందాతఁడు నిండారు అభిమానమూని వర్తించుచుండును. నేనాతని కార్యతత్పరుఁడనై మెలఁగనిచో స్వామిద్రోహినగుదును గదా! నేఁటిదనుక నేనొకమారైన నాతనియాజ్ఞోల్లంఘన మొనరించియుండలేదు. ఆతనిప్రీతి వర్ధిష్ణత కెంతయుఁ బాటుపడుచున్నవాఁడను. ఇప్పుడాతని మనోభీష్టమున కంతరాయము గలిగినది. పురంద్రుఁడీ సౌధరాజంబునఁ బ్రవేశించిననాఁడే విజయునివిధంబంతయును గ్రహించితిని. వెఱ్ఱివాఁడు, సుమిత్రుఁడు విజయునిమందహాస విలసితవదనము ప్రమద్వర మనోగతమున నెలకొనియున్నదనుమాట చేటికిని గ్రహింపఁడు! విజయుని చిఱునగవులు, క్రీగంటిచూపులు, దైన్యముతోడి తలపోతలు, భయరభసములు, ఏకాంతవిహారములు, నాతనిమనోగతమును గంభీరవాక్ప్రౌఢిమకంటె నెన్నియోరెట్లధికముగాఁ దెలియఁజేసెడిని గదా! ఈపట్టులమును త్రెంపివేయవలయును. (చూడ్కి సారించి) హేమపాలుఁడు భోజనాగారమునుండి వచ్చినాఁడు. శయనాగారముఁ బ్రవేశించెను. ఆతనిని సమీపించెదను.

(నిష్క్రమించును)

ప్రమద్వర

పంచమ రంగము

(ప్రవేశము. హేమపాలుని పడకగది. ప్రవేశము. హే.పా.వ.పా)

హే.పా.— అవును. నీతలంపు సరియైనది. వజ్రా!

ఉ. ఏరమణీలలామను, శరదిందునిభానన, సింహమధ్య, సం
చారము సేయు నాహృదయ పద్మమునందున, నామె నెమ్మదిన్
జేరెనె దుష్టుఁడై విజయసేనుఁడు? పాతకమంచెఱుంగఁడో?
సారసవైరి దోఁచె దివసంబున! నేగతి శాంతిఁ బొందెదన్?

మిత్రమా! నావిచారము దుర్భరము!

సీ. పడఁతి సోయగమును బలువురు వర్ణింపఁ
గోరి యాకర్ణించి కొన్నినాళ్లు
సొగసుల దొంతినిఁ జూతునా? యని శంకఁ
గొని, తహతహపడి కొన్నినాళ్లు
పద్మాక్షి నన్ను సంభావించునా యని
విన్నఁదనంబునఁ గొన్నినాళ్లు
భామావతంసము బరిణయమాడునా?
నన్ను బాయునె? యని కొన్నినాళ్లు

తే. గీ॥ సంశయారూఢ డోలాయ స్వాంతుఁడనయి
ఎంత దురపిల్లినానో, యీకంతుఁడెఱుఁగు
నాప్రయాసము దక్కెనుగా? నాకు, తరుణి
విజయునకుఁ దక్కె, విధివ్రాలు వేఱబమొకో?

అకటకటా! యశోవిశాలుఁడును, ప్రతాపాలవాలుఁడునగు హేమపాలుఁడు నేఁటికి దైన్యమొందవలసివచ్చె! హా! కాలానుకూలము!

వ.పా.— దేవా! పాపకర్ముఁడు విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరస్మ్యాంగిని తన వచోవిలాసముచే వశీకృతనొనరించుకొనియెను.

హే.పా.— వజ్రా! నీవచించునది నిదర్శనమా!—హా! ప్రమద్వరా!

తే. గీ. మోహ దుగ్ధాబ్ధి యందున మునిగి తేలి
నీసమక్షమున నిలచి నెనరు జూపు
ప్రేయసీ! యని నోరార వేడుకొనఁగ
ముద్దు మోమును ప్రక్కకుఁ బోవద్రిప్పి
మధుర దరహాస మొనరించి యధరబింబ
ము నొకింత రదన కుంద ములను బట్టి
భ్రూలతలు మీఁదకు జరిగి ముడివడంగ
వదనమును ద్రిప్పి, ప్రణయ కోపమును జూపఁ
బైకొనెడు మోహామణపంగ బలములేక
సఖియ! నీబిగి కౌఁగిళ్ల సమయరక్ష
ణంబటంచు నమ్మితి, నాదు నమ్మకములు
కలలు గాని, సుంతైన నిక్కంబుగావు
కటకటా! నేపడిన కడ గండ్లఫలము
పరిణమించెనె యీరీతి? (వ.పా.తో) వజ్రపాణి!
ఈహృదయ వేదనంబు నే నెట్లులోర్తు?
దుర్భరంబు! దుర్భరము! హా! దుర్భరంబు?

వ.పా.— పురుషాగ్రణీ! మీరీతీరున విచారమూనుటతగదు. సౌందర్యమున

మిమ్ముఁ బోలువాని నొండొకనిఁ గానము! గంభీర భావమున మీకెవ
వచ్చువారేరి! పరాక్రమక్రమమున మీకు మీరే సాటియన హాస్యార్థ
మగునే? నిరవధిక కృపాపరతంత్రా! ప్రమద్వరయగు ప్రమద్వర
మిమ్ముఁ బ్రేమింప నేరమికిఁ గారణము మీయందు నెరసులేమైనఁగల
వనియా? కాదు! కాదు! విజయసేనుని మాయావాగురులఁ జిక్కి, పటి
లత్వమెఱుంగని యస్కలితాలక మీగౌరవము, అభిమానము, నిరుప
మానయశము, గ్రహింపఁజాలదయ్యె!

హే.పా — వజ్రపాణీ! నిజము పల్కితివి. లేనిచో,

చ. బలము, ధనంబు, నేడ్తెర, యపారయశోమహిమంబు నీదు తే
నిలలితరూపవిభ్రమము, నిల్కడఁ బూనిన రాజ్యలక్ష్మి, నా
కులమున సాంప్రదాయమును గోరి వరింపఁ దలంపు లేని, యా
యలికులవేణి యేవిధమ యాతని నెమ్మదిఁ బ్రేముడించెడిన్

కం॥ మందులు బెట్టెనొ? సుందర
మందాలాపంబు లాడి మనమును గొనెనో
యిందు నిభానన పొందును
బొందఁగ నేవిధమ నేర్చు బొందుగఁ, జెపుమా

ప్రమద్వర నిజానిజము లెఱుంగనిది. ఒంటరిగా నడచుటకైన సిగ్గు బూనుచుండు. మఱియును, ఆగర్భశ్రీమంతురాలు. విజయసేనుని వృత్తాంత మాద్యంతము నెఱుంగను. మనోవాక్కాయకర్మల వానిని బ్రేముడించుననుట దురవగాహము. వాఁడు నింద్యతమమునకు జంకక, యామెకు మందులు బెట్టియుండును. కటకటా! ఈదారుణవార్త పురీంద్రసేనుఁ డెఱుఁగఁడు. తెలిసియు మిన్నకుండునే?

పా — దేవా! విజయుఁ డామెకు దూరమున నుండు నేని యింత పుట్టునా?

హే.పా — నిజము! నిజము! ఓరీ! విజయా! దురాత్మా!

కం॥ ఎఱుగవా? సరసిజముఖి నా
కరమునఁ గరమిడి కరము వికాశముఁబొరలెన్
పరిణయ మగునని, మఱియును
పరిరంభణ సేయుననుచుఁ బాపవిచారా

తే. గీ॥ అరులసాహావరంగంబు నందుఁ జీల్చి
చీల్చి చిప్పఁజేసి వెలయు భీకరకర
వాలమున్నది కేల! నీ వర్తనంబుఁ
గన్నులను విప్పిచూడరా! కాచికోర!

(ఆసనమునుండి లేచును)

వ.పా— (వారించి) దేవా! తొందరపాటుకూడదు. పురీంద్రునకీయుదంత మెఱింగింతము. ఆతనిమనోగత మెఱింగినఁగాని, కార్యాలోచనము నకుఁ బూనరాదు.

హే.పా— ఔను. పురీంద్రునకీవార్తఁ దెలియసేయుదము. పిమ్మట కర్తవ్యమూహింపనగును. వజ్రా!

ఉ. వారిధులింకు గాక, కుల పర్వత సంతతి గ్రుంకుగాక, దు
ర్వార యరాతివీరజన వంశ భయంకరమూర్తినై, దురా
చారపరుండు, నావిజయజాల్ముఁడు దానవప్రాణపాణియై
పోరఁ దలంచుగాక! పువ్వుఁబోణికిఁ బ్రాణములివ్వకుందునే?

వ.పా— దేవా! మీయప్రతిమాన పరాక్రమాభిమానము నే నెఱుంగనా? రేపు పురీంద్రసేనునితో ముచ్చటింతము. ఇప్పుడు చాలాయాలస్యమైనది. మీరునిదురింపుడు. నేఁబోయివచ్చెదను.

హే.పా— సరియె. ప్రాతఃకాలమున మరలకలిసికొందము.

(వ.పా నిష్క్రమించును. యవనిక పడును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము

ప్రదేశము. శ్రీనగరసమీపారణ్యమున నొకదుర్గము.

(ప్రవేశము పుళింద కళింగులు)

పు—తమ్ముఁడా! నీయభిప్రాయము సమంజసముగా నున్నది. నాకిప్పుడు నలుబదియేండ్లు.—

క—అన్నయ్యా! ఏమట్లనుచున్నాడవు. దేవనారీమణులు నీదోర్దండమును విశ్రమింప నెంతయో తపింతురు; ఇఁక భూలోకనారీరత్నములమాట వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? అప్రతిహతంబగు నీపరాక్రమంబెఱింగి, యెందఱెందఱు రాజన్యులు తమగాదిలికూతులను నీచరణసరోజముల కర్పింపనెంచి, నీవంగీకరింపమి చిన్నవోయిరి?

సీ॥ ముద్దులకుప్ప నా ముఱిపెంపు కూతును
గైకొను మంచు మాగధుడు బల్క—
రత్నాల పెట్టె సువ్రతయగు నాకూతుఁ
జేపట్టుమని వేడ చేదివిభుఁడు
గొనముల ప్రోక నాకొమారారు కొమరిత
నుద్వాహమగునన నుత్కలుఁడు

భారతీదేవి నావరముల తనయను
గ్రహియింపుమని పంపఁ గాశిరాజు

తే. గీ. కానుకలతోడ వారల కబుతు లెల్లఁ
దిరుఁగఁ దోలిన సంగతి మఱచినావె?
నీకుఁ బరిణయేచ్ఛ కలుగ నిఖిల రాజ
చంద్రు లొసఁగరే కూతుల సంతసమున!

అన్నయ్యా! నీవు పరిణయము జేసికొనవలయును. ఏలనందువా?

సీ॥ గగనతలము నంటి నగము మీదికిఁ బోవు
వృక్షంబులను ద్రెళ్ల నేయలేదె?
వణఁకి భూమియు నభోంగణము బీటలు వార
గడగడమని బొబ్బ లిడగలేదె?
గండభేరుండ వేదండతండంబులఁ
జిటికిన వ్రేల శిక్షింపలేదె?
బలదర్పయుతులైన వైరులు వెనుజూచు
కొనుచు భీతిలి నాఁడు చనఁగలేదె?

తే. గీ॥ మిగిలినార మిద్దరమెకా మేటివంశ
మున; నిరంకుశబలము స్థాపన మొనర్చి
పోవునాఁడదియు నశించి పోవవలెనె?
బుద్ధిగలవాఁడ వెదఁ దలపోయు మన్న!

వు—తమ్ముఁడా! స్త్రీయనుమాట విని నప్పుడు కర్కశం బైతోఁచుచుండె
డిని. కొన్నాళ్లనుండిమాత్రము నాయందా భావము మార్పుఁజెందినది.

తే. గీ॥ ఎద్ది హాలాహలం బని యెంచినానో
యదియ యమృతలహరి యని యెద నెఱింగి
నాను; కుసుమకోమల గాత్ర మైనఁ గాని
జ్వలిత కీలయటంచు నే జంకినాను!

దుర్జయుం బగు మనవిక్రమంబును భూచక్రమున నిర్వక్రముగ నా చంద్రతారార్కము నిలుపవలయునని చెప్పుచున్నాడవు. నిజము. మరియొక విషయము గూడకలదు. నీయందు దాపరిక మేటికి?

తే. గీ॥ పూల పానుపు నందునఁ బొరలుచున్న
మూయఁ బడదు నేత్రయుగము మునుపటివలె
నెంత మధుర వస్తువయిన నించుకేని
రుచి యొసంగదు; తోఁచును రోఁతగాను!

మ॥ మృగయాసక్తి నశించె; పల్కుటకునుం తేనిన్ మనంబొప్పకో
దు; గురుత్వంబు కృశించె నాబలము పై; దోఁచెన్ మనోవీధిఁ జె
ప్పగ లేనట్టిది భావమొండు; భరియింపన్ గష్టసాధ్యంబు; నె
వ్వగ యేతీరునఁ దీరిపోవుననుచున్ భావించి వేసారితిన్॥

నాకుపాయముదోఁచినదికాదు; ఒక నాఁడు మన సేవకుఁడు దుర్జయుఁడు నాతో ముచ్చటించుచు, దేవా!

కం॥ బలము, కులంబును, గలిమియు
విలసదనంబు మరియు సువివేకము నిండై
కలిగినఁ గలవాఁ డనుచోఁ
గలదొకో యర్థంబు, వయసు గరితలు లేమిన్?

అనిపల్కెను. వానిసత్యోక్తి నాకిప్పు డనుభవమువలన నర్థమైనది.

తమ్ముఁడా! నీయుపదేశమనుసరించి, నేనొకకన్యామణిఁ బెండ్లియాడెదను.—

(నేపథ్యమున)

జయము! వనరాజా! పుళిందమహాశయా! జయము!

క—అన్నయ్యా! మనకు మూఁడవకన్నువలె వర్తించు దుర్జయుఁడు రోషకషాయితనేత్రుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు.

దు—(ప్రవేశించి, పుళిందకళింగులను నమస్కరించి, పుళిందునితో) మహారాజా! దేవరవారి కర్ణేంద్రియములకు విందొనర్చు సుఖవార్తలఁ గ్రహించి విన్నవించు దుర్జయుఁడు నేఁడు దారుణవార్త నొండు చెప్పవలసివచ్చెను.

చ॥ కలఁడుకదా పురీంద్రుఁడను క్షత్రియవంశజుఁడా మహోఘసం
కలితుని గర్భశుక్తిమణి కంతుహయంబన వెల్గుదాని పెం
డిలియొనరింపఁ గాఁ దలఁచి కీనిబయల్పడ నెల్లరాజులన్
బిలచియు దానితండ్రి మిముఁబిల్వఁగ నెంచఁడు దర్పమెట్టిదో?

వానిగీటడంచి మాకులగౌరవమును రక్షింపవలయును.

పు—(కళింగునితో) తమ్ముఁడా! వింటివా? పురీంద్రసేనుని గర్వనిర్వాపణంబు సేయనిచో మనమర్యాద నిలచునే?

తే. గీ॥ గడగడమని పుడమి భయపడివడంక
పిడుగువడపున బెడిదంపునుడులు వెడల
చెడుగు పొడసూపెనని జనులడర నెడద
నడిదమునఁ బురీంద్రు నడఁతుఁ దడవులేదు!

క—అన్నయ్యా! పురీంద్రునిఁ జంప నెంచ నేల? దుర్జయుఁడు చేకొనిన
[illegible] నసామాన్యయని జగతీజనంబులు

నిరంతరమును బొగడుచుందురు. నీవా మెను ధర్మయుక్తి రాక్షసవిధి వివాహముగమ్ము.

పు—శెబాస్! కళింగా! నీయభిప్రాయము శ్లాఘనీయము. అట్లొనరించిన మనముసిరపఱచుకొనిన యుద్దేశముకూడ ఫలించును.—(దుర్జయునితో) ఓయీ! వివాహ మెప్పుడో నీ వెఱుఁగుదువా?

దు—దేవా! ఎల్లివివాహమునిశ్చయము. కళ్యాణిపురాధిపుఁడు హేమపాలున కొమెనొసంగుదురు.

పు—సరియె. మనమప్రమత్తులమై యుండవలయును. దుర్జయా! నీవు గుఱ్ఱములు సిద్ధపఱచుము.

(దుర్జయుఁడు నిష్క్రమించును)

తమ్ముఁడా! భోజనానంతరము మనమేగి యబ్బాలికను దోకొనివత్తము.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. ఉద్యానవనము. ప్రవేశము. ప్రమద్వర, రోహిణి)

ద్విపద

ప్ర— అంబరతలమున నమృతమరీచి
యంబుదచయముల నగపడఁడకట!
సౌరభవిలసిత సదమల్లీపుష్ప
మారనిచిచ్చున కాహుతియాయెనా!

తిమిరముగవిసెను తెలియదు దారి
నిమిషము హృదయము నిలకడగొనదు
జననముకోలె విచారములేక
మనితిని; యిపు డవమానము దోఁచె!
ఎల్లివివాహ మనృతమొ? నిజంబొ?
తెల్లముగా సఖి! తెలియఁగఁబల్కు-
తాళఁగఁజాలను తాళఁగఁజాల
తాళఁగఁజాలను ధైర్యముఁజెప్మ!

కో—ప్రమద్వరా! భామామణుల తల మానికమవు! నీవిట్లధైర్యపడదగు నమ్మా!

సుగంధి

బేలవే లతాంగి! యిట్లు భీతిఁబొంద నెమ్మదిన్
చాలుఁజాలు! బాష్పధార జాలువార నేప్పకే?
శ్రీలుబొంది మోదవార్ధిఁ జేరి చెన్నుమీరఁగాఁ
జాలెదీవు హేమపాలు సద్మమందునన్ సఖి!

హేమపాలుఁడు తనకు—వాఁడనుకొంటివా?

పంచచామరము

సుమేరుధీరుఁ డుగ్రవైరి సూదనుండు, రూపునన్
సుమాస్త్రుఁడో, జయంతుఁడో, విశుభ్రమూర్తి చంద్రుడో
యమేయ సద్గుణాంచితుండు న్యాయశీలుఁ డాతఁడే
సుమా త్వదీయపాణిఁబట్టు శోకమేల? సుందరీ!

ప్ర మ ద్వ ర

శుభము చేకూర విచారించెదవేమి? ప్రమద్వరా! నీవు నేఁజెప్పునంతటి దానను కాను. విద్యలునభ్యసించినదానవు. యుక్తాయుక్తములెఱుంగుదువు. నీవేయిట్లయిన, నితరకాంతలఁగూర్చి యేమిచెప్పఁగలవారము?

ప్ర—సకియా! నీవు నా మేలుకోరుదువు. నేదుఃఖించిన నీవుకూడ కనుఁగవ కెంపువార దుఃఖింతువు. నాసంతోషమునీయది. నాకును నీయందట్టి భావముగలదు. నాహృదయము నీకు వెల్లడిచేసియుంటినిఁగదా? హేమపాలుఁడు పురుషోత్తముఁ డగును గాక; నాకాతనితోడిదేమి కలదు?

తే. గీ॥ అనునిమిషము మనోంబుజ మందు మధుర
మధువు స్రవియింప వరియింతు మహితయశుని;
సుందరాకారు, సద్గుణ బృందనిలయు,
విజయసేనుని రోహిణీ! వేయునేల?

రో—సఖీ నీయుద్దేశము నేనెఱుంగక కాదు; విజయసేనుని చరిత్రఁ నీవెఱుంగవో కో? వానిఁ మూర్ధాంగిపై నీవేమియనుభవింతువు?

మ॥ ధనమో? గౌరవమో? ప్రమోదమొ? మహో దారంబౌ
గారాబమో?
మనమంధావిజయాభిధేయువరియింపన్ నెంతువశ్రాంతమున్
అనుజన్మండతిరోషమూను, జనకుండా, పొందుసంతాపముల్,
వనితా! నాపలుకాలకింపు మతనిన్ వర్జింపుమా? వేడెదన్

మ॥ కులవిస్తారుఁడు, హేమపాలుఁడు, మనో గోళంబునన్ నిన్నుని
చ్చలువీక్షించిరమాక్షమూరుదయ్య కాశల్బాను; పూసెజ్జఁగ

న్నలుమోహ్వంగనుజాలఁడించుకయు, నీనోముల్ఫలంబొందు,నో
వెలఁదీ! నాపలుకాలకింపుమతనికి బెండ్లాడి మోదింపుమా?

ప్రే—రోహిణీ! నన్నుబాధింపకుము. చినతనమాదిగా మన పెట్లుపెరిగితిమి? నాకుంగడుఁ గూర్చుదానవు.

కం॥ గరళముఁ ద్రాగినఁ బ్రాణము
హరియించు నటంచు నెఱిఁగి యరవిందముఖీ!
కరుణఁ దొరంగి యొసంగెదు
భరియింపఁ దరంబె? విరసభావము దగునే?

చెలీ! హేమపాలుఁడు సుసేనుసమానుఁడు. మనోసాక్షిగా విజయసేనునిభర్తగా నంగీకరించితిని. కటకటా! దైవమునాయెడ ననుకూలుఁడు గాఁడయ్యె!

రో—ప్రియసఖీ! నీమాటలతీరుబాగులేదు. ప్రాతఃకాలమున నే మంగళధ్వనులువినవచ్చును. పెండ్లికుమారుఁడు హేమపాలుఁడు నీపాణిసరోరుహమునకై నిమిషమొక యుగముగాఁ బుచ్చుచున్నవాఁడు. ఇత్తఱి నీయభ్యంతరము సమంజసమేకో?

సీ॥ భర్మ్యహర్మ్యాంతర భాగంబులందునఁ
దూఁగు టుయ్యెల లూఁగఁ దోఁచలేదె?
కమనీయ తరమైన కలహంస తూలికా
పాన్పుల శయనింప వాంఛలేదె?
వెలలేని జలతారు వలువలు; రతనాల
తొడవులు, దాల్పంగ నెడఁద లేదె?
మధుర వస్తువులు, సమ్మదరసాంబుధిఁ దేలి

చెలియలతోఁ దినఁ దలఁపు లేదె?

తే. గీ॥ దాస దాసీ జనంబులు తరుణ మెఱిఁగి
సేవ లొనరింపఁ గొనఁ జిత్తవృత్తి లేదె?
చదువుకున్నావు గద పెక్కు శాస్త్రములను
సమదగజయాన! చనునె యీ సరణి నీకు?

పిచ్చిదియైన మానిసివలె మాటాడెదవు. అబలా! తలపోసి బదులాడుము.

ప్ర— చెలీ! తలపోయుట కిప్పుడా యారంభము? విజయసేనునకు నా హృదయము దత్తమైన కొన్నిదినంబుల కాయుదంత మెఱింగితిని. నా యుద్దేశమీ వెఱింగియుండియు, నన్ని తీరున వేచుచున్నదానవు. నామనో నిశ్చయము మఱొక్కసారి చెప్పెదను; పునరుక్తియనక వినుము.

చ॥ జనకుఁడు దూలనాఁడు; నను జన్మఁడు దగ్గర రాఁడు; నీవు వా
రినను కరింతు వింకనను ప్రేమగనుంగొను వారలందఱుం
కనులను నీరు బెట్టెదరు; గాని మనోగత మన్యమాటనే
మనినను లాభమున్నె? యతివా! పరతంత్రుల నీవెఱుంగవే?

శో— సరియె. విజయసేనుని వరించితినంటివి. అది యెట్టు పొసఁగును?

ప్ర— సకియా! ఈపటిమూహూర్తము దప్పిపోయినఁ జాలును. తరువాత నా మనోభీష్టము సిద్ధింపకుండినమానె?

తే. గీ॥ ఎంతయో దూరమునఁ గల యిందుబింబ
మును గనుంగొని వికసించి పొలుపు సూపు
కలువయను ధవళాక్షి! నిర్మల జలములఁ
గాంచునే ప్రేమ దూరము కాల మబల?

కావున రోహిణీ! కార్యములేనిమాటలు మాని కర్తవ్యమూహింతము. ఉపుముహూర్తము నిశ్చయమంటివి. నాకేమిదారిచూపెదవు. గత్యంతరములేనిచో భయపడుదానను గానుసుమా?

ఉ. చాలదె త్రోవ జానెడు; విషంబుకణంబు లభింపకున్నె; యే
మూలనునైన లేదె జలపూరితమైన తటాకమొండు; పో
గాలము రాదుగా శిఖికి కాంతే!యివన్నియు దూరమేనినా
వ్రేలునవజ్రమున్నది, హరింపదె ప్రాణము,మ్రింగునంతలోన్

రో—అమ్మా! ప్రమద్వరా! ప్రమాదముం దలపెట్టెదవేమే? శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్మను తొల్లిటివాక్యముమఱచితివో కో?

ప్ర—హా! సఖీ! (కన్నీరు గార్చును).

రో—చెలీ! నీమనోనిశ్చయ మెఱుంగక గోరి హేమపాలునిం గూర్చి యట్లు నొక్కి వక్కాణించితిని. మనమిప్పుడు కర్తవ్యమూహింతము. ప్రమద్వరా! నీజనకుండు మూర్ఖుడు గాడు. వానిహృదయమునం గరుణయను భావమించుకంతైనం బొడమియుండకున్నె? మనమిరువురము నాతనితో మనయుద్దేశ మెఱింగింతము. మనవేడికోలు బలహీనమైనను, బాష్పవృష్టి యాతనిమనంబుం గఱిగింపకుండునా?

ప్ర—రోహిణీ! హేమపాలునియందు నాకుంగల భావమును చంద్రిడిగారికి సూచించితిని. 'బాలా! మెఱయువస్తువు లన్నియుం బంగారమని తలంతువు!' అని మెల్లన మందలించిరి. ఈప్రసాదావసరమున కరుదెంచి, నీతోసంభాషించిన, దుఃఖమించుకైన యుపశమిల్లునని తలంచితిని; గాని నీయిష్టానుగతి మఱియొకసారి, నాకన్నతండ్రిని, నా మేలుం గోరువానిని బ్రార్థింతును. శరణాగతరక్షణ వత్సలుండే!

రో—అమ్మా! ఇప్పుడుచాలా యాలస్యమైనది.— (అడుగులచప్పుడాలించి) ఎవరోవచ్చుచున్నట్లున్నది.

(పుళిందకళింగులు ప్రవేశింతురు)

ప్ర—(ధైర్యమూని) అయ్యలారా! మీరెవ్వరు? మీయాకారములు సూడ కిరాతులవలెఁ దోఁచెడిని. మాయారామసీమ యథేచ్ఛఁ జొరుటకు సాహసింపఁ గారణమేమి?

క—విలాసినీ! ఈతఁడు పుళింధాభిధేయుఁడు; కిరాతరాజు. కళింగాంకుఁడనగు నేనాతనియనుంగు సోదరుఁడను. మారాకకుఁ గారణమేమందువా?

ఉత్సాహ

పొలఁతి! నీవు మరుని సతినిఁ బోలుదానవనుచు, భూ
వలయ మెల్లనుగ్గడింప భావమందు మెచ్చి నిన్
వలచి యీపుళిందుఁ డిటకు వచ్చినాడు; ప్రేమయ
గ్గలిక మొందఁ బెండ్లియాడి కావు మోతలోదరీ!

రో—(కోపముతో) ఓరీ! దురాత్ములారా! పురీంద్రసేనుని గౌరవం బెఱుంగరా? సుసేనవిజయసేనులు మీదురంత మెఱుంగుదురేని మిమ్ముల నేమిసేయుదురు? మీవాచాలతఁ గట్టిపెట్టుఁడు.

పు.—(ప్రమద్వరతో) కాంతా!

పంచచామరము

చలంబుఁ బూనరాదు; తండ్రి చాల కోపమూనునా?
బలంబుతో సహోదరుండు వచ్చునా? భయంబులే
దు, లోకజాల మెత్తి వచ్చి దోర్బలంబుఁ జూపినన్
విలాసినీమణీ! యడంతుఁ; బెండ్లియాడి ప్రోవుమా?

ప్ర—పుళిందా! నాయుదంతము నీకెఱింగించుట యనవసరమైనను చెప్పెద నొండు మాటాలింపుము.

కం॥ పర నారీ రత్నంబును
పరిరంభణ సేయఁ దలఁపఁ బాప మటంచున్
గఱపవె ప్రామిన్కులు? దు
శ్చరితంబును జేసి కొనకు జన్మము, బలుఁడా!

పు—ముద్దుగుమ్మా! బంగరుబొమ్మా!

తే. గీ॥ ఎల్లిపరిణయము గద నీ వింతలోనఁ
బరసతివి యెట్లు త్తైతివో యెఱుఁగఁజాల?
నేదియూ వంకఁజూపించి యెట్టులేని
యాసలు నిరాశ లోనరింప నగ్గునె తలఁప?

రో—పులిందా! నీవే యభిమానవంతుఁడవేని, వచ్చినదారిఁ బట్టి పోయెదవు.

క—అన్నా! సాధువాక్యములఁ బ్రయోజనము పొఱశక్కు.

పు—(ప్రమద్వరతో) అంగీకారమూని నాతోఁ వచ్చెదవా? లేక బలత్కారము సేయవలయునా? క్షత్రియులకు గాంధర్వ రాక్షసంబులుత్తమంబులు. నీయిష్ట మెఱన్నరింతును.

రో—హా! ప్రమద్వరా! దురాత్ములు నిన్ను విడతురే?
(విలుగెత్తి) విజయసేనా! విజయసేనా!

(పులిందుఁడు ప్రమద్వర నెత్తుకొని పారిపోవును. కళింగుఁ డాతని వెంట నంటిపోవును. రోహిణి మూర్ఛిల్లును. యవనిక వ్రాలును)

తృతీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము వజ్రపాణి. సుమిత్రుఁడు)

వ.పా—సుమిత్రా! పుళిందకళింగుల దౌర్జన్యమెఱుంగుదువా? ప్రమద్వరను బలిమి నపహరించి పాఱిపోవు నపుడు ద్రోహిణి యాక్రందన మొనరించుచుఁ దద్వృత్తాంత మెఱింగించుటయు, హేమపాలుఁడు వీరాతివీరుఁడగుటఁ, గరవాలమును ఝళిపించి, పురీంద్రునిఁ బురికొల్పి, సుసేనకుమారుఁడు వెంటరా, పరివారసమేతుఁడై హయంబుఁ బరుగెత్తించెను; అరణ్యప్రదేశమున వారలఁ గలిసికొనియెను. పుళిందకళింగులు మితపరివారులై యుండిరి. వారిమధ్య ప్రమద్వరఁ గానఁబడలేదు.

సు—తరువాత; తరువాత?

వ.పా—పిమ్మట హేమపాలుండెలుఁగెత్తి, "ఓరీ! మదాంధులారా! సుకుమారి ప్రమద్వరను స్పృశించి ప్రాణములతోఁ బోవఁగలరా? ఆగుఁడాగుఁడు!" అని దిక్కులు పిక్కటిల్లఁ బలికెను. కళింగుఁడు పుళిందుని హెచ్చరించి, హయంబును ద్రిప్పి హేమపాలునెదుర్కొనియె. తరువాత పోరుఘోరంబాయెను. హేమపాలుఁడు పుళిందునితో రెండు గంటలు పరాక్రమంబు దీపింప ఖడ్గమునఁ బోరెను; దైవోపహతుఁడగుట నాతనికరవాలము రెండుతునియలై పోయెను.

సు—(సంభ్రమమభినయించి) తరువాత నేమాయెను!

వ.పా—తరువాత హయంబుఁ డిగ్గి పుళిందునితో మల్లయుద్ధమునకు సిద్ధపడియెను.

సు—ముష్టిఘాతమునఁ బుళిందుని నేలపడఁజేసి యుండును గాఁబోలు?

వ.పా—అయ్యో! హేమపాలుని పరాక్రమాతిశయ మెఱింగిన వారెవ్వ

రట్లు దలంపకుందురు? దైవమాతనియెడ ననుకూలుఁడు గాఁడయె, పుళిందుఁడు భయంకరారావములు భూతలమున ప్రసవసేయ, మదకరీంద్రము చండాన హేమపాలుని పైఁబడి, పరశుపాతిమ్ముఁబోలు ఘాతమున నాతనినుత్తమాంగము నొత్తివైచెను.

సు—కటకటా! కాలగతి! పిమ్మటజరిగె నేమి?

వ.పా—తరువాత, హేమపాలుఁడు మూర్ఛపొందెను. నే నాతనిని, సమీప శీతలసికతాతలంబునకుఁ గొనిపోయి యుపశాంతి యొనరించితిని.

సు—సుసేనుఁడు కళింగుని గెలచెనా?

వ.పా—సుమిత్రా! ఏమిచెప్పఁగలను? పులీంద్రసేనుఁడు కుమారద్వితీయుఁడై కళింగుని నెదుర్కొనియె. కళింగుఁడు బలమున నల్పుఁడు గాఁడు! పులీంద్రుని సైరించుచు, సుసేనునితోఁ బోరాడఁదొడఁగె; కాని కొంత తడవునకుఁ జాలఁడయ్యె. సుసేనుఁడు వానిని హయంబునుండి క్రిందకుఁ ద్రోసెను. కొంతవఱకాతని ఘోటకమాతనిఁ గాపాడెను. పులీంద్రుఁడు కృపాణప్రహారమున దానినొంచి, కళింగునిఁ దనతీవ్రాసికి బలిసేయనుంకించునపుడు, పుళిందుఁడు చండమారుతమువలె యాతనిపైఁబడి, యెడలేనిదెబ్బల వితబలునొనరించి, మూర్ఛఁబొందించెను.

సు—(ఉత్తరపాటుతో) పిమ్మట, పిమ్మట.

వ.పా—తరువాత సుసేనకుమారుఁడు భయంకరయుద్ధమొనరించి, పుళిందుని మూర్ఛనొందించెను.

సు—మేలు! సుసేనా! మేలు! తరువాత, తరువాత?

వ.పా—అత్తఱివడి వడియుచ్చొట్టుచు నొక ముసలిదొర్గ సంతోషాతిశయమున మిన్నందుచు, నరుడెంచెను. 'యోధవరులారా! పోరాటముడుగుడు! ప్రమద్వరయునికి సురక్షితము!' అని గంభీరముగాఁ బల్కినది.

సు—(ఆశ్చర్యమభినయించి), వజ్రపాణీ! ఆ ముసలిదెవరు? నీకా మెసు

గూర్చి యేమైనఁ దెలియునా?

వ.పా—సుమిత్రా! కొన్నిదినములనుండి యావనమున నామె వాస మొనరించుచున్నయది. తఱచు పేఁటకాండ్రొసంగు మృగమాంసము భోజనము సేయును; మితముగ భాషించును. విశేషాంశము లామెను గుఱించి నాకేమియును దెలియవు.

సు—ఆమెనుజూచినప్పుడెల్ల యాశ్చర్య మున్నవిల్లెడిని! ఆమెచరిత్రము సుంతేని గ్రహణాసాధ్యము.

వ.పా—నీవామె నెప్పుడుజూచితివి?

సు—ఆవృత్తాంతమాలింపుము. ప్రమద్వర కిరాతహతకుల బారిపడుటయు, రోహిణి, "విజయసేనా! విజయసేనా!" యని యార్తనాద మొనరించెను. పురీంద్రసేనుని శయనాగారమున నాతనికిమృదుశయ్య రచియించి, మెట్లుదిగ క్రిందికివచ్చుచున్నెడ, రోహిణియొసగ్చిన దీన నాదము నా కర్ణపుటముల భేదించెను. రోహిణి మూర్ఛావస్థఁ దెలివొందిన దానివలె, నిడుదపెన్నెఱివేణి శిరికాపడి వ్రేలాడ, భయవివశయై, పురీంద్రుని గదివైపు పోవుచుండెను. నేనామెను జేరంజేరి, "రోహిణీ! యుదంత మేమి?" యనియడిగితిని. ఉద్విగ్నప్పయై యక్కోమలాలలామ, రమణీయమగు పైటచెఱంగునఁ గన్నులుదుడిచుకొనుచు, గద్గదస్వరముతోఁ బుళిందకిరాతుల దుర్వర్తనాంశము నామూలాగ్రముగ నాకుఁ దెలియఁజెప్పెను. తత్క్షణము నేనామెను వీడ్కొలిపి, విజయసేన కుమారునకంతయు నెఱింగించితిని. విజయసేనుఁడు స్వార్థత్యాగి! ప్రమద్వర కీడువొందినవార్త నావలన నెఱింగి, హాయారూఢుఁడై, యరణ్యమార్గముఁ బట్టెను. నేనును జవాశ్వమొం డధిష్ఠించి యాతనివెంటఁ బోయితిని. దూరమున గజ్జపుగ్రొత్తులు కొందఱు కృశాంగియగు ప్రమద్వరను పల్లకియందిడుకొని, బోయలఁ బ్రోత్సహించుచుఁ బోవుచుండిరి. అప్పుడు విజయుఁడొలుఁగత్తి,

మేఘగంభీరవాక్యముల వారి నెదుర్కొనియెను.

వ.పా— (ఆశ్చర్యముతో) తరువాత? తరువాత?

సు— అసంఖ్యాకపురౌతులు విషలిప్త సాయక సన్నిభంబులగు విజయుని మాటల కత్యంతాగ్రహంబొంది, యుద్ధమునకు సిద్ధమైరి. ఆసంకుల సమరంబున దుర్జయుఁడను పుళిందుని సేవకుఁడొకఁడు విజయసేనుని గరుణ నర్థింప, సహజదయామతియగు నాతఁడాతనిని క్షమించెను. వాని హయంబును గైకొని ప్రమద్వరను దానిపైఁ గూర్చుండఁజేసి గృహోన్ముఖుఁడుగా నుద్యమించుపుడు, నీవు పేర్కొనిన వింతముసలిది యటకరుదెంచి, కన్నులార మమ్ములఁ గాంచి, సంతోషాతిశయమున నొండేమియుఁ బలుక నేరక, దరహాస మొనరించి, యచ్చోటు వాసెను.— వజ్రపాణీ! దైవనిర్ణయ మెఱుంగుట దుస్సాధ్యము. కాదేని, నేఁడు మహావైభవముతో వివాహము జరుగవలసియుండునుగదా? మన ప్రయత్నములు దైవమున కసంగీకారములుగాఁ దోఁచినవి. కటకటా! హేమపాలుఁడు గాయమునిండ గానికాయములు బాధింపఁబడుచు కొనఁజాలఁడు! కూర్చుండ నేరఁడు. ఆతనియవస్థకుఁ గన్నీరు పెట్టనివారెవరు? పురీంద్రసేనుఁడుగూడ కడుంగడు దురటిల్లుచున్నవాఁడు. ఆనందబాష్పములు విడువవలసిన దినమున దుఃఖకణములు విడువవలసివచ్చెను!

వ.పా— రాజవైద్యుఁడూర లేఁడట; సమీపగ్రామమున కరిగినటుల వార్త వినవచ్చె. నేను సత్వరమ యాతనిఁ బిలువఁబోయెదను. హేమపాలుఁడు బ్రతికి బాగుండుటే కళ్యాణము!

సు— అవును. నీవు జాలము సేయకుము. మఱల కలిసికొందము.

(చెఱియొకవైపు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

ప్రమద్వర

తురీయాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము, రోహిణి)

నెలదినములైనది ప్రమద్వర విజయసేనునిఁ జూడలేదు. ఆమె నానాటికిఁ గృశించుచున్నది.

చ॥ చనువున రామచిల్కయొక శ్రావ్యతరంబగు పాటఁబాడునో
మనమునబొందకోయిల క్రమంబునదప్పక కూయునో? గుణం
బు నెఱుఁగఁగోరి శారిక ప్రమోదముజిప్పిలఁబిల్చునో? యటం
చునెదభయంబునన్ జనదుచూడఁగవేడుకతోఁటనెప్పుడున్

నేఁడామె నన్నుఁ జేరంజీరి;

కం॥ జీవము దుఃఖముఁ బొందిన
నేవిధమున దేహముండు నెఱుఁగవె? జలమం
దావిరి జనియింపదె? పా
త్రావరణము శిఖినిఁగాలు నప్పుడు సఖియా!

అనికన్నీరు జాలువారఁబలికినది. కటకటా! విజయుని కరగ్రహణ వాంఛకొనసాగుట యెట్లని యామెయొకనాడైన దుఃఖింపదు; భయపడదు. ఆతఁడిప్పు డొంటరియై యెట్లున్నవాఁడో, యెట్టి

యిక్కట్టు లనుభవించు చున్నవాఁడో యని కరంబు దుఃఖించును.
అవును.

తే. గీ॥ మణికి కాంతియట్లు సుధకు మాధురి గ
రిమ విధంబ, గులాబికి విమలసౌర
భము కరణి; ముని కానంద భాగ్యముగతి
స్వార్థమెఱుఁగమి ప్రేమకుఁ సహజగుణము!

ఆమె నాతోఁడ మఱియును బల్కెనదేమనిన,

తే. గీ॥ కృష్ణపక్షమునఁ జకోర మేవిధంబ
మెలఁగు; విజయసేనునిఁ జూడ వలయునంచు
నాత్మగతమున వాంఛించి, యధికతర వి
షాదమొంది, నిస్పృహఁజెంది, సగమునైతి!

మనోనాథుని, విజయసేనుని సందర్శనభాగ్య మొక్కసారి కలిగిం పవే? యని వేడినది; నమస్కరించినది. తరుణమునకు వలయువారు గదా, చెలిమివారు? (యోజించి) సుమిత్రుని సహాయమున,— (చూడ్కుసారించి) అదిగో! సుమిత్రుఁడిటకే వచ్చుచున్నాడు. సంతో షము!

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించును)

రో—సుమిత్రా! కుశలంబా?

సు—రోహిణీ! విజయసేనుని సేవకులకాతని కుశలమే తమకుశలము.— ప్రమద్వర సంతోషవతియేనా?

రో—మిత్రమా! ఆమెకు సంతోషమేడది? ఆమె విజయసేనుని నెలదినముల నుండి చూచియుండలేదు. తత్కారణమున నాతఁడెట్లున్నవాఁడో యని భయముతోడి విచారమునఁ గరంబుకృశించినది. నేను వచోవిలా—

ప్రమద్వర

సము మెఱయ నామె నెన్నియోసారు లనునయింపఁ బ్రయత్నింతును; విజయసేనునిఁ జూచినఁగాని యామెకు మనోశాంతికలుగదు.

సు— రోహిణీ! విజయసేనుఁడు పూర్వమువలె గృహమునఁ గలవారందఱితోఁ గలిసిమెలిసి యుండఁగూడదు. ఇయ్యది పురీంద్రసేనుని యభిమతము. అయినను, విజయసేను నొకసారి యామెసమక్షమునకుఁ దోకొనివచ్చెదను. ఇందుకు వలయు ప్రయత్నములను జేసెదను; భయపడవలదని ముమ్మాటికి నామాటగా మీచెలియకుఁ జెప్పుము. మఱల సాయంకాలమున నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. అరణ్యము. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు, ప్రమద్వర)

సే— ప్రమద్వరా! నీమనోగతమునుండి నన్ను దూరము సేయుము. నీవిట్లు విచారించుట సరియగునదికాదు.

సీ॥ వేడికన్నీళ్లను విడచుకారణమునఁ
గనుదమ్ములక్కట! కెంపునువహించె
దీర్ఘనిశ్వాసముల్ తెఱపి నెఱుంగమి
లలితేందువదనంబు తెలుపు వడసె
ప్రమదావనంబున భ్రమణంబు మానుట
పంచాస్య మధ్యంబు బలముఁదొలఁగె
కడుపార నాహార కాంక్ష దూరము సేయ

విలసితాంగము జీవ కళఁదోఁచుంగె

తే. గీ॥ నన్నుఁ బ్రేమించి నీవొందుచున్న సుఖము
గన్నులకు విశదంబు; నేనెన్న నేల?
మేలుకొనుమింక, జాలము మేలుకాదు
తరుణి! చంద్రుఁడు భూమినిఁ దాఁకునొక్కొ?

నాయందునీకు నిండారు మనోనురాగమున్నయది; గాని నేనందు లకుఁదగను. కాంతా! ఎట్టివారికిని ప్రమాదము గలుగకమానదు. విజయసేనుని తొందరపడి ప్రోత్సహించితివి. నీ శ్రేయమును మనోవాక్కాయకర్మలఁ గోరువాఁడనగుట, నన్నుమఱువుమని నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

ప్ర—విజయసేనా! (సవిచారముగా)

ఆ॥ వె॥ వస్తు లోకమునకుఁ బడయు వారలకును
నడుమునిలచి వారి నెడముసేయుఁ
గాలమెంత కఠినురాలో! దుష్టాత్మయో!
నేను నీదుదాన నైనఁగాను!

వి. సే—నాపలుకాలింపవుకదా? హేమపాలుఁడు ధనపతి; విశేషించి నిన్నుఁ బ్రేమించువాఁడు నావృత్తాంతమాద్యంతము నీవెఱుంగుదువు కదా? బుద్ధిఁదలపోయుము.

ప్ర—పురుషాగ్రణీ!

కం॥ మనమున జననంబొందును
మనమున వర్ధిల్లు ప్రేమ మరియాద గనుక
మనము గనుంగొను దూరము;
మనుజుని తెలివెంతయేని మందముగాదే?

వి. సే—హృదయమునను మూఁగదృష్టికలదు; గాని సమయ సముచితవ
తెఱుంగవలయునుగదా?

ప్ర—విజయసేనా! ప్రేమ భయ మెఱుంగదు.

వి. సే—అట్లయిన, విజయసేనుఁడే నా నీమనోనాథుఁడు?

ప్ర—మనోసాక్షిగ!

(ఒడిలో పూవులు క్రిందఁబడుచుండ సంభ్రమకలితయై రోహిణి ప్రవేశించును)

రో—సుసేనుఁడు! సుసేనుఁడు!—

(ప్రమద్వర మందహాసవిలసితయై చూచుచుండును. విజయసేనుఁడు శాంతమతియై నిలువఁబడును.— హయంబునుండి క్రిందపడుముకోపఘూర్ణితుఁడై సుసేనుఁడు ప్రవేశించును)

సు— భుజంగప్రయాతము

దురాత్ముండవో, ధర్మదూరుండవో, దు
ష్ట రక్షోకులంబందు జన్మించినావో
పరాకింత లేదా? యభావంబుగాదా?
సరోజాక్షితో నేమి సంభాషణంబో?

తే॥ గీ॥ కన్నుఁగవ నెత్తికెక్కెనా? తిన్నతిండి
యరుగదా? ఊసుపోవదా? తరుణి మాట
గాని యొండొకని పలుకు కర్ణములకుఁ
గష్టతరముగఁ దోఁచునా? కఠినహృదయ!

ఓరీ! సిగ్గుమాలినవాఁడా! పరువుగోల్పడినవాఁడా! ఎన్నిసారులు నీకుఁ జెప్పితిని; చెప్పించితిని; వలదుసుమా? ప్రమద్వరతోడ సంభాషణము. ఛీ! అభిమానధనుఁడవేని, నీపై త్రాణమున, నీరవాస్య యరణ్యే

ప్రదేశమున, సుకుమారియు, వివాహయోగ్యయునగు కన్యామణితో మాటాడసాహసింతువా? నీచకులోద్భవా! పరులయింటఁ దలదాచుకొని, పరులకూటికాశించు నీవా ప్రమద్వరను బరిణయమాడఁగల వాఁడవు? ఆగోలబేలయై నీతోఁ జనువిచ్చి మాటాడుకతమున నీవిట్టి దురుద్దేశములను మనంబునఁ గల్పించుకొంటివి. నీచా! నాయందు నీకుఁగల భావమెట్టిది? 'తమ్ముఁడా!' యని పిలుచువాఁడవు! తమ్ముఁడు బావయెట్లగును? తమ్మునిసోదరి నీకు సోదరికాదటరా? మూఢాత్మా! లోకము వారీవార్త నెఱుంగుదురేని, నానబెట్టరే? ఛీ! యనరే? అప్పగారి గౌరవము కడముట్టనశింపదే? సుసేనునియభిమానము నీవెఱుంగవా? నీమాటకేమి? అపకీర్తి కొడిగట్టితివి! మదాంధా! హేమపాలుఁ డిదివఱకే నీయందత్యంతాగ్రహమూనియున్నాఁడు; గృహమునుండి నిన్ను తొలఁగింపవలయునని సూచించెను. ఆతఁ డిప్పటి నీవర్తనమెఱింగిన నిన్నుఁ బ్రాణముతో విడచునా? వాచాటా! నీవు నాకోపాగ్నింబడితివి; దగ్ధము గాకుందువే? (కత్తినెత్తును; విజయసేనుఁడు శాంతభావము సూచించును)—రోహిణీ! దురాత్మురాలా! మేకవన్నె పులివి! ఏమియు నెఱుఁగనిదానివలెఁ గానఁబడుదువు. అబ్బా! ముద్దురాలవు!—ప్రమద్వరా! ఏమిగ్రహచారమే? మాకుల గౌరవముఁ జెఱుపఁబుట్టితివి! మాననీయుఁడగు పురంద్రసేనుని గర్భమునఁబుట్టక కసాయివానికడుపునఁ బుట్టిన నెంతబాగుండును? నిన్నుఁ గూర్చి దుఃఖింపనా? కోపగింపనా? ఈవాడివాలున నీశిరంబుదెగ నేసిన నందఱును సుఖింతురుగదా?—రోహిణీ! మాటాడకుము. దీనిని తీసికొనిపోయి యంతఃపురమున నిర్బంధింపుము. అప్పగారి సుమతి వెట్లు మెలఁగవలయునో, గ్రహించెదను.

ప్ర—సుసేనా! కోపాంధుఁడవై విజయసేనునితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడకుము. ప్రజ్వలితకీలతో నాఁటలాడు వేమరుఁడుండునా? (రోహి

జిత్తో కొంతదూరమునడచి, వెనుదిరిగిచూచును. సుసేనుఁడు కత్తి ద్రిప్పుచుండును. విజయసేనుఁ డొరమీద చేయివేయును)

సు—ప్రమద్వారా! రమ్ము! రమ్ము! కొదమసింగములు కదనమునకు మొఁ గడినవి. అప్పగారికిఁ జెప్పవలయును. (వడి వడి నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును)

తృతీయరంగము

(ప్రదేశము. హేముని సౌధద్వారము. రక్తసిక్తములగు దుస్తులతో, వికలమనస్కుఁడై, విజయసేనుఁడు ప్రవేశించును)

ద్వా.పా—(భయంబుసూచించి) బాబూ! ఈరక్తమేమిశి?

(వి.సే. జవాబుచెప్పకయే లోనికరిగి, దుస్తులు మార్చి యాసనాసీనుఁడై)

హా! మోహమా! నీబలమత్యధికము! అనివారితము! నన్ను మోస పుచ్చితివి; ఇంకనుతృప్తి లేదా? —ప్రమద్వర. తనమనోగతమెఱింగిం చెనుగదా? త్రికరణశుద్ధిగ ప్రేమదృష్టి నన్నామె చూచుచునుటకు నామనోగతమే నిదర్శనము. ఆవిమలచారిత్రను జూచునపుడేమి, యా లించునపుడేమి, హృదయమున ననిర్వాచ్యమగు మహానందమొకటి జ నించెడిని. ఆహా!

సీ. సదమల గుణమణి వదనమూరక యోరఁ
　　జేయ ఝల్లని గుండె చెదరి పోవు
వనజాక్షి ప్రణయ కోపముఁ జూపువేళ నా
　　కాశము బైవడ్డ కరణిఁ దోఁచు
సంపూర్ణ శశిముఖి చలమొకింత వహింపఁ

ప్రాణము పోయిన భాతి తోఁచు
తను లతాంగిని యొక్క క్షణము బాసితి నేని
విలయ కాలము వచ్చు విధము దోఁచు

తే॥ గీ॥ తరుణి హాస్యార్థమై విన్నఁ దనము జూపి
పలుకమానిన యపుడు దుర్వారమైన
తల్లడంబును మై సొమ్మసిల్లుటయును
గలుగు; నామె నెట్లు మఱువఁ గలుగువాఁడ

(యోజించి) నాకాలల నాశిరోమణి పైఁ బ్రేమయుండెడిననుండుఁ గాక శ్రీ నే నేల మూర్ఖచిత్తుఁడనై యీనాఁడా మెను నామనోగతా మెఱింగించితిని! ఎఱింగింపక నేనుండఁ గలుగుదునా? నాహృదంతరాళమా మెకెన్నఁ డెఱుంగఁ జెప్పువాఁడ నని నిమిషమొక యుగముగాబుచ్చి నిద్రాహారములకు దూరమై యెట్లు కృశించితిని? సమయము లభింపఁ జెప్పితిని పో, యేమిసంతోషము? తొందరపాటు వహించితినని వగంగుదుచున్నవాఁడను. ఆహా! ఇదికదా మనోహరమగు బాధ! — నేఁడేల తిరుగ యట్టి సంభాషణమున కాప్రదేశమున నే సమ్మతించితిని? ఆమె వాక్సరణి యామె హృదయము నెఱింగించెను గదా? ఆమె కరగ్రహణ భాగ్యలాభము నమ్ముట కలలోని వార్తను నమ్ముట! — అయినను,

తే॥ గీ॥ ప్రేమ యను దీపకళికచే హృదయ సీమ
కాంతిమంత మొనర్చని కఠినుకంటె
ప్రేమఁ గొని, పొందనేరని విమలశీలుఁ
డధిక తరమన నిశ్చయం బగును గాదె?

(మోమెత్తి నిట్టూర్పు విడచి) సుసేనుఁడు మాయిరువుర సంభాషణ మెఱింగి మండిపడియెను. నన్ననరాని మాటలాడెను. అవును! —

తే॥ గీ॥ కులము భావింపలేను; సంకోచము గద
తల్లిదండ్రు లెవరో? ప్రమద్వర సహోద
రి సమకద? యామె యందునఁ బ్రేమఁ గొనిన
పరమ పాతకునకు గాదె పరిభవంబు?

నిశ్చయము, నాయదిఘోరబోటు; దీన నగుబా టగుట యాశ్చర్య మెుకో? దుర్నిరీక్షంబగు సూర్యమండలమును తదేకధ్యానమునఁ జూచు వాని కన్ను లంధత్వముపహింపవే? సుసేనుఁడు నాకుహితబోధకుఁ డాయెను. ఆతని పథ్యవాక్యము లనుసరణీయములు.— అకటా! నేను నిజముగా దోసకారిని!

తే॥ గీ॥ తండ్రిఁ బోలు పురందరునిఁ దలఁపనైతి
హితుని సోదరుని సుసేను నెన్ననైతి;
పూవుఁ బోణిఁ బ్రమద్వరఁ బోల్చనైతి;
నిజము! నావంటి వాని కీనింద తగును!

సుసేనుఁ డీవార్త యప్పగారి కెఱింగించియుండును. ఆతఁ డెంత కటకటపడునో? నన్నెంతదూలనాడునో? కృతఘ్నుండనగు నన్నాతఁడు మన్నించునా? అయ్యో! నాయపరాధము మన్నింపదగినదా?— (యోజించి) ఏమిది?

తే॥ గీ॥ అతివ కరమును బొందంగ నాశ పడుట
కష్ట నిష్ఠురముల మార్గగమనమునకుఁ
బూనుట యటంచు నెఱుఁగక పోవలేదు
అయిన మానస మామెనే యభిలషించు?

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించి, విజయసేనునిఁ జూచి, తనలో)

సీ. కరుణామృతముఁ జిమ్ము కన్నుదమ్ములతోడ
ముద్దు చంద్రునిఁ బోలు మోముతోడ
శరదిందు చంద్రికా దరహాసరుచితోడ
గంభీరమైన వక్షంబుతోడ
జానుపర్యంతంబుఁ జను బాహువులతోడ
మెఱుపుఁ దీగను నవ్వు మేనితోడ
వినుకెంపుఁ దలపించు మణిహారములతోడ
రమణీయమైన తురాయితోడ

ఆ॥ వె॥ చిలుక తేజి డిగ్గి తలిరాకుటమ్ములు
మఱచి యరుగుదెంచు మరునిఁ బోలి
చెక్కునఁ గరమాని చెదరకచూచుచు
విజయసేనుఁడు గను విందొనర్చు!

అహా! వీనింజూచినఁగదా, దృష్టిగనినలాభముఁ గనినవారగుదురు! ఈతనివిధంబుఁ గనుఁగొన గాఢాలోచనాధీనుఁడైనటులఁ గానవచ్చెడిని. కటకటా! వీనికీదుర్వార్త నెట్లెఱింగింప నేర్తును?

తే॥ గీ॥ ఊర్మిడోలికలందున నూఁగులాఁడు
హంసరత్నంబు మేఘగర్జారవంబు
నాలకించి నెమ్మది దిగులందురీతి;
సలలితములగు సౌరభ్యములనుజిమ్ము
వికసితారవిందంబు తుషారోదనమునఁ
జటులఝంఝానిలంబున నష్టయుమాడ్కి

లలిత లావణ్యచంపక లతకరంబు
వాడి భానుని కరముల వాడుభంగి
పసికగును హృదయపుటభేదనంబు
తెలుపఁగలనెట్లు కఠినంబు ములికివార్త?

పురీంద్రసేనుని తీవ్రాజ్ఞ యిట్లున్నది! విధిగాఁ జెప్పవలయును.
(ముందువచ్చుఁబోయి) — హా!

తే. గీ॥ గుండె తటతటయని వేగకొట్టుకొనెడు
దుర్భరంబగు కంపమావిర్భవించెఁ
బలుకు తడబడుచున్నది; భావమొకటి
యైనఁ బొడమదు; మాట్లాడఁ బూనుటెట్లు?

(వి. సేనుని సమీపించి) సజ్జనచూడారత్నమా! స్వాగతము!

సే— సుమిత్రా! వికాసముఁ దొఱఁగి నీ మోమట్లున్నదేమి? నీ వెన్నఁడును విచారమనునది యెఱుంగవు. సదానందుఁడవని నేనమ్మితిని. నీ పవిత్రహృదయము కూడ విచారకీలావళి కాహుతియాయెనే?

— విజయసేనకుమారా! ముప్పదియేండ్లు దాటినవాఁడను. నేఁటి దనుక నే నెట్టి విచారమనునది మనోతలమునఁ జొటొసంగి యుండలేదు. నేఁటి నాయవస్థ—

సే— (అత్యాకాంక్షతో) ఏమి! నీకుఁ గలిగిన దురవస్థ యెట్టిది? దాని కారణమేమి? సత్వరము నాకెఱింగింపుము. నా ప్రాణములు గోల్పడి యైన నీభారముఁ దొలఁగించెదను.

— కుమారా! ప్రపంచమున మనుజుఁడు, తనకు దురవస్థ సంఘటిల్లినను తనతోడివారలు దుర్గతిఁ జెందినను సహింపకుంట నిజము. ఇది నీ వెఱుంగనిది కాదు.

వి. సే — అవును. ఆదిమానవప్రకృతి; కాని తనయవస్థకంటె తన వారిదురవస్థకుఁ గలుగువిచార మెన్నియో రెట్లధికము.

సు — నాయనా! నీయర్థము సూనృతముకాదని యనుభవశాలి యెవ్వఁడనఁగలఁడు? ఇప్పుడు నాహృదయము నాకొఱకై విచారింపలేదు.

వి. సే — సుమిత్రా! నీవు సుమిత్రుఁడవు. నీ చెలికాఁడెవఁడు దుర్దశ నొందెను? నీజననీజనకులు, కడుంగడు వృద్ధులు, సుఖమున్నవారె? నీభార్య సుగుణరాసి, సతీరత్నము, కుశలమేకదా?

సు — (తనలో) అకటా! నాయందీతనికి నిరుపమానాభిమానము. ఈతనికెట్లా దారుణవార్త నెఱింగింపనేర్తును? (ప్రకాశముగా) కుమారా! నాప్రియమిత్రుఁడొకఁడు నిష్కారణముగా నిందపాలయ్యెను!

వి. సే — సుమిత్రా! ఆనిర్భాగ్యుఁడీ విజయసేనుఁడని తెలిసికొంటిని. నీవు విచారింపకుము. దైవోపహతుఁడనగు నానిమిత్తము నీవుకంటఁదడిపెట్టకుము.—అప్పగారు నిన్నిటకుఁబంపిరా?

సు — అవును. ఆతనిసందేశమును గొనివచ్చితిని. భయంకర నిర్ఘాత సదృశంబైనను చెప్పవలయును. నీవు తదనుగుణముగా వర్తింపవలయును.

సీ. కాలయాపన సేయఁ గష్టతరంబైన
నొరులకంటఁ బడక యుండవలయు
ప్రాణజాలము త్రుప్పు పట్టినప్పటికైన
నడవికి వేఁటాడ నరుగవలదు
జఠరాగ్ని బాధించి చంపుచుండిననైన
దినమున కొకసారి తినఁగవలయు
సుకుమారదేహంబు సొమ్మసిల్లిననైనఁ

ప్రమద్వర

గరివతలమున నిద్రఁ గాంచవలయు—

హా! విజయసేనా! పురీంద్రునకు నీయందిట్టి యాగ్రహము గలుగ నేల? మిత్రదర్శన మొనర్పక నిమిషమైన నిలువఁజాలవు; ఒంటరిగా నెట్లుండఁగలవు? వనమున భయంకరమృగ మొండు ప్రవేశించిన దని వినినయుత్తరక్షణమున నే బాణాసన మెక్కుబెట్టి, జ్యానాదము గర్ణపుటముల విందుసేయ, హయంబెక్కి చనువాఁడవు; మృగయావ్యాపారములు దలంపక యెట్లుండఁగలవు? పంచభక్ష్య పరమాన్నములు సంతుష్టి భుజించువాఁడవు; దినమునకొక్కమారు భుజించి యెట్లుండఁగలవు? హంసతూలికాతల్పమున మేనుజేర్చి సుఖనిద్రఁజెందువాఁడవు; కఠినప్రదేశముల నెట్టుశయనింపఁగలవు? కటకటా! విజయసేనా! ఇంతియకాదు. మఱియునొండు విశేషముగలదు. ఆలింపుము.

తే॥ గీ॥ నయనయుగములేతన్వి సందర్శనమున
సంతసాంబువృష్టిగురియు సంతతంబు
నా ప్రమద్వరను గలలోనైనఁ దలప
వలదు; కటకటా! యెంతయాపదఘటిల్లె?

వి. సే.—సుమిత్రా! నీవు కారణములేని విచారమునకు లోనైతివి. నీసందేశము నాకానందమే యొసంగినది! (ఆత్మగతమున)—

ఉ. హారముఁ గోరనేరను విహారము దూరము; హారముల్ మహాభారములౌనుగాదె? సువిచారము నేరముగాను మారు; దుర్వార విచారకారణము ప్రాణము ధారణసేయుటారయన్
మారుని కీరవాయను ప్రమద్వర లేని సుధర్మయందునన్

పురీంద్రుని వాక్యపరిపాలనము సేయునెడ విచారమున సంతోష

మొందవలయును. (ప్రకాశముగా) సుమిత్రా! పురీంద్రసేనుని సందేశాను గుణముగ వర్తించెదనని చెప్పుము. ఆతఁడు వాడివాలున నన్ను వాలుపనెంచినను, సంతోష సమాకలితుఁడనై సన్నద్ధుఁడనయ్యెదనని చెప్పుము.

సు—కుమారా! నీకు నేనెట్టి యుపకారమును సేయఁజాలనా? చీఁకటి రాత్రములువచ్చినవి; వెన్నెలలు రాకమానునే? — నేఁబోయివచ్చెదను.—

వి. సే—(అవనత వదనుఁడై) మంచిది. అప్పుడప్పుడు నీవిచ్చటకు వచ్చుటకు వీలుండదుకదా?

సు—కృపాపరతంత్రుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు నిజానిజము తెలుంగును. నేనుసుమిత్రుఁడనేని నీదర్శనమునర్పక యొకదినమైన మనిడఁగలనా?

తే. గీ॥ ఆయతమునఁ గ్రోసెడు; పొడుగందు బదియు
క్రోసులుగల భూధరమును గుట్టయనుచు
వారిరాసిని యొక సెలయేటటంచుఁ
దలఁతు మిత్రునిఁ జేరంగ వలయునపుడు

వి. సే—నిన్ను నేనెఱుఁగనా? సుమిత్రా! నేనుండెదను.

సు—కుమారా! పోయివచ్చెదను—(కొంతదూరమునఁబడచి, మగుడి వి. సేనుని సమీపించి) హా! విజయసేనా! నిందపాలైతివిసుమా! (కన్నీరుఁగార్చును. వి. సేనుఁడు. చేతిరుమాలున నాతనికన్నీరు దుడిచి)—

వి. సే—మిత్రమా! నాకై విచారింపకుము. నీవిట్లు దుఃఖింతువేని నేనెట్లు సంతోషము సూచింతును?

సు—కుమారా! సుసేనునివృత్తాంతము నీవెఱుంగుదువా?

వి. సే—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ? ఆతఁడింకను గృహమునకే తేఁలే

సు—హా! పరలోకమున కరిగినవారు మఱల యెట్లువత్తురు?

వి. సే—ఆఁ! ఆఁ! ఏమనుచున్నావు! సుమిత్రా! నిక్కమువచిం
సుసేనుఁడు సజీవుఁడేకదా?

సు—కుమారా! నిక్కము బాపనేల? సుసేనకుమారుఁడు మృగ మఱిగి యెంతకును రాఁడయ్యె. వనపాలకుఁడొకఁడరుదెంచి, కరవాలమొకటి యొసంగి పురీంద్రునితో, "దేవా! ఈలోహ మొకనెత్తురు మడుఁగునందు దొరకినది." అని చెప్పి యొసం ఆఖండితకృపాణమునీయది. వనపాలుఁడు నిష్క్రమించిన కొంత వేళకొక యాటవికుఁడరుదెంచి, సుసేనుని శిరోవేష్టనము జూపి, "ఇదిమన వనోత్తరదిశఁ బారునదిలోఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండఁ దెచ్చితిని." అని పురీంద్రునిముంగలఁ బెట్టెను. తరువాత ద్వా లకుఁడేగుదెంచి, "దేవా! విజయసేనుఁడు రక్తసిక్తంబులగు దుస్తుఁ గృహప్రవేశమొనరించెను. "సంగతియేమి? యనియడిగితిని; చె డయ్యెఁ; మాటాడలేదు!" అనిపలికెను. రోహిణీ ప్రమద్వారల నఁ టయు, శరణ్యమున నిన్న సుసేనుఁడు పరుషోక్తులనొప్పించుటాది గలవృత్తాంతమును జెప్పిరి. ఆతఁడు కత్తిఁ ద్రిప్పెనట! నీవారఁ జేయినిడితివట.—ఆదిగాఁగల విషయావలోకనమున నీవు—

వి. సే—హా! సుమిత్రా! దుర్భరము! దారుణము! సుసేనుఁడు మరణి లేదు! సజీవుఁడు! సజీవుఁడు!—నిదోషిని!—నాకు నిదుర వచ్చుచున్నది. శయ్యారచింపుము. (పడకగదివైపు పరుగెత్తును)

(తెర పడును)

తు రీ య ర ం గ ము

(ప్రదేశము ఒకగది. ప్రవేశము. ప్రమద్వర, రోహిణీ విచారమనస్కులై)

ప్ర—రోహిణీ! నిజమేనా! అయ్యో!

చ॥ కరము మనోభిరామమున 'గాదిలిసోదరి!' యంచుబిల్చునే?
నరనిమిషంబు భోజనము సల్పుడు జాలముసేయఁదాన స
త్వరముగ నేగుదెంచు; వినుతంబగు బుద్ధి గరించునన్ను; నే
త్రరఁగున నాసుసేనుని మఱందలపోయకె నూదునక్కటా!

చెలియా! నామంగళము గోరువాఁడు, నాయనుంగు సోదరుఁడు భూమినింక లేఁడా? నికృంబగునే?—హా! అన్నయ్యా!

తే. గీ॥ ముద్దుచెలిఁగొన్న రీతి యేప్రొద్దు నన్నుఁ
బిలుచువాఁడవు మణిసౌధ వీథులందుఁ,
బాసినాడవె భీకర వన్యసీమ
పాతకీ! యనిపిల్చి కోపంబుకతన!

చెలీ! రోహిణీ! ఈమాట నేనమ్మఁజాలను.—ఏమో!
(అన్ననుద్దేశించి)—

ఆ. వె॥ విజయు శాంతిగుణము వెలయంగతుదిదాఁకె
మానధనుఁడ వౌటఁ బ్రాణములను
చేతిహేతి భయద పాతంబుచేతను
గోలుపోయినావె? కూర్మియన్న!

హా! రోహిణీ! నా సహోదరుఁడు, నాయనుంగు సుసేనుఁడు, మరణంబు నొందియుండునని నాకుఁదోఁచకున్నయది.—ఏమీ!

ఆ. వె॥ కడిఁదిశరభ మృగనికాయమైనను, లేక
హరులుగాని, మత్త కరులుగాని
భయము నెఱుఁగఁడెదను; బాధించి చంపెనో?
కాలవశత నొండు కఠిన మృగము?

నామనంబు పరిపరివిధములఁ బోవుచున్నది. సకియా! నీయుద్దేశమేమి?

రో—చెలీ! నిక్కము దాపరాదు. ఎఱిఁగినయుదంత మాప్తులకుఁ జెప్పనిచోఁ బాపము దాపురించును.

ప్ర—నీమాటలు నాకించుక యాశకలిగించుచున్నను, నీముఖవైఖరి దానిని పూర్వపక్షము సేయుచున్నది.

రో—అమ్మా! చెప్పితీరవలయును!

సీ. అసితోత్పలంబును నపహసింపఁగఁ జాలు
చక్కని నునుమేను చాయవాఁడు;
జయలక్ష్మికావాస స్థానమైయొప్పారు
రమణీయమైన యురంబువాఁడు;
ఎగు భుజంబులవాఁడు నగుమోము నందొకి
యింతకోపంబు భావించువాఁడు
భయ మెఱుంగనివాఁడు పటు పరాక్రమనిధి
నిశ్చితార్థంబును నిలుపువాఁడు
తే. గీ॥ కటకటా! సుసేనుఁడు ఘోర కాననమున

విలయ కాలమునాఁటి వేవెలుఁగు రీతి
బాధబెట్టి విజయుని దుర్భాషణముల,
నతని క్రూరాసి కెరయయ్యె నబ్జవదన!

ప్ర—హా! హా! హా! (మూర్ఛిల్లును. రోహిణి శైత్యోపచారవిధులు గావించును)

పు. సే (ప్రవేశించి)—కుమారీ! విచారింపకుము.—అమ్మా! లే! లే!

ప్ర—(లేచికూర్చుండి) అప్పగారూ! విజయసేనుఁడు హంతకుఁడు కాఁడు.

తే. గీ॥ పూఁచునే చంపకలతకు మోదుక సుమ
ము; గఱికను మేయునే సింహము; మధువువడ్డ
యునొకో చేఁదుగుణము; ధాత యోర్వలేక
చారుధవళతలమున లాంఛనము వెట్టె!

పు. సే—కుమారీ! నిజమెఱుంగుటకు వలయుసాధనములు లేకపోలేదు. విజయసేనుఁడు మానవుఁడు. మానవునకు సహజములగు కొన్నికొన్ని లోపములుండితీరును. దురాగ్రహంబున ముందు వెనుక లరయక, నా కుమారరత్నమును, నాకులార్ణవసుధాధాముని, నాసంతోషవర్ధనునిఁ జంపినాఁడు. అతనిని కఠిననిర్బంధన శిక్షపాలుగావించితిని; కాశ్మీరదేశాధీశ్వరునకీయుదంతమంతయును వ్రాసిపంపితిని. ఏదియెట్లు జరుగునో?

ప్ర—జనకా! తొందరపడవలదు. విజయసేనుఁడు మీకుకొత్తవాఁడు కాఁడు. అతనిగుణగణనము మీరెన్నిసారులుచేయలేదు. తలపోయుఁడు. నిజానిజము లెఱుంగుఁడు.

రో—ఆర్యా! కుసేనుఁడు నిజముగా మృతిబొందియుండునా? వనమంతయును వెదకింపుఁడు.

పు. సే—వెఱ్ఱిబాగులదానా! పగలు రాత్రియనిన నమ్మువా రెవరు?

(ఇంచుక యోజించి) కుమారీ! ప్రమద్వరా! హేమపాలుఁడు నీతోడ నేమియో మాటాడునట! అతఁడిప్పుడే యిటు వచ్చును. నీవలంకృతవై యాతని రాక నిరీక్షించుచుండుము.

(నిష్క్రమించును)

(యవనిక జారును)

పంచమరంగము

(ప్రదేశము. అరణ్యము. ప్రవేశము. వింతముసలిది)

హా! ఎన్నెన్ని మార్పులను జూచుచున్నాను. నిజము. నాయది కష్టపుఁ బ్రతుకు! దైవమా!

కం॥ మఱియొక జన్మం బెత్తుట
స్థిరమా? యటులేని నీకు శిరమొగ్గెద, నా
పరితాపంబును దీర్పఁగఁ
గరుణాకర! యిట్టిజన్మ గరుణింపకుమా!

(యోజించి, తలయూచి, ముందునడచి, మీదఁజూచి) అబ్బా! మెఱుపులు, గర్జానినాదములు, మేఘమాలికలు, తెగపి నెఱుంగకున్నయవి! వర్షము ధరగుండఁ గూల్చినట్లు గురియుచున్నది. అబ్బబ్బా!

తే. గీ. చింకిగుడ్డలు దాలిచి; శీతలపవ
మాను బాధకు వణఁకుచు; మేన వర్ష
ధారలు ప్రవహింప; నిలువనేరక, నిబి
డాంధకారమునఁ దిరుఁగు దశవియ్యండపు

(ఉహూ హూ హూ, అనివణకుచు, కొంతదూరము నడచి, ముందుచూచి)

తే. గీ॥ దుష్టలోకము మధ్య నుత్కృష్టుఁ డొకఁడు
గలుగునేని సత్కీర్తిని గాంచురీతి;
అల్లదే! తమోభరితమౌ యటవిసీమఁ
గానఁబడు దీపరేఖ ప్రకాశముగను!

అటకుఁబోయెదను. ఈరాత్రి యచ్చోటున విశ్రమించెదను. (ముందడుగిడి) అబ్బా! పాదములు వణఁకుచున్నవి. (స్థైర్యమవలంబించి)

తే. గీ॥ పెళపెళ విఱిగినను మిన్ను విఱుగుగాక!
అవనిపాతాళ మంటిన నంటుగాక!
ప్రాణములు నాదు కంఠంబుఁ బాయుదాక
విడతునే శపథంబు దుర్వినయగతిని

(పుళిందుని సౌధమునుసమీపించి) ఇది వనరాజు పుళిందుని సౌధరాజము. ఆహా!

ఆ. వె॥ ధ్వజము గానఁబడదు, దాని టపటప ధ్వ
ని వినవచ్చుచున్నది విశదముగ;
నాకసంబునంటు ప్రాకారవిలసిత
హర్మ్యరాజ మిట్టి దవనిఁ గలదె?

దౌవారికుఁడు—ఎవరు! ఎవరు!

విం.ము—ఓయీ! మీరాజుతో నిట్లు చెప్పుము.

తే. గీ॥ దిక్కులేనిది; యబల యర్థి; పరగాదు;
తిండి యెఱుఁగదుస్వామి కొన్ని దినములయ్యె

నేఁటి చలిబాధ సైరించి నిలువలేక
నీదుశరణంబు గోరెను నృపకుమార!

అని చెప్పిన యనంతరం బాతని యభిమతము శీఘ్రింబ నాకెఱిం
గింపుము.

క—పో! పో! ఇప్పుడు నేను చెప్పలేను.

విం.ము—ఏమీ! ఈపొగరుబోతుతనము! ఓరీ! నన్ను దిరస్కరింతు వేని
మీయేలికతో నీసోమరితనం బెఱింగించి, నీకూటిలో మన్నుపోయిం
తును. జాగ్రత్త!

క—(భయముతో) అమ్మా! నీవువన దేవతవో! లేక మఱెవ్వరో! నీసం
దేశమేమి?

విం.ము—(దిక్కులేనిది; అనుపద్యము మఱల చదువును)
(దౌ. లోనికరుగును)

విం.ము—(ఆత్మగతమున)

తే. గీ॥ ఏమి! శుభసూచకంబొకొ? కాదెమొ? దుర్భ
రంబగు నలజడియగునో? వ్రాతయెట్టు
లున్నదో కాని, యుత్సాహ ముద్భవిల్లి
పొంగిపొరలెడు తరఁగల్ల పోల్కినెదను

(దౌ. ప్రవేశించి) అమ్మా! లోనికి. (దారిచూపును. కళింగుఁడెదురేగు
దెంచి) సోదరీ! నీసందేశము మాకు జాలికలిగించినది. నీయిష్టము
వచ్చినన్ని దినములు మాగృహమున నుండవచ్చును.

విం.ము—సోదరా! నీహృదయము పవిత్రవంతమైనది. నన్నింకను
బోల్చుకొనలేదా?

క—(స్మృతినభినయించి) ఔనౌను! ఎఱింగితిని. నాఁడు వనమధ్యం
బున, పురేంద్రసేనుని యాతని పరివారమును పంకిలసమర్గం బొనర్చి

గీటడంచువేళ, నీవకా యరుదెంచి, ప్రమద్వరయొనికి సురక్షితమని ధైర్యమొసంగితివి. సోదరీ! నీయుపకారము నేనెన్నటికిని మఱువను. చినిఁగిపోయిన యీదుస్థులు నీకుదగవు. చాలదినములనుండి భోజనము లేదట! పాపము! కరంబుడస్సియున్నదానవు. రమ్ము. (దాని చూపును నిష్క్రమింతురు)

షష్ఠ మరంగము

(ప్రదేశము. ఒకవసారా. ప్రవేశము. వింత. ముసలిది)

భోజనమైనది. సమయము మధ్యరాత్రము. నిద్రింతునా?—సౌఖ్యమనుభవింప నేఁబుట్టలేదు. ఏనాఁడాఘోరంతము జరిగినదో, యేనాఁడు మానవుఁడు రాక్షసుడాయెనో, యేవిషమ దినంబుననుండి నేఁటివఱకు నిరంకుశముగ పాపమే విజృంభించు చున్నదో, యాదినమునుండి సుఖములన్నిఁటికి నొక్క నమస్కార మొనరించితిని. అదిగో! ఆగదిలో నెవ్వరో మాటాడుచున్నారు; వారినాలించెదను. (పరిక్రమించి, వినుట నభినయించును)

(నేపథ్యమున)

తమ్ముఁడా! నేఁడే యామెను మనము దీసికొనిరావలయును.

విం.ము—ఎవరిని చెపుమా?—ఔను! ప్రమద్వర నే? 'వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః'

(మఱల నేపథ్యమున)

పరిహారము సిద్ధముగనే యున్నది. మఱియొక యరగంటలో బయలుదేరుదము.

విం.ము—(పరిక్రమించి) సరియె. వీరియుద్దేశము బోధపడినది. ఆమెను

లా॥ ప్రమద్వర

వీరు బలాత్కారముగా నిటకు దోకొనివచ్చినను, నేనిచ్చటనుండు నంతదనుక, వీరామె నేమియుఁ జేయఁజాలరు. ఇదినిశ్చయము. అదిగో! అది పాకశాల. ఎవరో భాషించుచున్నారు. ఆలించెదను. (పాకశాలను సమీపించును. వినుట నభినయించును)

(నేపథ్యమున)

ఒకఁడు—ఒరే! మాలీ! ఈ పందిచర్మ మెంతగట్టిదిరా? మఱచితిని. సాయంకాలము మసాలా తెప్పించితివా?

మఱియొకఁడు—ఒరే! వెంకా! అన్నియుసిద్ధముగానున్నవి. దానిగొంతుకలో నల్లగానున్నది. అదేమిరా?

వేఱొకఁడు—ఎవఁడో వెఱ్ఱివాఁడు వేఁటాడినాడురా? ఇదియొక కత్తిముక్కరా? (పైకివిసరును)

విం.ము—(ఆఖడ్గఖండమును గైకొని, పరిశీలించి చూచి) దీనియుపయోగము ముందు ముందుఁ దెలియఁగలదు. ఓఖడ్గఖండమా!

తే. గీ॥ వారినిధి మధ్యమందున పడవవాఁడు
కాలయాపమునకు సుఖతరమైన
పాఁటపాడును గాని, తాఁబడయనెంచి
రత్ననిధులకుఁ జేయునే యత్నములను?

(దానిని సంచిలో నిడికొని, యడుగులచప్పు డాలించి) ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది. పుళిందకళింగులు పురీందుని గృహమునకుఁ బ్రయాణమైనతరువాత యీసౌధమంతయును బరీక్షించి చూచెదను. ఎన్నెన్నివింతలు బయలుపడునో!

(నిష్క్రమించును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

పంచమాంకము

ప్రథమరంగము.

(ప్రదేశము. ఒకగది. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై)

హా! సుసేనకుమారా!

చ॥ కలకలలాడు నీముఖముఁ గాంచెడుభాగ్యము నాకు లేదె! ము
ద్దులొలుకు నీసుధామధురతుల్యములైన ప్రమోదభాషణం
బులు జెవులార నేవినఁగఁబోలనె? నాపయిఁ గోపగించితో?
చెలిమిదలంపవా? తగునె? చిన్నతనంబునుగూర్పఁ దమ్ముఁడా!

కటకటా! లోకము నన్ను హంతకునిగా నమ్మినది.

తే. గీ॥ కులగిరులను భుజములపై నిలువఁబెట్టి
భారమైనను మోసెద పాటుపడుచుఁ
గాని, తమ్మునిఁజంపిన కఠినహృదయుఁ
డీతఁడను నింద నేను సైరింపఁజాల!

సోదరా! సుసేనా! నామాటకేమి! విజయసేనున కిన్నఁడును సౌఖ్యములేదు. వాని విచారము లోకమున కానందకారణము, నీవు చిరంజీవివై యుందువేని శోకమియు ప్రమోదము.

తే. గీ. ఒకదినంబున ముల్తాను నికటభూమి
మీఁద హయములపై నెక్కి మేరమీఱి
పోవునప్పుడు, 'విజయా! నభోంగణమున
కట్టులే పోదమొకసారి యెఱుఁగుమిదియ'

అని దరహాసాంకుర విలసితాననుండవై పలికితివి. నీవిప్పుడు లోకమునవిడిచినటుల పరలోకమున కఱిగినను, కటకటా!

తే. గీ. మొండివాఁడను; కఠినుఁడ; మూఢమతిని;
సోదరుని సంహరించిన క్షుద్రుఁడ నేఁడు
మేనుమోచిన షాఁడ; నీతిరెఱింగి
తనువులోపలఁ బ్రాణాలఁ దాల్తునింక!

(అడుగులచప్పుడాలించి) ఆ వచ్చువారెవరు?

(నేపథ్యమున)

మిత్రమా! నేను హేమపాలుఁడను. నాయాగమనము నీకాశ్చర్యకారణమే యైనను, నీశ్రేయమాగసి వచ్చుటవలన నీవు నన్నాలింతువను నమ్మకమున్నది.

వి. సే.—సుసేనుని వృత్తాంత మాద్యంతము నానుండియెఱుంగ నెంతువేని, నేధన్యుఁడనయ్యెదను; దైవము నిన్నురక్షించును.

(నేపథ్యమున)

చాలసేపు మాటాడుటకు సమయము లేదు. నేను న్యాయాధికారిని గాను; నీస్నేహితుఁడను. నేనిటకు నాపనిమీఁద వచ్చుటలేదు. నీకత్యంత మిష్టమైనవారి సందేశమును గొనివచ్చితిని.

వి. సే.—ఆర్యా! లోనికిరండు. (హేమపాలుఁడు ప్రవేశించును)
ఆయాసనమధిష్ఠింపుఁడు. (హే. పా. కూర్చుండును)

హే.పా—సందేశహరులు కాలయాపనము సేయరాదు.

వి.సే—ప్రమద్వర పంపినవార్త యెట్టిది. ఆమెయైన నన్ను నిర్దోషిగా భావించునా?

హే.పా—(మిన్నకుండును. విజయసేనుని ముఖలక్షణములను బరీక్షించుచు)

వి.సే—ఏమి! హేమపాలా!

కం॥ సకలావస్థల నెవత్తెను
త్రికరణములు సాక్షిగాగ తెలియుదునో, యా
వికసితజలరుహాలోచన
యకలుష మతిగాఁదలంచునా నను? చెపుమా?

హే.పా—విజయసేనా!

ఆ. వె॥ వేయునేల? పలుకు వినుమొక్కటే చాలు
సరళమైనఁ బరుషతరమయైన
నీదు శ్రేయమరసి నీరేజపత్రాక్షి
వ్రాసి యుత్తరంబు బంపె నిదిగో!
(జాబిచ్చును)

వి.సే—(అందులోని నసంభ్రమముగా)

తే. గీ॥ జలకణంబుల కాశించు చాతకంబు
జలధరంబులఁ గాంచిన సంతసించు
కరణి; యామెను గనులారఁ గనకయున్న
నామె వ్రాలైనఁ గని మోద మందువాఁడ

(చదువును)

“విజయసేనా!

దైవము మనయెడ ననుకూలుఁడు గాడయ్యె. నీవిప్పుడు దారుణా

వస్థలో నున్నవాఁడవు. హేమపాలుని యుద్దేశానుక్రమముగా నీవాస రింపవలయును. అతఁడు నిన్ను సురక్షితస్థలమునకు దారిజూపును. సత్వరముగ బయలుదేఱిపొమ్ము. ఇది మదీయప్రార్థన. గ్రహింపుము.

ప్రమద్వర ॥

హా! ప్రమద్వరా! హా! ప్రమద్వరా! విజయసేనుఁడు ద్రోహి యని నమ్మితివా? ముద్దుకుమారుని, సుసేనుని జంపినపాతకి యని నమ్మితివా నాగుణముం నీకుఁ గొత్తయా? అయ్యో! నేజీవించి యేమి ప్రయోజనము! —హా! హేమపాలా! ప్రమద్వరను జూచెదను. మిత్రుఁడనని నాగదిలో నడుగు బెట్టితివి. నాయభిమతమును దీర్పుము. సేనామెను దప్పక చూడవలయును.

హే.హ.— విజయసేనా! అది వలనుపడదు! శాంతించు. శాంతించు!

వి. సే— శాంతమా!

ఆ. వె॥ గాలి ప్రోత్సహింప గంభీరనాదంబు
జేసి దిశలనెల్లఁ జెవుడుపఱచు
సాగరంబుఁజేరి శాంతించు, శాంతించు
మనుచుఁ బల్కునెడల నగునె ఫలము?

సేనామెను తప్పక చూడవలయును. నీ వీయుపకృతి సేయఁ జాలవా?

హే.పా.— విజయసేనా! నీకు వెఱ్ఱియాయేమి? నీ శ్రేయమారసి, పురీంద్ర సేనునకుఁ దెలియకుండ యిటకరుదెంచితిని. నీతో మాటలాడిన నెంతయో చేటుగలుగు. నిజానిజము లెఱుంగను; గాని, యెల్లరు చెప్పుకొనునది యేమన, సుసేనుని వనీతలమున నీవ సంహరించితివట! హంతకునితో మంతనము కీడు! తెలిసినదా?

సే— హేమపాలా!

తే. గీ॥ జగమునందున సంతోష సరణులందు
సకియ ప్రణయజనిత సంతసంబు నిర్మ
లంబు, నిత్యంబు; సర్వ కాలంబులందుఁ
బెఱుఁగుఁగాని, విఱుగదు; భూవరకుమార!

కాని వాఙ్మానసక్రియల నొక్క రమణినమ్మికొని, యామె నే భావించు వానిం గని వేల్పులోర్వలేక, నిష్కారణముగ నామె మనోగతమున నభావముఁ గల్పించునాఁ డాతనికీజగముతోడి దేమియు నుండఁబోదు.

తే. గీ॥ తన మనోకాంత నిశ్చలత్వమునుబూని
కాంచువేళల ప్రేమ సుఖతర మన్య
మైన మరణమే మధురము; గాన నేను
చక్షువులు మూయువాఁడను సత్వరముగ

హే. పా—(ఆత్మగతమున)

తే. గీ॥ మానసిక దుఃఖ మాననమండలమునఁ
గలుగ; నున్నతమైన వక్షస్థలంబు
పైని ముద్దుమోమును వాల్చి వసుధఁజూచు
వీనిచిత్తరువును వ్రాయు వానిపేరు
కలఁగు జెలఁగు స్థితులమధ్య నిలచుఁగాదె?

(ప్రకాశముగా)—విజయసేనా!

తే. గీ॥ రమ్ము! దుస్తులుదాల్పుము; రయముననొక
మాటలేక నీమెచ్చు ప్రమద్వర యుప
దేశమనుసరించి బయలుదేరుమిా? యు
సురులునిల్చు; లేనియెడల దురితమగును!

వి. సే—ఏమీ! పాఱిపోవుటయా! హేమపాలా! పురీంద్రసేనునియాజ్ఞ నీవు వినలేదా? అదియెంత తీవ్రమైనది! తదీయాజ్ఞోల్లంఘనము సేయ మనస్సంగీకరింపకున్నది! అదియునుంగాక,

ఆ. వె॥ అర్ధరాత్రమందు నభిమానమును వీటి
బుచ్చి, కారణంబు పొరయకుండ
పాఱిపోయినయెడ బాలును సేనునిఁ
జంపినటుల నన్ను జగము దలఁచు

నేను పోవఁజాలను! హేమపాలా! తొందరపెట్టకుము.

హే. పా—అటులేని ప్రమద్వర పలుకు వ్యధరింపవా? ఆమె కల్లతింగింతునా?

వి. సే—ఆర్యా! అట్లు చెప్పవలదు.—అట్లు చెప్పవలదు.

హే. పా—విజయసేనా! నీయందు పురీంద్రసేనాదులకుఁగల యనుమానముల నిజానిజములతో నాకుఁబని యేమియును లేదు. ప్రమద్వర యుత్తరమువలన నీవీసౌధమును వీడ్కొలిపిన నామె సౌఖ్యవతిగానుండునని నాకుఁదోఁచెడిని. నిక్కవంబంతియ. నీయిప్పటి మనోగతమామెకెఱింగింతునేని, యామెకు మతిభ్రమణము గలిగెడిని.—బహుశః మరణించునని తోఁచుచున్నది. ఇది నీకు సంతోషమా?

వి. సే—హా! హా! ఆమెమృతిఁ బొందుట నాకానందమా!

ఆ. వె॥ చూఱుకత్తినగ్నిఁ జుఱచుఱఁ గాల్పించి
బలముమెఱయ హృదయ భాగమందుఁ
జనఁగలోఁతుగా ఖసక్కునఁబొడిచిన
సంతసంబు గలుగఁ జాలునొక్కొ?

హే. పా—అటులేని, నీవీమందిరమును వీడ్కొల్పుము. ఒకవేళ నీవిచ్చటనే యుందువేని, సుసేనునిఁ జంపితివని నేరముస్థిరపడును. నిన్నురితీయుదురు. వీదారుణమరణము ప్రమద్వరను జంపివేయును. నీచ

ముగాఁ జచ్చుటకంటె, సన్మార్గమున మరణించుట సర్వజనజేగీయ మానము! హాతిహామ్మ! హాతిహామ్మ! అని ప్రమద్వర నాలోఁ బ్రతి ధ్వనించుచున్నది. నీవాలించుచున్నావా?

వి. సే—(కరములుజోడించి, కన్నులుమూసి)

చ॥ కనులకుఁగానరాక మమ్ముఁగావఁగనున్న సురేంద్రులార! నా
మనము వచించు మీరరసి మన్ననసేయుఁడి పాపమేని, నా
యునికి కతంబునన్ చెడుగులొందును నాప్రియకాంత,యాసుసే
నుని వధియించినాఁడనని నోటికి వచ్చినరీతి నన్ను దూ
షణలొనరింప నీజగము? చారులు నన్ దెగ వేయనీ? పురీం
ద్రుని హృదయాంతరాళమును రోషభయంకరవహ్ని గా
ల్చినను; మదీయమానసముఁ జేరిసతంబు వసింపనెంచు సా
ధ్వని ముదమొందఁజేయఁగడు వేగము పోయెద నాలకింపుడా
హేమపాలా! దారిచూపుము.

హే. పా—రమ్మ! బైట హయంబాయత్తము. నా సేవకుల నిరువుర నీవెంట కొంతదూరము పంపెదను. దైవము నీకు మేలు గూర్చుగాత!

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము. సుమిత్రుఁడు)

పాపము! విజయసేనునియవస్థ కడుంగడు విచారకరము. ఏకారణమువనో నిర్బంధమునుండి తప్పించుకొనియె. దురాత్ములు పులింప

కళింగులు ప్రమద్వరను బలాత్కారముగాఁ గొనిపోవుచుండ వారలనొంచి యామెను విడిపించెను. పురీంద్రుఁడు కుమారికను రక్షించినందుల కాతనికిఁ గృతజ్ఞతా పూర్వకములగు నాశీర్వచనములు చేసి, పుత్ర ఘాతకుఁడనినమ్మి దూషింపఁబడినను, మరల కఠిన కారాగారమున నుంచుఁడని భటుల కాజ్ఞయిచ్చెను. హేమపాలుఁడు కపటాచరణ ధురీణునివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు విజయసేనుఁడు దోషియగుట దండనతప్పించుకొన నెంచి పారిపోయినటులను, తనచారులిరువు రాతనిని వెంబడించినటులను, వారలనాతఁడు వధించినటులను పురీంద్రున కెఱింగించెను. ఇందు నిజమెంతకలదో? లక్ష చెప్పినను, విజయుఁడు హంతకుఁడుగాఁడు. అట్టి కరుణామతి, ధర్మప్రియుఁడు, సత్యనిరతుఁడు, ముల్లోకముల లేడు. అయినను, వానిపై నిందపడినది. ఇదికదా లోకధర్మము! నేను సుమిత్రుఁడ నేని, విజయునిఁ గాపాడితీరెదను! (ముందుచూచి) విజయసేనుని దర్శించి, కొన్ని సంగతులు ముచ్చటింప వలయును.

(నిష్క్రమించును)

తృతీయరంగము

ప్రదేశము. కారాగృహము.

(ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు; పురీంద్రసేనుఁడు)

పు. సే — కుమారా! నిక్కము వచింపుము. రోహిణీ ప్రమద్వరల వాక్యములు మృషలా! అరణ్యప్రదేశమున సుసేనుఁడు కరవాలము ఝుళిపించుచు, నిన్నుఁ బరుషోక్తులనొప్పించి, కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వ

నట. నీవు కోపారుణితలోచనుండవై యెరపైఁ గరమిడితివట! క్రూర భుజంగమును దలఁపించు నీకరవాలమున వానిశిరము నఱకితివా?

వి. సే.— తండ్రీ! విజయుఁడు మీకు క్రొత్తవాఁడు కాఁడు. సుసేనుఁడు కానరామి మీ రెంతవిలపించుచున్నారో, యంత కెన్నియో రెట్లధికము నేను దుఃఖించుచున్నాను. హా! పాపకాలము! ఏ సుగుణవిలాసుని నోరారఁ 'తమ్ముఁడా!' యనిపిలతునో, యేమనోహరగాత్రుని శీతల పరిష్వంగ సుఖమున మితిలేని యానందము జేకూరెడినో, యే వీరావతారుఁడు పజ్జ నిలువ, ఘాతుక మృగతండములపై నేగుదెంచి వను సరవసేయునో, యాసుసేనకుమారునా, యీ హస్తములు వధించుట! హా! విధీ! నీ వెంత కటికమతివి!

పు. సే.—(కన్నీరునించి) కుమారా! కాశ్మీరనాథుని పంపున న్యాయాధికారులు ఱపిటకువచ్చెదరు. వారియభిమతాను గుణముగ వర్తింపవలయును. నిన్ను నే నెంతయో ప్రేమింతును!—కటకటా!—కుమారా! నేఁబోయెదను. బహుశః, ఇదియే కడసారి చూపు!—హా! సుసేనా! హా! సుసేనా! నీవు నాకుఁ గానరావా? మదీయ వంశాబ్ధిచంద్రా! సద్గుణసాంద్రా! భోగదేవేంద్రా! హా! హా!

(నిష్క్రమించును)

వి. సే.—అదిగో! సుమిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాడు. ఆతఁడు మిత్రాఖ్యాసార్థకగుణుచువాఁడు. ఆతఁ డేమిచెప్పునో?

(తెంపడును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

షష్ఠాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి—ప్రవేశము సుమిత్రుఁడు)

ఎన్నిసారులడిగినను, సుసేనుఁడు సజీవుఁడనియే చెప్పెను; గాని యాతనిమరణమును సూచింపుచుండె. విజయునిఁ గాపాడునుపాయమేమి? ధర్మముజయించును; సత్యముస్థిరము; అనుమాటయందు నర్థములేదా? కాలము నిష్పక్షపాత బుద్ధిగల మిత్రము. ముందుముందన్నియు బయలుపడును.—వజ్రపాణి నాలుగుదినములనుండి జ్వరపీడితుఁడు. ఆతఁడిప్పుడు శల్యమాత్రుఁడు. దయ్యములను జూచునటుల భయపడును. ఆతఁనియవస్థ పగవానికైన వలదు. నేఁడు నన్నాతఁడు చేరంబిలచి, "సుమిత్రా! నేనుచాలదినములు జీవింపను; నాకు మృత్యువు సమీపవర్తిని! నీవు సత్వరముగఁబోయి నామేలికయగు హేమపాలునిఁ బిలచికొనిరమ్ము." అనివాక్రుచ్చెను. హేమపాలునకాతని సందేశమెఱింగించితిని. ఆతఁడిప్పుడే రాఁగలఁడు. వీరిరువురి సంభాషణము నేనాలింపవలయును. (ముందుచూచి) అదిగో! గదితలపుచేర వేయఁబడియున్నది. మెల్లన పోయి వజ్రపాణి మంచముక్రింద దాగుకొనియెదను. పిమ్మట కర్తవ్యమూహింపనగును. —దైవమా! భారము నీయది! (లోనికరుగును)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. పడకగది. ప్రవేశము. రోగపీడితుఁడు వజ్రపాణి మంచము మీఁద పొరలుచు; హేమపాలుఁడు ప్రక్కనుగల కుర్చీమీద కూర్చుండియుండును)

హే. పా. — వజ్రా! నిన్నుఁ జూచిన విచారము గలిగెడిని.

ఆ. వె.॥ కనులు లోఁతుకేగెఁ గాంతిపోఁజొఁగె మేను
గాత్రమెల్ల శల్యమాత్రమయ్యె
బొందిలోని ప్రాణి పోయెనో, యున్నదో
చెప్పఁజాల; ధాత చెయిదమకట

(వణకుచు) వజ్రా! నీ దేహస్థితి యెట్లున్నది? నీవు నన్ను రప్పింపఁ గారణమేమి?

వ. పా.— హేమపాలా! తలుపుదగ్గర వేసితివా? నీవొక్కఁడవే యున్నావు కదా?

హే. పా.— అవును. తలుపు వేసితిని; భయములేదు చెప్పుము.

వ. పా.— (ఉస్సురనుచు) మన మొనరించిన దారుణకృత్యముల నెఱుంగ నేరికి నింతదనుక వలనుపడినదికాదు. ఇప్పుడు దుర్జ్ఞేయములగు నుపద్రవములు మనలఁ జుట్టుముట్టినవి! (నిశ్వాసపూర్వకముగా) అబ్బా!—

హే. పా.— (భయముతో వణఁకుచు) ఉపద్రవములా! ఉపద్రవములా! దుర్జ్ఞేయములా! వజ్రా! తీవ్రములగు బాణములు నాహృదయమును గుంప పోవుచున్నవి. నే సైరింపఁజాలన్ను— దుర్జ్ఞేయములా! వజ్రా! కన్నులు మూసెదవేమి? బాష్పములు గార్తువేల? చెప్పుము! చెప్పుము!

వ. పా.— చెప్పెదను.— తాళుము!— విజయసేనునిగూర్చి చెప్పెదను.

హే.పా— ఏమీ! దురాత్ముఁడు విజయునిఁగూర్చియా? వాఁడు మనల నేమి సేయఁగలఁడు?

వ.పా— నిన్నరాత్రి నేను చల్లగాలి నాఘ్రాణింప మేడక్రిందకుఁ బోయి రాజమార్గమున నిటునటు ప్రచారము సేయుచుంటిని. అప్పుడొక పురుషుఁడు ముఖము నుత్తరీయమునఁ గప్పుకొని, నన్ను సమీపించి, 'వజ్రా!' యనిపిలచెను. నేను వానిని చాలసేపు నిదానించి చూచి, "దుర్జయా! ఇంతరాత్రివేళ నిటకేలవచ్చితివి?" యనియడిగితిని. అతఁడు పుళిందుని సేవకుఁడు; మఱియు నాకుబంధువుఁడు. వాఁడు నన్నుఁ దన యేలిక సౌధమునకుఁ దోకొనిపోయెను. పారావతమను పేరుగల భూగృహమొండా మేడయందుఁ గలదు. దానం బ్రవేశించిన యనంతరంబ, యొక కారాగృహమునకు దారిచూపెను.— హేమపాలా! ఎవ్వరును లేరుకదా? ఎవరైనవిన్న మనకొంప మునుఁగునుసుమా?— అందుఁ శుష్కించి, విచారభరంబున కళదొఱఁగి యున్న బాలుని నాకుఁ జూపి, "వజ్రా! చూచితివా? సుసేనుఁడు మరణించినటుల లోకము నమ్మినది. నిక్కువంబిట్టులున్నది. పుళిందుఁడీతనిని చెరయందుంచినాఁడు. నీవు హేమపాలునితో, మా యేలిక మాటగా నిట్లనుము. ప్రమద్వరను పుళిందుఁడు బరిణయంబాడ నిశ్చయించెను. కావున నీవు పురంద్రినితోడఁ జెప్పి యీసంబంధము బలపఱుపవలయును. అట్లొనరింతువేని, ప్రమద్వర నాగృహమునఁ గాలుపెట్టిన నాఁడే సుసేనుని వధింతును; లేనినాఁడు సుసేనుఁడు జీవించియున్నవార్త ప్రకటించి, నిన్నుదుఃఖపెట్టెదను. నీజవాబు రేపటిరాత్రి నాకుఁ జేరవలయును. ఇవి పుళిందుని పలుకులు. వజ్రా! మీద నీయిష్టము." అని చెప్పినాఁడు.

హే.పా— (భయముతో) వజ్రా! నీవుజ్వరబాధితుఁడవై యిట్లు పలుకుచున్నావా? ఇదినిక్కువంబు కానేరదు. ప్రమద్వరను క్రూరులకా

యప్పగించుట? ఇది నేను చేయఁజాలను.

వ.పా — హేమపాలా? పలుమాటలేల? నేఁటిరాత్రి దుర్జయుఁ డిటకు వచ్చును. నీవొకలేఖ వ్రాసి యాతనికొసంగవలయును.

హే.పా — ఏమనివ్రాయ వలయును?

వ.పా — వ్రాయుము. చెప్పెదను. (లేఖవ్రాయును. వ.పా చెప్పును)

"శ్రీవనరాజు పులిందమహాశయునకు: —

నీసందేశము నాకానందమిచ్చినది. ప్రమద్వరను నీకొసంగి పరిణయము గావింతును. సుషేణుని కారాగృహమున నే వధింపుము. ఆతఁడు జీవించునంతదనుక ప్రమద్వర నీగృహ మలంకరించుట కష్టసాధ్యము. తమ్ముఁడు కళింగునకు నాయభివాదములు.

హేమపాలుఁడు."

హే.పా — ఈలేఖాంశము లాచరణీయములా?

వ.పా — వెఱ్ఱివాఁడా! భుజఁగజాల్ముఁడు మస్తకమునఁగల మణినుపహరించుకొనునా? ఈగండము గడచినతరువాత ప్రమద్వరను ముత్తెల తీసికొనివచ్చెదము. భయములేదు. నాకు బాధయధికమగుచున్నది. నేనుమరి బ్రతుకనేమో? నాయొనర్చిన పాతకములు దలంపున వారు నపుడు నాకత్యంతము భయమగుచున్నది. అదిగో! సత్యపాలుఁడు! అదిగో! ఆతని ప్రియసుమిత్ర! అబ్బా! నేను వారలను జూడఁజాలను! హేమపాలా! హమ్మ! హమ్మ!

(హే.పా పరుగెత్తి యావలికరుగును. వ.పా ఒడలంతయు బట్టల గప్పుకొనును) (తెరజారును)

తృ తీ య రం గ ము

ప్రదేశము. పులిందుని సౌధమున నొకభూగృహము.

(ప్రవేశము వింతముసలిది)

ప్రమద్వర హరణార్థమై పోయిన పులిందకళింగులింకను రాలేదు బహుళశః వారింతలోరారు.

తే. గీ॥ మాంసము; ఘృతము; ఫలము లమలమధురస
ము; పలువిధములగు మిఠాయిలు; పెఱుగును, పి
తికినపాలు; శాల్యన్నము దినెడువీరి
కొడలిబలముగాని, కలదె యొండుబలము?

ఆహా! ఏమి! యీగృహనిర్మాణకౌశలము! ఆసారంగముల లోఁతు, ప్రచారమున కనుకూలములగు ఆగుహాలు, వసారాలు, ముద్దులుమూటఁ గట్టు ఆగోపురములు—ఎంతచూచినను తనివి తీరకున్నయది!—

తే. గీ॥ వికసితజలజాతమున స్రవించుమధువుఁ
గ్రోలఁబోయి మధుపము తత్కుసుమలీలఁ
గాంచి యానందమొందినఁ గలదె ఫలము
తెలిసి సమయము, తగురీతి మెలఁగవలయు!

(చూడ్కి ప్రసారించి) అదిగో! సుజయుఁడు కునికిపాట్లు పడుచున్నాఁడు. వానిని సమీపించెదను. (వానిదగ్గరకఱుగును.)

సుజ—(భయాకలితుఁడై) నీవెవరు?—ఓహో! నీవా! అవ్వా! ఇక్కడ కేలవచ్చితివి!

విం.ము—సుజయా! ఇంతరాత్రివేళ నీవిచ్చటకు రాఁ గారణము?

సుజ — నేనీభూగృహమునఁగల కారాగారముల కధికారిని. పుళింద మహారాజుగారి యాజ్ఞ శిరోగతమునఁ దాల్చి యిచ్చట పహరా యున్నవాఁడ — అవ్వా! సుఖశయ్యాతలమున నుండవలసినదానవు, ఇప్పుడీ నిశ్శబ్దగృహమున భయంబులేక యొంటరివై తిరుఁగ నేల?

(నేపథ్యమున)

హా! దైవమా!

విం.ము — (ఆలించి) ఏమీ! నిరుపమా!

తే. గీ॥ ఇదిగో! కారాగృహంబున హృదయపుటము
భేదమొందఁగ; కన్నులవృష్టిఁగురియ
దీర్ఘనిశ్వాస పవనముల్ తెరపిలేక
వెడల; గటికసెయ్యను శిరమిడినవాఁడు
వానిఁ గనుఁగొన్న నిద్దుర వచ్చునొక్కొ

(నేపథ్యమున)

సీ॥ జయభక్తమందార! జయసజ్జనోద్ధార!
జయదయాసాగరా! జయతు! జయతు!
జయనిర్మలాకార! జయమంగళాచార!
జయజగత్కారణా! జయతు! జయతు!
జయలోకరక్షకా! జయవిశ్వభంజనా
జయసంతసాత్మకా! జయతు! జయతు!
జయసర్వలోక సంచార! జయపరమ!
జయగుణాకర! ప్రభూ! జయతు జయతు!

తే. గీ॥ కఠినకర్ముఁడ, యీకష్టకాలమందు

నీదయావాహిని పాపనిబిడమైన
హృదయవనమునఁ జొరలేక యెట్టులోప
ధముఁగలుగఁజేసికొనెను; సత్పథవిహార

సుజ — అవ్వా! నీవిటపడయరాదు. జారిపోయెదను పైకిరమ్ము.

వి.ము — ఛీ! మూర్ఖా! నాకానీవు బుద్ధిఁగఱపుదానవు. జవాబుచెప్పక కారాగృహ తాళముచెవులను నాకొసంగుము.

సుజ — సాహసము! సాహసము! నేనట్లు సేయఁజాలను!

వి.ము — సుజయా! నీవు మందమతివి. కేసరితోడనా యాటలాడుట? నన్నెదిరించి యెవ్వరు సుఖించిరి! భూతభవిష్యద్వర్తనగతుల నెఱుంగఁజాలు నన్నా నీవెదురించుట? ప్రాణులు చేఁదయ్యెనే? మరణదేవత నాశనముఁగోరితివి! యోచింపుము! యోచింపుము!

సుజ — నా భావిస్థితి యెట్లుండుఁ జెప్పఁగలవా? వినవేడుకయ్యెడు.

వి.ము — నామాట జవదాటవేని, చిరంజీవివై, తులలేని సంపదలువడసి, సౌఖ్యాంబుధిఁ దేలి యాడుదువు. మఱియొండైన, వారముదినములలో మరణింతువు. ఇదినిశ్చయము.

సుజ — నిజమా! నిజమా! — నీకాతాళము చెవులనిచ్చిన, పుళిందుఁడు నన్ను బ్రతుకనిచ్చునా?

వి.ము — నేను నిన్నుఁ గాపాడెదను. భయములేదు.

సుజ — (వణఁకుచు తాళము చెవులనిచ్చును)

వి.ము — సుజయా! నీకేమియును భయములేదు. రమ్ము. ఆ చెరసాలను సమీపింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

తృతీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము. సుమంతుఁడు. సుమిత్రుఁడు)

సుమం—ఆహా! దైవమాయ! నిర్దోషి నిందపాలయ్యెను. ఆతఁడు రక్షింపఁబడుఁగాక!

సుమి—ఇప్పుడేమిచేయవలయును? నీవేమందువు. ఏండ్లుగడచినవాఁడవు, నీయనుభవము సుప్రసిద్ధము.

సుమం—పురీంద్రసేనుఁ డెప్పుడు వచ్చెను?

సుమి—బహుశః రాత్రివచ్చెనేమో? న్యాయాధికారులు రాత్రివచ్చెదరట. ప్రమద్వరను, తక్కుంగల స్త్రీజనంబును రామసర్గమునకుఁ దోడుకొని పోయిన పురీంద్రుఁడిపుడు వచ్చెనను నమ్మకము బలమైనదికాదు.—

సుమం—అట్లయిన, పురీంద్రునితోఁ గలియుటకు వీలులేదు. ఒకవేళ యాతనికీవృత్తాంతము జెప్పినను, నమ్మఁడు. సుమిత్రా! నీవువచించినది సూనృతమైనను పాడులోకము పరిహసించును!

సుమి—అవును. నీకుఁదోఁచిన యాలోచన మెట్టిది? ఎట్లయినను విజయునిఁ గాపాడవలయును. ఆలేఖను పదిలముగాఁ బట్టురుమాలునఁ గట్టి దుర్గమున కొసంగెను. అబ్బా! హేమంతుఁడెంతకుఁ దగడు!

సుమం—సుమిత్రా! వినుము. నేనుజీవయాత్ర ముగింపనున్నాను; నీవు ప్రారంభించితివి. ఇత్తరుణమున మన మప్రమత్తులమై సుగుణాలవాలుఁడగు విజయసేనునిఁ గాపాడితిమేని మనజీవితములు పావనములగును. మనకీర్తిని లోకమెల్ల పాడుచుండ నీవాలింతువు. ఇదియె మనకు బహుమానము!

సుమి—విజయరక్షణార్థమై సింహబిలమునైనఁ జొచ్చెదను! నీకేదిమో

తరుణోపాయము దోఁచినటుల నేననుకొనుచున్నాను.

సుమం — (తలయూఁచి) సుమిత్రా! సింహద్వారము దరి నాకొఱకు వేచి యుండుము.

(చెరియొకవైపు నిష్క్రమింతురు)

పంచమరంగము

ప్రదేశము. పులిందుని సౌధమున నొకవిశాలాగారము.

(ప్రవేశము. పులిందకళింగులు)

పు — తమ్ముఁడా! దుర్జయుఁ డింకను రాఁడేమి?

తే. గీ॥ హేమపాలుఁడు గర్వించి హేళనంబు
చేసెనో! ప్రమద్వర యడ్డు చెప్పెనో? పు
లీంద్రుఁడోర్వఁడో! పటురోషసాంద్రుఁడగుచు
వచ్చును పులిందుఁడని మదభీతి లేదో?

క — అన్నయ్యా!

తే. గీ॥ భయదనిర్ఘాతపాతంబు వడపున మన
మేగమే ప్రమద్వరను బంధించి తేర
దుష్టుఁడు విజయసేనుఁడు దోర్బలంబు
మెరయ విడిపించె నామెను తెరఁగు మాలి

ఛీ! విజయుఁడా మనల నెదురించువాఁడు!

తే. గీ॥ చండకేసరి యడవిలో సంచరించి
జాగిలమరువఁ బరుగెత్తు చరదమయ్యె,

విజయుఁబరిమార్చి, సకియను బెండ్లి సేతు
నీకు శాంతించు; సోదరా! నిశ్చయంబు

అన్నా భయమేమిటికి? హేమపాలుఁ డంగీకరింపక ప్రాణము లపై నాశఁగొని యుండఁ గలఁడా! దుర్జయుఁడు శుభవార్తఁ దెచ్చును.—

(దుర్జయుఁడు ప్రవేశించి)

తే. గీ॥ జయమువనరాజ! సద్గుణ సాంద్రజయము!
జయముసార్వభౌమ! పరగజహరి జయము!
జయము కకుబంతరాళ ప్రశస్తకీర్తి!
జయము! జయముపుళింద! విశాలహృదయ!

(పట్టురుమాలులోని యుత్తరమిచ్చును)

(పుళిందుఁడందికొని చదివి కళింగున కొసఁగును)

క——(చదివికొని, బల్లపైనుంచి) శెబాస్! అన్నయ్యా! హేమపాలుని నల్లగుండియ పగిలియుండును గాబోలును!

దు——దేవా! విజయసేనుఁడు మఱి యీలోకము వాఁడుకాఁడు. నేఁడే న్యాయాధికారులు వచ్చెదరు. రేపుమధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలకు విచారణ మారంభింతురట.

పు——సరియె. దుర్జయా! నీ మేలుమఱవము.

(దుర్జయుఁడు నిష్క్రమించును)

సేవకుఁడు——(ప్రవేశించి) జయము! పుళిందరాజా! జయము! ద్వారముదరి గాయకు లిరువురు వేచియున్నారు. ముదలయయ్యెనేని, తోడ్తెచ్చెదను.

పు——(కళింగునితో)

తమ్ముఁడా!

ఆ. వె॥ నేఁడు శుభదినంబు; నింపు
ర్వధరణీధరంబు పై నిపొం
గాయకులనుబిల్చి గానం
సమయ సముచితంబు వి:

క — అన్నా! నీయిష్టమున కడ్డుగలదే?

తే. గీ॥ బాణవేగమున సతము బారునేఱు
న కొకతఱిబలమైన బంధంబుఁగలు
వచ్చుఁగాని, నీయభిలాష పారివా
చూక నడచు నిరంకుశత్వంబుఁ బు
గాయకులను రప్పింపుము. వినోదము గాం

పు — (సేవకునితో) ఓరీ! వారల నిటకుఁ బిలువు

(సేవకుఁడు నిష్క్రమించును. సుమంత సు
ములతోఁ బ్రవేశింతురు)

(పులిందు నుద్దేశించి)

సు॥ సుమి — కం॥ ధీరుఁడవు; సకలగుణ వి
స్తారుఁడవు; విమలయశో వి
కారుఁడవు; శుభచరిత్రా
ధారుఁడవు; నిన్నుఁ బొగడఁ

సుమం — రాజాధిరాజా! వనరాజా! పులిందా! దేశవ
నిర్వక్ర పరాక్రమ క్రమణ ధురీణుఁడవగు నీ దర
నిండారు భక్తితోడ వచ్చితిని. ఇదిగో! వీఁ
నాతోడ సతంబుఁ దిరుఁగుచుండును. కరుణించి త
చి నీకన్నందిర్యాములకుఁ బంధువు సేయుందున

పు.— ఓయీ! నీ పేరేమి?

సుమం.— రాజేంద్రా! నా పేరు విశాఖుఁడందురు. నా మనుమని పేరు శ్రావణుఁడు.

క.— నేఁడేలినవారు కరంబానందంబున నున్నారు. వీరు శాస్త్రవ్యతిరిక్తముగఁ బాడుదురేని, బహుమానమందెదరు.

సుమం.— చిత్తము! (గవిసెన వెడలించి, వీణ కరంబునఁ గొని గానము చేయును. సుమిత్రుఁడుకూడ పాడును.)

పు.— హాయి! హాయి! వీరు మానవమాత్రులా! గంధర్వులు!

క.— నిజము! నిజము! ఆహా! ఏమి శాస్త్ర్యముగానున్నది!

సుమం॥సుమి— (పాడుచునే యుందురు)

(పులిందుఁడు, కళింగుఁడు కొంతవడికి కుర్చీలమీఁదనే నిదురింతురు. సుమంతుఁడు బల్లపైని పట్టుఱుమాలులోని లేఖను దీసికొమ్మని సుమిత్రునకు సంజ్ఞచేయును. సుమిత్రుఁడు తీసికొని జేబులోఁ బెట్టుకొనును. పాఁటపాడుచు నిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరపడును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

సప్తమాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. విశాలమగు చావడి. ప్రవేశము. న్యాయాధికారి యాసనాసీనుఁడై లేఖకోద్యోగి న్యాయాధికారి సమీపమునఁ గూర్చుండును. పురీంద్రసేన హేమపాలురొక వైపుఁ గూర్చుండుదురు. విజయసేనుఁడు మరియొక వైపు నిలువంబడి యుండును. ప్రతీహారి వనపాలురిరువురు నిలువఁబడియుందురు.)

న్యా:— సభ్యులారా! నేఁడు మనమందఱ మిచ్చోట సమావేశమగుటకుఁ గారణ మెఱుంగుదురుగదా? వీఁడుగో, మనసమక్షమున నిలువంబడిన పురుషసింహము విజయసేనుఁడు. వీని ప్రస్తుతావస్థఁ దిలకింప, నిర్దోషివలెఁ జూపట్టుచున్నాఁడు. (హేమపాలుఁ డిటునటుఁ జూచును.) ఈతఁడు చిఱుతప్రాయమున పురీంద్రుని గృహమున విడఁబడియెను. వీని తలిదండ్రులెవ్వరో యింతదనుక తెలియదయ్యె. పురీంద్రసేనుఁడు సహజకరుణామతి యగుట నీతనిని తనబిడ్డలతో సమముగాఁ జూచుచుండెను. దైవోపహతుఁ డగు పురీంద్రసేనుఁడు ముల్తాను దేశాధీశుని కోపమునకుఁ గారణభూతమగుట మీ రెల్లరెఱింగిన విషయము. హేమపాలుఁడు స్నేహధర్మము తెలిసినవాఁడగుట

పురీంద్రసేనునకుఁ దనగృహ మొసంగి, కష్టకాలమున సత్కరించెను. పురీంద్రసేనుఁడు శ్రీనగరమున కరుదెంచిన పదునైదుదినముల తరువాత విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరను ప్రేమించినటు లెఱింగెను. సుసేనున కానాఁటఁగోలె విజయునియం దసూయజనించెను. తెలివైనవాఁడగుట పురీంద్రసేనుఁడు విజయునితోఁ దఱచు మాటలాడక, సహపంక్తి భుజియింపక, ప్రమద్వర సమక్షమునకుఁ బోనీయక, యొకవిధంబగు నిర్బంధమునమంచెను. సుసేనుఁడును విజయునితో నంతగా మాటాడలేదు. హేమపాలుఁడు ముల్తానునగరమునుండి వచ్చినతరువాత విజయుని వర్తనము గ్రహించి కరంబు నొచ్చికొనియె. పురీంద్రసేనుఁడు హేమపాలునకుఁ గూతునీయ నమకట్టి యామె యంగీకారము వడయనిది యట్లుగావింప నేరఁడయ్యె; గాని ప్రమద్వర తనమనోరథమిట్టిదని చెప్పక దినములు బుచ్చుచుండెను. సుసేనుఁడు సమ్మతింపఁ పురీంద్రసేనుఁడు హేమపాలునకుఁ దనయ నొసంగ సన్నద్ధుఁడయ్యె.

చుట్టుప్రక్కలఁగల దుర్గాధిపతులను వివాహమున కాహ్వానమొనరించెను; గాని దుర్మార్గులగుటవలన పుళిందకళింగులను వనరాజులను మాత్రము కళ్యాణమహోత్సవమునకుఁ బిలువఁడయ్యె. ఆ సోదరద్వయము పురీంద్రసేనుఁడు చూపిన యగౌరవమున కత్యంతాగ్రహమొంది బలాత్కారమునఁ బ్రమద్వరను దొంగలించుకొని పాఱిపోయిరి. రోహిణియను చెలికత్తె యేడ్చుచుఁ బరతెంచి యివ్వార్తలోన నెఱింగించెను. పురీంద్రసేనుఁడు, హేమపాలుఁడు ముందు హయంబుఁ బరగెత్తింప, సుసేనాయుతుఁడై, పుళిందకళింగుల వెంబడించెను; గాని విజయసేనుఁడు భయంకరఖడ్గమును ఝళిపించుచుఁ బోయి ప్రమద్వరను దుష్టులబారినుండి తప్పించి, గృహంబుఁ జేర్చెను. పురీంద్రహేమపాలురకు గాయములపిండ గాయములు తగిలెను. తత్కారణమున వివాహము తప్పిపోయెను. సభ్యులారా! తరువాత జరిగిన విష

యామును జాగ్రత్తతో గమనింపుడు. నెలదినములవఱకును విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరను జూడలేదు; తరువాత నొకనాఁడు వారేకారణమున్నో వనప్రదేశమునఁ గలిసికొనిరి. రోహిణికూడ వెంటనుండెను. అప్పుడు సుసేనకుమారుఁడు వారలను దూరమునఁ గాంచి, హాహారావములు సేయుచు, సమీపించెను. ప్రమద్వరను కఠినోక్తుల నొప్పించెను రోహిణిని చీవాట్లు పెట్టెను. ములికిపలుకుల విజయసేనుని బాధించెను ప్రమద్వర రోహిణీ ద్వితీయయై సోదరానుమతిని గృహంబునకుం బోవుచుండెను; మేఘగంభీర భాషణముల సుసేనుఁడు విజయసేనుని దూలనాడుచుండెను. రోహిణీప్రమద్వరలు వెనుదిరిగి చూచిరి. సుసేనుఁడు మిలమిల మెఱయు ఖడ్గమును బలము వెలయ గరగరఁ ద్రిప్పుచుండెను. విజయుఁడు కోపకషాయిత లోచనుఁడై యొరమీద కరమిడెను; కరవాలమును మాత్ర మూడబెఱుకలేదు. ఆబాలిక లెఱిఁగిన దింతియ. తదితర విషయములు సాక్షివిచారణము వలన సభ్యులు గ్రహింతురు. (ప్రతీహారినిఁ జూచి) ఓరీ! నీయెఱింగినదేమి? దాచక చెప్పుము.

సతీ— న్యాయాధిపా! నిక్కము వచింతు. దైవము సాక్షి! విజయసేనుఁడరణ్యమునుండి వికలమనస్కుఁడై వచ్చెను. అతని వస్త్రములు రక్తమయములై యుండెను. చేతఁ గృపాణము లేదు. ఒరమాత్రము ప్రక్కను వ్రేలాడుచుండెను. "బాబూ! ఈరక్తమేమి?" యని నేనడిగితిని. అతఁడుత్తరమీయలేదు. లోనికరిగెను. నాయెఱిఁగినదింతియ. (లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా— నీవు పొమ్ము. వనపాలకులారా! మీకుఁ దెలియునదేమి?

వ.పా— న్యాయాధిపా! అనృతమాడను. దైవము సాక్షి! నేను వనమునఁ గ్రుమ్మరుచు రక్తభరితంబైన మడుగునొండు గాంచి, భయంబుతో నటకు పోయితిని. మనుష్యసంచార మచ్చటతోఁచలేదు; గాని తద్ప్రదేశమగుటవలన మనుష్యుల యడుగుల చిహ్నములు స్పష్టముగాఁ గాన

వచ్చుచుండెను. ఆమడుగులో ఖడ్గఖండమొకండు గోచరమయ్యెను; దానిం గొనితెచ్చి పురీంద్రసేనున కర్పించితిని. (లేఖ కోద్యోగి వ్రాయును)

2, వ. పా — దేవా! సత్యముపలికెదను, దైవముసాక్షి! చేపలుపట్టుటకై నా కుమారునితో వనోత్తర భాగమునఁగల నదికటేగితిని. అందువల చేయుటయు నొకశిరోవేష్టము దొఱకెను. దానిని పురీంద్రసేనున కొసంగితిని. (లేఖ కోద్యోగివ్రాయును)

న్యా — సరియె. మీరుపోవచ్చును. (హేమపాలునివంక దిరిగి) హేమపాలా! నీవెఱింగిన యంతయు యథార్థముగ నాకుఁ దెలియఁ జెప్పుము.

హే. పా — (నిలువంబడి) న్యాయాధిపా! దైవముసాక్షిగా సూనృతము పల్కెదను. అవధరింపుము. పురీంద్రసేనుఁడు విజయుని నిర్బంధనమున నుంచెను. వాఁడెట్టులో తప్పించుకొనిపాఱిపోయెను; నా సేవకుఁడు వజ్రపాణి యాదురంతమును గనిపెట్టి యిరువురు సేవకులను వానింబట్టి తేరఁబుత్తెంచెను. విజయుఁడు వారలను సంహరించి, విను లాంగియగు ప్రమద్వరను పులిందకళింగులు హరించి, పాఱిపోవుచుండఁ గాంచి, వారలనెదుర్కొనియెను. కొంతవడికి వారలనోంచి, ప్రమద్వరను గృహంబుజేర్చెను. పిమ్మట వజ్రపాణినిఁ బిలచి, "ఓయీ! నీమేలిక హేమపాలుఁడు సత్పవర్తియే నా? అతనిని బిలువుము" అనివార్తఁబంపెను. నేను కడుంగడు భయంబున వానిని దరిసితిని. కన్నీరు మున్నీరుఁ గార్చుచు, నాతో నాతఁ డిట్లనియె. "ఆర్యా! నేను పాపకర్ముఁడను. కోపమువమలోనై పాపమనిజంకక సునేనుని వనీతలమున సంహరించితిని. నీసేవకుల నిరువురను బలిమార్చితిని. హంతకుఁడనగు నాకు శాంతియెక్కడిది?" అనిపల్కెను. వానియవస్థఁ జేయునదిలేక యూరకుంటిని. (వి. సే ఆశ్చర్యముభినయించును

(లేఖ కోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా—వజ్రపాణిని రప్పింపుడు. (సేవకులు వ.పా తీసికొనివత్తురు ఆతఁడు వణఁకుచు నిలువఁబడును)

న్యా—వజ్రపాణీ! నీకీయభియోగమునఁ దెలియు విషయములేమేనిఁ గలవా? భయములేదు. మెల్లనఁ జెప్పుము.

వ.పా—నాకుఁదెలిసిన విషయము లెన్నియోలేవు. విజయుఁడు కారాగారమునుండి తప్పించుకొనియె; అదియెఱింగి హేమపాలుని సేవకుల నిరువుర నాతనింబట్టి తేరఁబంపితిని. వారల నాతఁడు సంహరించెను. ప్రమద్వరతో గృహమున కరుదెంచెను. నన్నుఁ జేరంజీరి, "ఓయీ! నీయేలిక హేమపాలుఁడు సమీపవర్తియే నా? ఆతనిని బిలువుము" అనిపల్కెను. నేనట్లు గావించితిని. (వణఁకుచుఁ గ్రిందపతికిల పడును) [లేఖకోద్యోగి వ్రాయును]

న్యా—సభ్యులారా! సాక్షివిచారణ మైనది. పైవిషయములు చర్చించి చూడ, విజయసేనుఁడు కేవలము నిర్దోషియనుటకు వలనుపడదు. అయినను, ఆతఁడేమనునో, విచారింపవలయును. (విజయసేనునివైపు మోమై) విజయసేనా! వీరందఱుఁ జెప్పినది నీ వాలించితివికదా? ఇందసత్యమేమైనఁగలదే?

వి.సే—న్యాయాధిపా! సత్యమొక్కటి; అనృతము వేయి విధములు. లోకమసత్యము నే గౌరవించుఁగాక! అసత్యవాదులే విజృంభింతురుగాక; సత్యమేకడకు జయించును. సూనృత మపజయమొందునేని, చుక్కలు రాలవే? కొండలుకూలవే? అంబుధులింకవే? ఎన్నెన్ని యుత్పాతములు జూపట్టవు?—(కొంచెమాగి) పురీంద్రసేనుఁడు నాకుఁ దండ్రిసమానుఁడు. ఆతనికుమారుఁడు సుసేనుఁడు నాప్రియ సోదరుఁడు. ప్రమద్వరమాత్రము నాప్రియకాంత! ఇదిహాస్యార్థమా? విశాలభువన ప్రదేశమునఁగలవస్తుజాలములన్నియుఁ గాలక్రమమున

నశింప, నెద్దియక్షయంబై, యుజ్జ్వలంబై, నిరుపమానమై ప్రకాశించునో, యాప్రేమయను మధురపదంబునం గల గంభీరార్థమును స్వానుభవమువలన గ్రహించి, యానందించు పురుషసత్తమునకుం గాక, తదితరులకు నాపలుకు హాస్యార్థమును స్ఫురింపంజేయును గాను! ప్రమద్వరను నేను మనోవాక్కాయకర్మల ప్రేమించితిని; వీణవాయించిన మధురగీతము వెలువడదే?—నిజమైన ప్రేమయున్నం జేని సంతోషప్రదముగా జయింపంబడునా? ఒకనాం డరణ్యభాగమున మృగయానంతరము సంభాషణవశమున నామనోరథమును ప్రమద్వరకెఱింగించితిని. నే నొనరించిన ప్రమాదమిదియ. సుసేనుం డది తెలిసి ప్రమద్వర కెఱింగించెను. ఆతండు కరంబునొచ్చుకొని క్రొత్తవానిని జూచునటుల నన్నుం జూచుచుండెను. తరువాత నేమేమి జరిగెనో మీ రెఱుంగుదురు.—ముఖ్యాంశమాలింపుఁడు. మఱియొకతఱి తద్వనీతలమున నే ప్రమద్వరను గలిసికొంటిని. సుసేనుఁడు మరలయటకరుదెంచెను. ఆతనికోపము కడుతీవ్రమైనది. దుర్భాషల నన్ను నొంచెను; బాధించెను. నాకాతనియందుం గల మిక్కుటమగు ప్రేమ నన్నాతని నేమియుం జేయనియ్యదయ్యె. ప్రమద్వర రోషాజిత్తో నిష్క్రమించెను. సుసేనుఁడు కన్నుఁగవనుండి యగ్నికణములు రాల, దిక్కులు ప్రతిధ్వనింప, నీచోక్తులనన్ను దుఃఖపెట్టెను; నాయందుం గోపాగ్ని రవులుకొల్పెను. అప్పుడు నేనొరపైం గరమిడితిని; నాయవివేకమునకు నే నేసిగ్గుపడి క్షమింపుమని సుసేనునిం బ్రార్థించితిని. ఆతండాలింపండయ్యె. హాయం బెక్క వనాంతరభాగమునకుం బోవసాగితిని. ఆతండును నావెంటవచ్చెను. నన్నుదూషించుచు నేయుండెను. కటకటా! అదియెంతకష్టదినము. నేనాతని వాక్సాయకములను లెక్కసేయక గృత్తిమునడపించుచుంటిని. వనోత్తరదిశకుం బోవుసమయమున, భయంకరమగు నడవియందొకటి మాకెదు

రయ్యెను. ఝురీలునఁ గత్తిమూసి దాని నెదిరించితిని. ఏకారణముననొ యది సుసేనుని వైపుపోయెను. (పు.సే భయముతో నాలించును హే.పా వెలవెలపోవును. వ.పా 'హా!' యనియఱచును) — సభ్యులారా! నన్నాలింపుఁడు. ఇందాశ్చర్యమునకుఁ గారణము లేదు. సుసేనుఁడు కొంతదనుక దానితోఁ బోరాడి, హయంబును బరుగెత్తించి యెందేనిం జనియె. నేను హయంబుఁ డిగ్గి, యామృగమున కెదురై నిల్చితిని. భయంకరములైన కోరలతో నన్నుఁ జిమ్ముపలయునని నాపై కది గర్జించుచు వచ్చెను. ఖడ్గమును దాని కంఠతలమున నాటితిని. ఆదారుణ ప్రహారమున నామృగము ప్రాణములు విడచెను; కత్తి రెండు తునియలయ్యెను. నాదుస్తులు రక్తమయములయ్యెను. ఆప్రదేశము తడిసినదగుటఁ; నడుగులజాడ స్పష్టముగాఁ గానఁబడియెడు; నెత్తురు మడుఁగుగలుగఁ గాణమిదియ, సుసేను నరయ నేను హయంబును సత్వరము బరుగెత్తించితిని. ఎంత వెతకినను, ఆతఁడు గానఁబడఁడయ్యె. వధించిన యడవిపందినిఁ గొనిపోవ నెంచి మగుడి యట కరుదెంచితిని; గాని యెవ్వరో దాని నపహరించిరి. విచారగ్రస్తుఁడనై గృహమున కరుదెంచితిని. దౌవారికుని ప్రశ్న నాకు వినఁబడ నేలేదు. నామనోగతమప్పుడు సముద్రము ననుకరించు చుండెను! — మఱియొక మాట. ఇప్పుడు హేమపాల వజ్రపాణులు మీసమక్షమునఁ జెప్పినది కేవలమన్యతము. హేమపాలుని సేవకులాతని యనుమతివడసి నావెంటవచ్చిరి. వారిరువురు నాచే సంహరింపఁబడలేదు. పులింద కళింగులు ప్రమద్వరను దోకొనిపోవుచుండ వారల నెదిరించితిని. హేమపాలుని సేవకులు నాకుఁ దోడైరి. కళింగుఁడు వారల జముని కేతనమున కనిపెను. ప్రమద్వరనుద్ధరించి గృహమునకుఁ దెచ్చితిని. వజ్రపాణిని నేను చూడలేదు. హేమపాలునితో మాటాడలేదు. దోషి'ని చెప్పి మన్నింప వేడుకొనలేము, ఇదియు జరిగిన వృత్తాంతము.

(లేఖకోద్యోగి వ్రాయును.— పు. సే. కన్నీరు విడుచును. హే. పా. భయము సూచించును. వ. పా హా! యని యఱచి పొరలును)

న్యా—(ఆశ్చర్యముతో) సభ్యులారా! విజయసేనుని మీరాలించినారు గదా? ఈతఁడు చెప్పినదంతయు నిజమో కల్పనాచమత్కృతమో యగును. (వి. సేనునిఁ జూచి) విజయసేనా! ఇందుకు సాక్షులెవరైనఁ గలరా?

వి. సే—న్యాయాధిపా! వేయికన్నులతోఁ జూచు భగవంతుఁడే యిందులకు సాక్షి! అనపరాధుల నాతఁడు సంరక్షించును.

న్యా—సభ్యులారా! తీర్పు చెప్పుటకు నాకేమియును దోఁచకున్నయది. విజయసేనుని ముఖవిలాసమును బరీక్షసేయ నాతఁడు నిర్దోషియని తోఁచెడిని. హేమపాలుఁడు గౌరవనిలయమగు కులసంభూతుఁడు. ఆతఁ డనృతము వచించునా?—

(నేపథ్యమునఁ గలకలము)

[సభవారందఱాశ్చర్యముతో నాలింతురు.]

(విం. ము. సు. సే. సుమం. సుమిత్రులు ప్రవేశింతురు.— సుసేనుఁడు. వి. సేనుని కౌఁగలించుకొని యేడ్చును)

ఉ. ఎందుననుండి వచ్చితివి? నీవు సుసేనుఁడవా? మదీయయా
నందమ! స్రుక్కినాఁడవు; వనంబున నిర్విఁడనాడి, మొండినై
బొందిని నిల్పినాను; తొలిపుణ్యము హేతువు చేత నీవు నా
ముందర నిల్చినాఁడవు; ప్రమోదము పట్టఁగఁజాల, తమ్ముఁడా

పు. సే—హా! కుమారా!

ఆ. వె. రారనాయనా! వరాలమూట! సుసేన!
రార, మన్మథ సుకుమార! రార
రార కులపయోధి రాకాసుధాకరా!

రారయనుగుణకుట్ట! రారతండ్రీ!

(కౌఁగలించుకొనును;

శరీరము నిమురుచు) కటకటా!

సీ॥ పాలుగారెడుమోము బాష్పధారలుగార
చీకాకుపడి కళ చెదరిపోయె
సంస్కారణములేమి చక్కని కుంతల
ములు జడకట్టి శోమలతఁ బాసె
ఉన్నతోరతలము నొప్పిదము కనుల
కగుపడదాక లోఁతుగ నణంగె
అరిజనావళి గుండియలవియఁజేసెడు
బాహుపాశంబుల బలము నశలె

తే. గీ॥ కటకటా! యిన్నినాళులు కష్టపడుచు
నెందునుంటివో, యాహారమేదియో, యె
వండు నిన్ను బాధించెనో పలికినాడు
చింతఁ దీర్పుము తనయా! సుసేన! వేగ

సుమం—(సుమిత్రునితో) కుమారా! క్షేమపాలుఁ డావలికిఁ బోవరండ చూచుచుండుము.

సుసేనుఁడు.—(విజయసేనునితో) అన్నయ్యా!

తే॥ గీ॥ నీవు సుగుణమూర్తివి; దయానిధివి; వీఁడె
ఉంగక నిను దుర్భాషల భంగపెట్టి
నిశిత కరవాలమునఁ జంప నిలచినాను

మరువ నాదురితంబు; నమస్కరింతు!

(ప్రణమిల్లును)

వి. సే.— తమ్ముఁడా! ఇందు నీతప్పిద మేమియును లేదు. నాయందు నీవగు పఱచిన తులలేనిప్రేమకు నేనర్హుఁడఁగాను.

సుసేనుఁడు.— (కన్నీరు గార్చి)

తే॥ గీ॥ నాదు చెలిగారముఁ గొనిన నాఁటఁగోలె
కడిఁది దుఃఖంబు నపకీర్తి పడుటెగాని
కంటినిద్రయు నన్నంబు కడుపునకును
లేక శోషిల్లినావు; సుశ్లోక చరిత!

నీయభిమానము నెట్లు దీర్చుకొందును? నన్నింకను ప్రేమింతువు. అన్నయ్యా!

ఆ॥ వె॥ హితునిదోషములు సహించు స్నేహితుఁడు సు
వ్రతుఁడతండు పరమహితుఁడు సుమ్మ
అట్టివాని వడసినందుకు నీయందు
నాదు భాగ్యమేమనంగవచ్చు?

న్యా— మిత్రవరులారా! తేనియతేఁటలొలుకు మీమాటలు వినఁ దనివి తీరకున్నయది. సుసేనకుమారా! నీవిన్నాళ్లెందుంటివి?

సు. సే— న్యాయాధిపా! వనప్రదేశమున వరాహమునొండు గాంచి, విజయద్వితీయుఁడనై దాని నెదిరించితిని; ఒకవిధమగు ఆందోళనము హృదయమున గలఁతవెట్ట హయంబును బరుగెత్తించి వనాంతర భాగమున కఱిగితిని. కొంతవడి కాయాసమధిక మగుడు, శీతలతరుచ్ఛాయఁ గొండొకసేపు విశ్రమించితిని; గాని మనంబూరటఁ జెందలేదు. మెల్లమెల్లన హయంబును నడపించుకొనుచు విజయసేనుని విడచిన

చోటున కతుకెంచితిని. ఆతఁడచ్చటలేఁడు; గాని జీవములుగోల్పడి యాడవిపంది యచ్చోటఁ బడియుండెను. సమీపమునఁగల సెలయేటి తీరమునఁ గూర్చుండి విజయునిరాక నిరీక్షించుచుంటిని. అత్తఱి నఱ్ఱపుడెక్కల చప్పుడు వినవచ్చెను. ఉత్తరక్షణమున పులిందుఁడు పరివారముతో నన్ను సమీపించెను. వానితో భయంకరయుద్ధ మొనరించితిని; గాని యొక్కఁడనగుట గార్యము లేకపోయెను. కొందఱా యడవిపందిని మోసికొని నడువసాగిరి. నేను సమీపమునఁగల ప్రవాహమున దుమికితిని; నాశిరోవేష్ట మందుపడిపోయెను. కొంతదనుక వారికి నేను దొరకలేదు; అలసిపోయితిని. అప్పుడు నన్నాతఁడు బంధించి, తనగృహమునకుఁ దోకొనిపోయెను. దారిపొడుఁగున నన్నాతఁడు తీవ్రఘాతముల నొప్పించెను. మఱియు నిట్లనియెను.

తే. గీ. అంపమునఁ జీల్చి భయము దీపింప ముక్క
ముక్కలుగఁ గోసి, మఱుఁగు చమురున వేఁచి
గ్రద్దలకును కాకులకును రాచబందు
గులకును విసరువాఁడ, నిక్కువము సుమ్ము

నేను వానికి జవాబుచెప్పలేను. పారావతమను పేరఁ బరఁగు భూగృహమందొక కారాగృహమున బంధించి యుంచెను. తద్గృహాధికారి సుజయాభిధేయుఁడు. వాఁడు దినమునకొకసారి యెండిపోయిన రొట్టెనొకటి నాకాహార మిచ్చుచుండెను. దానిని నేను సాధారణముగా భుజియించి యుండలేను. తరువాతి వృత్తాంత మామె యెఱింగింపఁగలదు.

(విం. ముసలిని చూపును)

వ్యా—అహా! నిన్నుఁ జూచినతోడన కొండంతాశ్చర్యము గల్గెడిని! నీవృత్తాంత మెఱింగించి మమ్ము కృతార్థుల నొనరింపుము.

వి.ము — న్యాయాధిపా! సభ్యులారా! నిండు సభాంతరాళమున మానవతి యెలుఁగెత్తి మాటాడరాదు. విజయసేనుని రక్షణార్థము ప్రాణములను తృణప్రాయముగాఁ జూచు నేనిప్పుడు నిర్భయముగా మీ కెల్లరకుఁ గొన్ని విషయము లెఱింగింపవలయును. నాకథాప్రారంభమునకు మును ముందు మిమ్ముల నొండు నర్థించెదను. కరుణాయత్తులై తీర్పు వేడెద; హేమపాలవజ్రపాలురను నాసమక్షమున నిలుపఁ బెట్టుఁడు.

న్యా — (హే.పా — వ.పా తో) మీ రిటు రండు. (హే.పా వి.ము పతిని సమీపించి వణఁకుచు నిలువంబడును)

వ.పా — హా! మరణదేవతా! కరుణింపుము. (క్రిందపడి పొరలును)

వి.ము — ఆర్యులారా! నేను సునంద యను పేరఁబడుదానను. నాతలిదండ్రులొక బీదకుటుంబమునకుఁ జెందినవారు. నాకన్నదమ్ములు గాని; యక్కచెల్లెండ్రు గాని లేరు. ఈసౌధరాజమున కనతి దూరమున వృద్ధులగు నాజననీజనకులతో వసించుదానను. ఒకనాఁడు హేమపాలుని యన్న మాగృహమున కరుదెంచెను. నన్నాతఁడు ప్రేమభావమునఁ బలుకరించెను. ఆతనిపలుకులు నాచెవులకుఁ బ్రమోదముఁ గలిగించెను. ఆతనిమందస్మిత జ్యోత్స్నలు మదీయ హృదయతమంబును హరించెను. ఆతఁడు తఱచు మాయింటి కరుదెంచి, నాహృదయమునఁ బ్రేమబీజమును నాటెను. నానాఁటికది పెరిగి, వృక్షమయ్యెను. సత్యపాలుని తండ్రి మృతిబొందు నపుడాతనిఁ జేరంజీరి, "కుమారా! నీవు వివాహమింకను జేసికొనియుండలేదు. సాంప్రదాయముగల కుటుంబమున నుండి యొక కన్యారత్నమును బరిగ్రహించి, వంశోద్ధరణ మొనర్పుము." అని చెప్పెను. పితృవాక్య మనుసరించి సత్యపాలుఁడు సుమిత్రయను కాంతామణినిఁ బరిణయంబాడెను; గాని నాతోడి స్నేహము మానలేదు. నన్నాతఁడు మనస్సాక్షిగా వరించెననియు, నొండు కాంతను గ్రహింపఁడనియు నమ్మికొనియుంటిని; గాని దైవనిర్ణయ

మన్యమగు డాతని కెదురాడ నోడితిని. వివాహానంతరము నన్నా తఁడు తఱచుచూడలేదు. నాజననీజనకులు మరణించినతరువాత, శూన్యగృహమునందుండ నిష్టములేక, సత్యపాలునిఁ గన్నారఁజూచి యైన సంతోషింప నగునని యెంచి సైరంధ్రివేషము దాల్చి సుమిత్రాదేవి యంతఃపురమును జేరితిని. సత్యపాలుఁడు నన్నుగుర్తింపఁడయ్యె. కొంతకాలము గడచినతరువాత పరమేశ్వరుని కృపవలన సుమిత్రాదేవి గర్భముఁదాల్చెను; శుభలగ్నమున సుపుత్రోదయమయ్యెను. —పుత్రునిఁ జూచుకొని నావిచారములన్నియు మఱచితిని. వజ్రపాణీ! వినుచున్నావా? సునంద జీవములతోనున్నది. హేమపాలా! నీకిప్పుడు విస్మయము రాదని తలంచెదను. నీవలన నేపడిన భంగపాటు నీ శ్రేయాభివృద్ధికిఁ గారణమయ్యెనని యింకను నువ్విళులూరుచున్నాడవా?— సభ్యులారా! నాకన్నీళ్లుమన్నింపుడు!—దుర్వినయుఁడై హేమపాలుఁడెన్నిమారులు నన్నుఁ బరిభవింప యత్నించెను. వజ్రా! ఇది యబద్ధమా?

వ.పా—సునందా! అపరాధములెన్నేని చేసితిని. నన్ను మన్నింపుము. నీవు ప్రజ్వలితాగ్ని కీలవు! నిన్ను స్పృశింప నెవ్వరు సాహసింతురు?—

సునంద—తరువాత, విఫలమనోరథుఁడై నన్నాతఁ డంతఃపురమునుండి తోలివేయనెంచి, యన్నగారితో నామీద కొండెములు గల్పించి చెప్పుచుండెను. సత్యపాలుఁడు సత్యపాలుఁడు! తమ్ముని వృథాడంబరములు నమ్మలేదు. తత్కారణమున నాతనిపైనలిగి హేముఁడాతని నెట్లయినఁ గళత్రసహితముగా వధింపనెంచెను, మఱియును కళ్యాణి పురాధిపత్యమున కాశించెను. కటా! ఆవృత్తాంతము నేగ్రహింపఁ జాలనైతిని. ఒకనాఁడు సుమిత్రయు సత్యపాలుఁడును సుఖశయ్యా నిద్రించుసమయమున వజ్రపాణి వారలను సంహరించెను!

వ.పా—హా! దురాత్ముఁడు హేముని ప్రోత్సాహమున నేనా దారుణ

మున కియ్యకొంటిని! (వేదన నభినయించి) హా! హా! నాపాపరాశి మిన్నుముట్టినది!—ప్రపంచమంతయుఁ గంటకావృతమై చూపట్టె డిని. సునందా! (వణఁకుచు) మన్నింపుము! నేమరణించెదను.—

హే.పా—(భయముతో నిటుఁజూచును; వణఁకును)

స్వా—సునందా! తరువాత; తరువాత?

సునంద.—పిమ్మట సత్యపాలుని కుమారునిఁగూడ, హేముఁడు బ్రతుక నీయఁడని తలంచి, నిశాకాలమున నేరికిని తెలియంగరాక, బాలుని నెత్తుకొని, దూరప్రయాణజనిత ప్రయాసమున కోర్చి రెండుదినములలో ముల్తానునగరమునఁ బ్రవేశించితిని. పురీంద్రసేనుఁడు సుగుణాభిరాముఁడని ప్రజలవలన నాలించి, యర్ధరాత్రమున నాతనిచావడిలోఁ జిఱుతప్రాయంపు బాలుని విడచి, కన్నీరుఁ దుడిచికొనుచు, నాయూర యోగిని వేషమునఁ దిరుగుచుంటిని. విజయసేనుఁడే సత్యపాలుని కుమారుఁడు!—

హే.పా—హా! దైవమా! నిజముదాఁగదు! నామీద మహోన్నత మహీధరము పడినది. గత్యంతర మేమి?

సునంద.—విజయసేనుని పలుమారు చూచికొని మితిలేని యానందమొందుచుంటిని. కొన్నిదినముల తరువాత సురపాలుని కోపమునకు లోనై పురీంద్రసేనుఁడు ముల్తానువీడ్కొలుపుటయు, నాదిగాఁగల చరితంబు సభ్యులెఱింగినదే! ఈనగరమున కరుదెంచిన తరువాత నేను యోగిని వేషమునువిడచి, తత్పుర సమీపారణ్య భూముల గ్రుమ్మరుచు జీవయాత్ర నడపుచుంటిని. ఒక నాఁడు విజయసేన సుసేనులు ప్రమద్వరతో నయ్యరణ్యమున కరుదెంచిరి. విజయుఁడు ప్రమద్వరను ప్రేమభావమునఁ జూచువాఁడనుసంగతి నేనాదినమున గ్రహించి, కరంబానందించితిని. పరమాత్ముఁడు వారియెడ ననుకూలుఁడు గావుతమని ప్రార్థించుచుందును. పురీంద్రసేనుఁడు తనకూతును హేమునకొసంగి

పెండ్లిసేయనున్నాడని వినినప్పుడు నేనెంతవిచారించితినో, నాహృది యమున కెఱుక. హేమపాలుఁడును కుటిలవర్తనుఁడగుట, విజయు నిపై నేరములఁగల్పించి, నిందలుమోపి, కఠిననిర్బంధవాసముననిలిపి, కరంబు బాధించెను.

"ఒకనాఁడు గగనతలమెల్ల మేఘావృతమై జగమంతయును నంధకారబంధురము గావించెను. శంపాపరంపరలు క్షణక్షణమునను బయలుపడి యాకసము నగ్నిమయము గావించుచుండెను. నిర్ఘాతసందోహంబులు ఘుమఘుమారావముల వెలువడుచుండెను; కుంభవృష్టి గా వర్షముఁగురియుచుండెను. అత్తఱిగమనము సాగించి, పులిందుని సౌధమునకుఁబోయితిని. కళింగుఁడు నన్నుచితాసనముల నునయించి, భోజనమిడి సత్కరించెను. ఆనాఁడు పులిందకళింగులు ప్రమద్వర హరణార్థముఁబోవ సన్నద్ధులగుచుండిరి. ఈవిషయము వారిసంభాషణముల వలన నెఱింగితిని. తరువాత వంటయింటి సమీపమున కఱిగితిని. సరసపాక నిధానులవవి పందినొండు గోయుచుండిరి; ఆపందికంఠ ప్రదేశమున ఖడ్గఖండమొకటి వారికిఁగానఁబడియెను. దానినావల బారవైచిరి. (సంచిలోనుండి ఖడ్గఖండమునుదీసి న్యాయాధికారి యెదుటఁబెట్టును) [లేఖకోద్యోగి వ్రాయును]

న్యా — సభ్యులారా! వనపాలుఁడు పురీంద్రసేనునకొసంగిన ఖడ్గఖండము దీనికిసరిపోయినది! (అని రెండును కలిపిచూపును) —

(సునందతో) తరువాత? తరువాత?

సునంద — తరువాత పులిందకళింగులు ప్రమద్వరను దేగఁ బయనమైరి. నేనువారి సౌధమంతయును వెదకి, యొకబాటగుండఁ బోవంబోవ భూగృహమొకటి దృగ్గోచరమయ్యెను. దాని నిర్మాణకౌశలమున కచ్చెరువడుచు, గమనము సాగించితిని. సుజయుఁడనువాఁడు తాళము చెవులగుత్తిని చేఁబట్టి కునికిపాట్లు పడుచుండెను. వేఱొండు గది

నుండి యార్తనాద మొకటి నా చెవులఁ బడియెను. జ్యోస్యము జెప్పుట యందు నాకు మిక్కిలి పరిచయము గలదని చెప్పి సుజయుని నమ్మించితిని. తాళము చెవులను వానినుండి గ్రహించితిని. సన్నని మార్గము ననుసరించి వానితోఁ గారాగృహము దరి కఱిగితిని. వీక్షించి, పూరిసెజ్జ నొక యువకుఁడు దుఃఖించుచుండెను; దైవమును బ్రార్థించుచుండెను. ఆతఁడే సుసేనుఁడు. సుజయుఁ డాతని కొక రొట్టె నొసంగెను. సమీపమునఁగల బావికి జలహారణార్థ మఱిగెను. వాఁడు నీరు దోడుచుండ మెల్లనఁబోయి వానిని నూతిలోఁ ద్రోసితిని. వాఁడు భయంకర నినాదమొనరించి యందుఁబడియెను; తాళముఁ దెఱచి సుసేనుని యీవలకుఁ బిలిచితిని. (పు. సే హర్షము సూచించును) కాని, సుజయుఁడు తన పరివారముతో మఱియొక బాటనుండి ప్రవేశించి, సుసేనుని కారయందిడి, నన్నొక గృహమున బంధించెను! ఆమఱు నాఁడు పులిందకళింగు లటకరుదెంచి, "ఓసీ! దుర్మతీ! నీకంత్య కాలము సమీపించినది! నిన్ను కాళికి బలివేసెదను. సిద్ధముగా నుండు మని" చెప్పెను. తరువాత సుసేనును ద్వేషించి, "ఓరీ! అధమా! నీవీ లోకము వాఁడవు కావు! మృత్యుముఖమును బొంద సిద్ధపడుము!" అని కఠినముగాఁ బల్కెను. చేయునదిలేక విచారముతో నెదురుచూచుచుంటిమి. తదనంతర విషయములు గాన విశారదుఁ డీసుమంతుఁ డెఱింగును. (లేఖ కోవ్యాఘ్రవ్రాయును)

న్యా—సుమంతా! నీవు సత్యనిరతుఁడవు. నీవుఁ దెలియు విషయము లెఱింగించి మా కానందమును గూర్చుము.

సుమం—న్యాయాధిపా! సుమిత్రుఁడు జాలిగుండెవాఁడు. విజయసేనుని యందాతని కడలేని మైత్రి. ఆతనికిఁ గలిగిన దుర్గతికి కరంబు ఖిన్నుఁడై యాతని నుద్ధరింప మార్గమరయుచుండెను. ఒకనాఁడు వజ్రపాణి యాతని నింబిలిచి, "సుమిత్రా! హేమపాలునిఁ బిలువు" మని చెప్పెను.

హేమపాలుఁడు వచ్చువంతలో, వజ్రపాణికిఁ దెలియకుండ, సుమిత్రుఁడాతని మంచముక్రింద దాగుకొనియె. హేమపాలుఁడు వచ్చిన తరువాత వజ్రపాణి యాతనితోఁ గొంతవడి సంభాషించెను. ఆసంభాషణాంశమిది: పుళిందుని సేవకుఁడు దుర్జయుఁడు వజ్రపాణిని రాజమార్గమునఁ గలిసికొనియెను; తనయేలిక సౌధమునకు రమ్మనియెను. భూగృహమున సుసేనునిఁజూపి వజ్రపాణితో నిట్లనియెను. "వజ్రీ! సుసేనుఁడు లోకమునమ్మినటుల మరణించలేదు. నీవాతనిని ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్నావుకదా? హేమపాలుఁడు విజయసేనుని మరణముఁ గోరుదేని సుసేనుఁడు జీవములతో నుండరాదు. ప్రమద్వరను పుళిందునకొసంగిన సుసేనునాఁతడు సంహరించును. ఇది మాయేలిక యభిమతము. హేమపాలున కీవార్త నెఱింగించి వలయు విధమున వర్తింపుమనుము." అనవుడు వజ్రపాణి యటులనే యొనరింతునని వాగ్దానముజేసి హేమపాలున కీవార్తనంతయు నివేదించెను. ప్రమద్వర నన్యులకొసంగుట హేమపాలుని యభిమతముగాదు; అప్పటి కంగీకరించి, తరువాత కర్తవ్యమూహింప వచ్చునని లేఖ నొండు వ్రాసి దుర్జయునిచేఁ బుళిందునకు దానినందఁజేసెను. (హే.పా. పుళిందునకు వ్రాసిన యుత్తరమును న్యాయాధికారి కందఁజేయును) (లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా — (లేఖచదివి, యాశ్చర్యభరితుఁడై) మీరందఱాలింపుడు. (ప్రకాశముగాఁ జదువును) హేమా! ఇది నీకృతమేనా?

హే.పా — (భయవిషాదములతో) అవును! అది నేవ్రాసినదే!

న్యా — సభ్యులారా! ఈలేఖవలన హేముని కపటవర్తనము బయలుపడినది! సుమంతా! ఈలేఖ నీకెట్లులభించెను?

సుమం — సుమిత్రుఁడు మంచముక్రిందఁదాగి వారిరువురిసంభాషణమాద్యంతమాలించి నాకుఁదెలియఁజెప్పెను. ఆనాఁడే మేమిద్దరమును

గాయకుల వేషములు దాల్చి పుళిందుని సౌధమునకరిగితిమి. దుర్జయుఁడు తెచ్చిన జాబుఁ దిలకించి పుళింద కింకరులు పరమానంద భరితులై మా రాక కనుమతించిరి. సంగీతశాస్త్రమున నాకుఁ గల పరిచయలేశమును నా శక్తికొలఁది ప్రదర్శించితిని. సుమిత్రుఁడు కూడ నాకుఁ దోడయ్యెను. ఆ గానమాధుర్యమును గ్రోలి గ్రోలి, పుష్పాసవ సేచనమున బుద్ధి మందీభవించిన దగుట మైమఱచి, పట్టు దిండ్లమర్పఁబడిన యాసనములమీద నే వారు నిదురపోయిరి. సుమిత్రుఁడు బల్లపైఁ గల యుత్తరమును సంగ్రహించెను. పాటపాడుచు మేము నిష్క్రమించితిమి. భూగృహమునకుఁ బోయి సుషేణ సునందలఁ జూచితిమి. ఆఁకురాయితోఁ గారాగారముతలుపులకుఁ గల యినుపకడ్డీలను గోసితిమి. సుషేణ సునందలు వెలఁబడిరి. మాకెవ్వరు నడ్డుపడలేదు. తరువాత సత్వర గమనమునఁ బ్రయాణమై యరణ్యమున కరుదెంచి రహస్యస్థలమున రాత్రియంతయుఁ దాగియుంటిమి. తెల్లవారుజామున కోలాహల మొకింత దూరమున మాకు వినవచ్చెను. వాయువేగమున నిటకు వచ్చితిమి. పరమేశ్వరుఁడు మాకు సాయమయ్యెను. అంధకారము భాసిపోయెను. సుప్రభాతము మానంద దాయకముగాఁ బొడసూపినది! (లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా—సుమిత్రా! నీవు సుగుణధనుఁడవు, మిత్రధర్మమెఱిఁగినవాఁడవు. నిన్ను దేవుఁడు కాపాడుఁగాక!

సుమి—(వ.పా సమీపించి, చూచి, న్యాయాధికారితో) దేవా! వజ్రపాణి మరి జీవింపఁడు.—అయ్యో! వీఁడు మరణించినాఁడు. వీనికి సంస్కారము గావించి వచ్చెదను. (శవముతో నిష్క్రమించును)

న్యా—సభ్యులారా! వజ్రపాణి పాపాత్ముఁడగుట భారము సైపలేక పరలోకమునకుఁ బోయెను. హేమపాలుఁడు పవిత్రవంశమున జన్మించినను, పరమపాతకము నాచరించి, తనజీవితము నే గాక, తన

వంశమునుగూడ కళంకభూయిష్ఠ మొనరించెను. వీఁడు భ్రాతృహంతకుఁడు! కష్టజీవి! వీని నురిదీసినఁ గార్యమేమియు నుండఁబోదు. కఠినకారాగృహ శిక్ష వీనికి విధించితిని; వీఁడు బ్రతికినన్నాళ్లు కారాగృహమున నుండవలసినదే! పుళిందకళింగుల దురంతములు మితిమీఱినవి. వారలను నిర్బంధశిక్ష విధించితిని! — విజయసేనునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరింపవలయును. పురీంద్రసేనా! అందుకువలయు ప్రయత్నములను నీవు సేయుము.

[భటులు హే. పా. ని, శృంఖలములఁ బంధించి నడపింతురు — వి. సే.— సుసేన.— పు. సే.— సునందలు తప్ప తక్కినవారందఱు నిష్క్రమింతురు]

పు. సే.— (వి. సేనునితో) కుమారా!

చ. తెలియక బాధపెట్టితిని; తీవ్రతరంబగు భాషణంబులన్
బలికి మనోగతంబు పలవంతల పాలొనరించినాను; నీ
కులమును శీలముం దెలియఁగోరి ప్రయత్నము సేయనైతి; ని
ర్మలహృదయా! క్షమించి, యపరాధములన్ వెలి చేసి ప్రోవుమా!

వి. సే.— జనకా! నన్ను మీరింతగా వేడెదరేమి చిత్రము! నా కారణమునఁ గదా? మీరెల్లరు కన్నీరు గార్చితిరి? ప్రమద్వరను సుసేనుని కుశల వార్త నెఱింగించితిరా?

సునంద— పురీంద్రా! నా పలుకాలింపుము.

తే. గీ. ఏసతీలలామ కొఱకు నెల్లకష్ట
ములకు నోర్చి నీలాపనిందలకు శిరము
వంచె విజయసేనుఁడు శాంతభరితుఁడగుచు
నామె నాతని కొసఁగుమయ్యా! పురీంద్ర!

సప్తమాంకము

౧-౨౭-౫

(ప్రమద్వర — రోహిణి ప్రవేశింతురు)

ప్ర — (కన్నీరు గార్చుచు)

౧. సీ. ఓకృపాపరతంత్ర! యో గంభీర జలధీ!
యమలగుణాకరా! యాలకింపు
హేమపాలుఁడు వడినేగుదెంచి సుసేనుఁ
డడవిలో నీహేతి నణఁగెనంచు
నచియించి, న్యాయాధిపతులరుదెంతురు;
విజయసేనుఁడు భూమివిడచు నతివ!
యభిమానముండిన నరుగుమెందేనియు
నిలువఁగరాదొక నిమిషమేని
ఆ. వె. యని లిఖింపు జాబు జని నేను విజయాంకు
న కొసఁగి యెటకేని నడచునటులఁ
జేయుదనఁగ వ్రాలు జేసి యంపితి లేఖ
పాపమెఱుఁగనీదు పాదమాన

(అని పాదములపై వ్రాలును)

సునంద — విజయసేనా! ప్రమద్వర నిర్దోషి. నీవు దోషివని యామె కలనైనఁ దలంపలేదు. హేమపాలుని వాక్యములవలన నీవు దారుణావస్థనున్నటులఁ దలంచి, భయపడి, నిన్ను రక్షింప తెఱం గెఱుంగక, హేముని యభిమతానుగతముగ లేఖవ్రాసి నీకంపినది. ఇది భావ్యము. నీవా లేఖనుగూర్చి విచారింప నవసరములేదు.—

వి. సే — అమ్మా! చెప్పవలయునటే! ప్రమద్వర నిజముగా ప్రమద్వర!

సునంద — పురీంద్రసేనా! నా కుమారుని విజయుని నిండారు ప్రేమభావమునఁ బెంచితివి. నీయుపకారము నేమఱువఁజాలను!

దౌ. వా—(ప్రవేశించి) దేవా! పురీంద్రమహాశయా! ముల్తానునగరము నుండి యమాత్య శేఖరుం డొకఁ డరుదెంచి ద్వారము దరి వేచియున్నాఁడు.

(పు. సేనుఁ డెదురేగి, యమాత్యునితోఁ బ్రవేశించును)

పు. సే—కేసరీ! సురపాలక్ష్మాపాలునకు క్షేమమే? నీవుఁ గుశలంబా?

కే—దేవా! అందఱును క్షేమమున్నవారు, మీరీలేఖం దిలకింపుఁడు. (ఉత్తరమిచ్చును)

పు. సే—(అందుకొని, యాత్మగతమునఁ జదివికొని, వి. సేనున కిచ్చును. వి. సే గట్టిగాఁ జదువును)

"శ్రీ పురీంద్రసేన మహాశయునకు. ముల్తానునగరాధ్యక్షుఁడగు సురపాలుఁడు వ్రాయు విషయములు:

మోసకారులగు కొందఱు మంత్రుల పలుకులాలించి, నిన్నుఁ బరభూములకుఁ దోలినాఁడను. నాయపరాధము మన్నించి, ముల్తాననగరమున కరుదెమ్ము. నీవియోగమువలనఁ గరంబు కృశించితిని.

సురపాలుఁడు."

సునంద—ఆహా! ఆనందమానందము! పురీంద్రా! అన్నియు శుభప్రదముగా ముగిసినవి! నీకోర్కెలు ఫలించినవి. ఇంకేమి కావలయును?

పు. సే—తల్లీ! సుగుణహారి విజయసేనుఁ డల్లుడయ్యె; పున్నెముల పంట కుమారుఁడు లభించె; పుణ్యవతివగు నీచెలికారము గలిగెను; సురపాలునకు మరల నాయందు తొల్లిఁటి యభిమానము పొడసూపె. నాకొం డొక యభిలాష యేదికలదు? అయిన నిట్లగుఁగాక!

తే. గీ. విమలమగు ప్రేమ చెదరక వెలయురీతి;
మనచరిత్రంబు పుట్టని జనులచేత
జనన మొందఁగనున్న భాషల నభినయ
ముఁగనుఁగాత! సూపదులు ప్రమోద మొంద

అందఱు:—తథాస్తు!

సమాప్తము

రాజ వైద్యశాల

రాజమహేంద్రవరము.

దేశమునందెన్నియో వైద్యశాలలు బయలుదేరినవి. ఎంతమందో దంభప్రకటనలు చేసి ప్రజలవద్ద డబ్బు లాగు చున్నారు. మావైద్యశాల అట్టిదికాదు. ఇందన్నిరోగములకు తగుఔషధములు సిద్ధముగ నుండును. ప్రతిఔషధము కాగు చౌకగా నుండగలదు. మేము చెప్పినప్రకారము పథ్యపాన ములు చేసినను మామందులు గుణమీయనియెడల పోస్టు ఖర్చులతో కూడ మామందుల ఖరీదు యిచ్చివేయబడును. అనేక వేల యోగ్యతాపత్రములు గలవు. ఒక్కమారు పరీక్షించండి.

స్టూడెంట్సు కల్యాప

విద్యార్థులకిది కల్పవృక్షమువంటిది. అతివేడివలన శుక్ల నష్టము (స్పెరమటోరియా) తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పిమున్నగు వ్యాధులతో బాధపడు విద్యార్థులు దీనిని సేవించిన వారము రోజులలో మంచి ఆరోగ్యవంతు లగుచున్నారు. ఒక ఆయు ర్వేదవిద్యాప్రవీణుడగు సిద్ధుని సలహాప్రకారము తయారుచేయ బడిన క్రొత్తమందు.

15 రోజులకు సరిపోవు లేహ్యము	రూ	**2—0—0**
డిటో పొట్లములు		**1—0—0**

ఒకపూట లేహ్యము ఒకపూట పొట్లము చొ॥ వేసికొనుచో నెడల 15 దినములలో వజ్రదేహమగును. పరీక్షించి మేలుపొంద గోరుచున్నారము.

సంతోషామృతము

ఈలేహ్యము సేవించుటవలన ఎంతో ఆకలి కలుగును. సులభముగ ఎంతకఠినపదార్థమయినను జీర్ణమగును. వీర్య వృద్ధికి చెప్పినమందు. ఒక్కమోతాదు వేసుకొనిన నపుంసకుడు సహితము సంతానవంతుడగుచున్నాడు. నవీనదంపతులకు సంతోషమును కలుగజేయు అమృతమువంటిది. వెల 15 రోజులకుసరిపోవు డబ్బీ రూ 2—?—0.

అజీర్ణహరి

సర్వరోగములకును అజీర్ణి ప్రధానమగుచున్నది. అట్టి అజీర్ణిని రూపుమాపుటకు యీమందొక్కటే కలదు. గట్టిదొడ్డు బియ్యపు అన్నము తినినను జీర్ణించుకొనలేనివాడు 15 రోజులలో మానెడుబియ్యపు అన్నము తినగలడు.

15 రోజులకు సరిపోవుమందు రూ 1—8—0

కలరాకు, వాతరోగములకు, పక్షవాతములకు, ఉబ్బు జబ్బులకు, సుఖవ్యాధులకు శ్వాసరోగములకు, దగ్గు, వగర్పు మున్నగు వ్యాధులకు అనేక మందులు సిద్ధముగనున్నవి. మీ జబ్బు వివరములనువ్రాసిన ఉత్తరములు రహస్యముగనుంచి, తగినమందు నిర్ణయించి పంపుచున్నారము.

వలయు వారు;—

డాక్టరు— రాజవైద్యశాల, రాజమండ్రి.

ప్రకటన

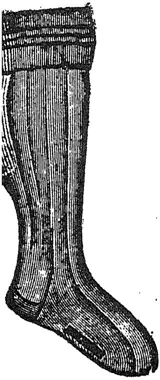

ఇండియా అంతకు ఏజంట్లు కావలయును.

ఆంధ్రోద్యమమునకు తోడ్పడరా?

మేజోళ్లు మేలైనవి, పసందైనవి, గట్టివి, పలురంగులోనైన, ఏకొలతకలవైనను, సరే, మావద్ద సరసమైన ధరలకు దొరకును.

9 అం గలవి డ1కి	4—౮—0
10 అం గలవి డ1కి	డిట్టో
11 అం గలవి డ1కి	డిటో

వర్తకులకు, విశేషసరకు కొనువారికిన్ధా ళమైన కమీషన ఈయఁబడును. నేడే కార్డు వ్రాయుడు.

ఆంధ్ర నిట్టింగు ఫ్యాక్టరీ,

220 చైనాబజారు రోడ్, మద్రాసు.

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే వ్రా
ంబడిన ఈ క్రిందిగ్రంథములు ప్రైమరి స్కూళ్లలో చెప్పుట
ు, వినోదముగా చదువుకొనుటకును వీలుగానున్నవి.

విజయనగర రాజులకథలు.	0—౩—0
చిత్తూరురాజుల కథలు.	0—౪—0
ఢిల్లీచక్రవర్తులకథలు.	0—౨—0
గోల్కొండనవాబులకథలు.	0—౧—0

వలయువారు;— హరి అండ్ కో

రాయవరము, రామచంద్రపురము పోష్టు, గోదావరిజిల్లా.

The Asian Commercial Assurance Co, Ltd

BOMBAY

CAPITAL—Authorised Rs. 50,000,00 Subscribe Rs. 4,74,(25. Paid up Rs. 93,555.

FUNDS—Invested in Government Securities, Port Trust, Municipal Debentures etc., etc.

LAPSED POLICIES—Revived at any time without any limit as in other companies on payment of arrears of premiums with interest at6%per annum

POLICIES—Privileges and advantages unchallengable.

ENDOWMENT ASSURANCE WITH FULL PROFITS—Combine ad-vantages of family provision in the event of the assured's early death, and a provision for assured's himself in his old age in the event of survival.

PROFITS (BONUS)—Added to the sum assured every 5 years and payable with the claim, or *be taken in cash every 5 years* or be applied for in equivalent reduction of future premiums.

For full particulars and Agency terms apply to—

J. K. RAJAH ROW PANTULU GARU,

Secretary MADRAS BRANCH,

5, Thambu Chetty Street, MADRAS.

ఆంధ్ర సారస్వత నికేతనము.

రాజమహేంద్రవరము

మనోహరములు, నీతిబోధకములు, జాతీయప్రబోధకములు, నగు గ్రంథములు ప్రకటింపబడుచున్నవి. చందాదారులని యీకాగితము కరవురోజులలో కూడ చౌకగానే (ఇ)లవు. చాలమంది గ్రంథముద్రణము మానినను, సంవత్సరమునకొక గ్రంథము వేయుచు కాలక్షేపము చేయుచున్న ఇతరగ్రంథమాలల వారివలె గాక సకాలములో రెండునెలలకొకరూపాయి విలువగల గ్రంథములు మేలైన ఇంగ్లీషుకాగితముమీద ముద్రించుచున్నాము.

[1] నూరుపుటలకు నాలుగణాలువంతున చందాదారులకు గ్రంథములు చౌకగా నీయబడుచున్నవి.

[2] నాలుగణాలు ప్రవేశరుసుము క్రిందనిచ్చి లేదా మొదటి వి.పితో రాబట్టుకొనుమని వ్రాసి ప్రతిగ్రంథము వి.పి త్రిప్పివేయకుండ పుచ్చుకొనువారు చందాదారులుగా యెన్నబడుదురు.

[3] రెండుమారులు వి.పి త్రిప్పివేయు చందాదారులు అర్థరూపాయి చెల్లించి తిరుగా చందాదారులు కావలసియుందురు.

[4] మా పుస్తకములలో "దేశోద్ధారకులు" యీసంవత్సరము స్కూలుఫయినలు కెక్కె కావున ఇంతటినుండి చందాదారులై మా పుస్తకములు తెప్పించుకొనువారికి స్కూలుపుస్తకములుగా పెట్టబడుచుండు మాపుస్తకములన్నియు చౌకగా దొరకగలవు. ఇవే ఇతరులకు అప్పటి కాగితముధరనుబట్టి [illegible] కాగలవు.